

MUNTANYA

CEC

4€ / ANY 129 / NÚM. 859 / JUNY 2005

ALPINISME

Pel massís del

Mont Blanc

PAISATGES

La vida al pla de Terranyes

ESPELEOLOGIA

**La cova Cuberes,
la més gran de Catalunya**

MEGALITISME

**La serra del Corredor
a la prehistòria**

CIÈNCIES NATURALS

***Ligularia sibirica*, una planta rara**

El primer és arribar tan lluny
com puguem imaginar.
Que qualsevol
racó del món sigui a
quatre passes.
Facilitar la comunicació.
Millorar la nostra forma de viure.
Ser al costat de les persones.
Veure-les. Sentir-les.
El primer per a Telefónica
és el mateix que per a tu.
Per això som presents
a 40 països, especialment
als de l'Amèrica Llatina,
per desenvolupar la comunicació.

Alicia · Chema · Walter · Felipe · Clara · Nadia · Miriam · Inés · Rafael

El primer és escurçar les distàncies

www.telefonica.es

Telefónica

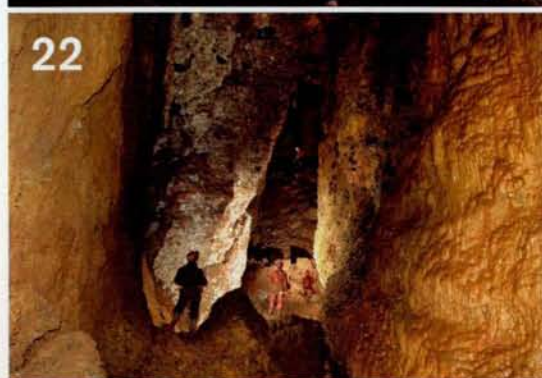
Primer de tot ets tu

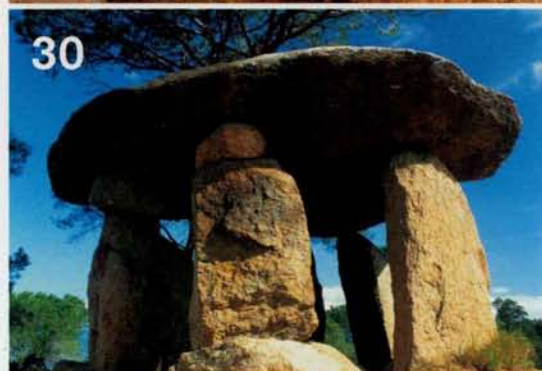
6

14

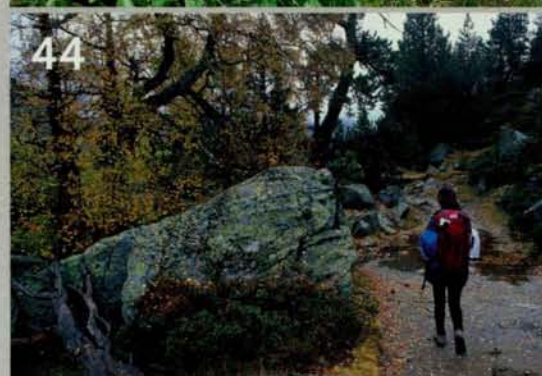
22

30

38

44

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Entitat declarada d'Utilitat Pública

ANY 129 / NÚM. 859 / JUNY 2005

ARTICLES

6 Trescant pel massís del Mont Blanc

David Mengual Padrós

14 Terranyes, records i vivències d'un arnerol

Kildo Carreté

22 La cova Cuberes

Oleguer Escolà

30 Tot caminant per la prehistòria

Antoni Mañé, Carme Vila i Lluís Vidal

38 *Ligularia sibirica*, una planta rara en expansió

Josep Nuet i Badia

44 Reflexions sobre els camins tradicionals

Francesc Roma i Casanovas

SECCIONS

4 La bústia de muntanya

5 Editorial

46 Vies d'escalada

48 Llibres i mapes

50 La motxilla de muntanya

Portada: El Mont Blanc des de Chéserys. (Foto: David Mengual)

Edita:
Centre Excursionista
de Catalunya
Paradis, 10
08002 Barcelona
Tel.: 933 152 311
Fax: 933 151 408
cec@cec-centre.org
www.cec-centre.org

President del Centre:
Josep Manel Puente
Vicepresidents:
Manel Castellet
Francesc Banqué
Secretari:
Joan M. Martínez Moro
Tresorer:
Josep M. Zamora

Director de Muntanya:
Ferran Alexandri
ferran@alexandri.jazztel.es
Secretari:
Joaquim Bordons
Consell de Redacció:
Francesc Beato
Jordi Bernat
Joan Campaña

Jordi Domenech
Joan Jover
Enric Nosàs
Núria Pesarrodona
Josep M. Sala

Disseny i maquetació:
Toni Inglès
toni@toni-ingles.com

Correcció lingüística:
Eva Mengual
Tel.: 667 605 837

Publicitat:
TRUST Publicitat
i Comunicació, S.L.
Tel.: 934 196 364

Fotomecànica:
PACMER, S.A.
Tel.: 934 099 060

Impressió:
IMGESA
Tel.: 934 622 180

Cap de premsa:
Eduard Parellada

Dipòsit legal:
B-545-1958
ISSN:
0212-2111

Subscripcions:
Redacció de Muntanya
Paradis, 10
08002 Barcelona
Preu subscripció anual:
20 € (sis números)

NORMES DE PUBLICACIÓ

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a *Muntanya*, poden consultar les normes de presentació d'originals al número 857 (2005): 4, a la Redacció de la revista, o bé a la pàgina web del Centre, clicant damunt el mot *Muntanya* a l'enllaç de Publicacions.

La revista *Muntanya* no comparteix necessàriament l'opinió que s'expressa en els articles publicats, sinó que la responsabilitat dels comentaris recau sobre els respectius autors. El *Copyright* dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és propietat dels autors. Per tant, queda prohibida la reproducció total o parcial, per qualsevol procediment, dels continguts de la revista *Muntanya* sense l'autorització escrita dels propietaris del *Copyright*.

La revista *Muntanya* és membre de:

Associació de Publicacions
Periòdiques en Català

Un nou lloc de trobada

Aquesta secció vol ser un lloc de trobada entre la revista i els lectors. No es tracta, doncs, d'un apartat dedicat a la correspondència de temàtica general, sinó que està reservat a les cartes que tractin específicament dels continguts de la revista i del món de la muntanya.

A mitjan mes de maig la Redacció de *Muntanya* va rebre una carta dels germans Ravier, famosos pirineïstes i escaladors, en la qual ens felicitaven, emocionats, per la publicació, en el núm. 857 de la nostra revista, del seu article sobre l'ascensió al Couloir d'Y del Vinhamala. Ens ha semblat adient, a hores d'ara, no solament publicar aquesta carta, sinó també treure a llum altres expressions de cordialitat que hem rebut d'alguns socis del Centre. Encetem, així, una nova secció que esperem que tingui acceptació i continuïtat. **N. de la R.**

■ Estem molt cofois, estimats amics, de l'honor que ens heu fet de publicar a la vostra magnífica revista *Muntanya* la nostra ressenya sobre l'ascensió al Couloir d'Y —d'això ja fa 40 anys!—, al Vinhamala.

A hores d'ara, aquest article ja ha estat publicat en diverses revistes franceses: *Altitude*, *Pyrenées*, *Passe-Muraille*..., però mai no havia estat fet amb una presentació tan maca i tan curiosa com aquesta. I tampoc no ha-

via tingut mai un veïnatge de tanta categoria: ¡el de la ressenya de l'ascensió al K2 per la Magic Line!

Tot i que ja som molt grans, ¡encara som uns apassionats de la muntanya! Per això us volem expressar el nostre testimoniatge, i que sapiguen com ens ha emocionat aquest homenatge. Volem adreçar-vos les nostres felicitacions més vives i admirades. Rebeu de tots dos els nostres records més sincers.

Jean i Pierre Ravier (Bordeus)

■ Hola muntanyencs: formidable el nou aspecte de la venerable revista, contingut, maquetació... ¡Per molts anys! Ànim, i endavant.

Albert Viñals (Barcelona)

■ He rebut el darrer *Muntanya* i cal que us felicit de tot cor. Només un detall petit, però que un torracollons com jo no pot deixar de dir: la foto d'en Font i Sagué no és d'ell. Ell era un noi jove i esprimatxat. Va morir amb 30 anys i escaig. El mossèn de la foto deu ser Mn. Bataller, un geòleg deixeble del Museu de Geologia del Seminari Conciliar que va fer algunes coves fins que li van amputar una cama. A part d'això, ja era hora que sortís un article tan interessant i tan ben il·lustrat a *Muntanya*. Enhorabona.

Josep M. Cervelló (Sant Boi de Llobregat)

■ Apreciats amics: felicitats a tot l'equip per la nova època de la revista *Muntanya* que enceteu. M'agrada molt tant el nou disseny de la revista com l'acurada presentació dels articles i la gran qualitat d'impressió de les fotografies.

Continuant amb la meua col·laboració en èpoques anteriors de la revista, us vull recordar que el meu extens arxiu fotogràfic de muntanya segueix estant a la vostra disposició.

Jaume Altadill i Clua (Barcelona)

■ He rebut el número 857 de la revista *Muntanya* i us escric quatre ratlles per felicitar-vos per l'evolució de *Muntanya*: ara és una revista ben laminerada i que convida a llegir els articles que conté. Us desitjo molta sort en aquesta nova etapa perquè us en farà falta: ja heu rentat la cara a la nostra revista i ara caldrà omplir-la de continguts de nivell!

Mark Grossmann i Camps (Barcelona)

LA BÚSTIA DE MUNTANYA

Redacció de Muntanya
C/ Paradís, 10 - 08002 Barcelona
Fax: 933 151 408
A/e: ferran@alexandri.jazztel.es

Les cartes han de dur el nom, l'adreça i el telèfon del remitent. Per raons d'espai, poden ser editades o resumides per la Redacció de la revista.

ESCALADA
TOTS NIVELLS
CURSETS D'INICIACIÓ
I DE PERFECCIONAMENT

GUIES DE MUNTANYA

RUTES BTT
LLOGUER

SENDERISME

VISITES A COVES

RUTES CULTURALS

TAST D'OLI
DO SIURANA
VISITA AL MOLI

TAST DE VINS
DO PRIORAT
DO MONTSANT

VISITES A CELLERS

www.rotnatura.com

ACTIVITATS A LA NATURA

Paisatge, oli i vi.
La serra de Montsant.

ROTPUNKT SPORT NATURA
tel. 977 819 213

La gestió dels espais naturals a Catalunya

Atesa la varietat de formes de protecció dels espais naturals que preveu la legalitat vigent, i atesa la importància del tema, ens ha semblat oportú oferir una informació global que convidi a la reflexió, d'acord amb la filosofia de defensa de la naturalesa que sempre hem impulsat des de les entitats excursionistes, i especialment des del Centre Excursionista de Catalunya.

La preservació d'espais naturals a Catalunya segueix un sistema centrat en la protecció de zones concretes. Això també és així a la resta d'Europa. Però té les seves limitacions, ja que impliquen una regulació més o menys estricta dels usos i de l'accés a l'espai. La Llei d'espais naturals de protecció especial s'aplica mitjançant el Pla d'Espais d'Interès Natural, anomenat PEIN. Aquesta llei i el PEIN defineixen quatre categories de protecció: el parc nacional, el paratge natural d'interès nacional, la reserva natural i el parc natural. Les prohibicions d'acampada lliure, fer foc, caçar i pescar no són exclusives dels espais afectats per un PEIN, sinó que afecten tot el territori sense matisos.

A Catalunya tenim només un parc nacional, el d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici. Els parcs nacionals són els que tenen una gestió força més burocràtica. Prohibeixen qualsevol activitat que pugui alterar-los; especialment caça i pesca, activitats extractives i, ja no cal dir-ho, constructives. Solen tenir l'accés restringit (només hi entra un nombre determinat de visitants per dia o només s'hi arriba a peu o amb transport dels guardes forestals). El Centre sempre ha defensat que l'excursionista i l'alpinista tinguin un accés lliure a la muntanya, als boscos i als camins de pas, sota el guiatge del club. La limitació de l'accés és un fet, doncs, preocupant. Un altre cas: el paper que juguen els refugis en els espais naturals, especialment als parcs nacionals, tampoc no acaba d'estar ben definit pel que fa a les actituds dels òrgans rectors dels parcs, que són molt restrictius; però és obvi que els refugis són necessaris per a una pràctica responsable dels esports de muntanya. Cal, doncs, l'elaboració d'un pla de refugis per a tots el Pirineus catalans.

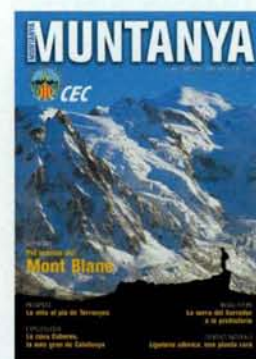
En canvi, en els onze parcs naturals establerts: l'Alt Pirineu; els aiguamolls de l'Empordà; el Cadí-Moixeró; el cap de Creus; el delta de l'Ebre; els Ports; el Montseny; Montserrat; Sant Llorenç del Munt; la serra del Montsant; i la zona volcànica de la Garrotxa, pràcticament no hi prohibeixen res. Només en regulen els usos del sòl (construcció), però hi són possibles les activitats agrícola i ramadera, explotacions forestals, instal·lacions de lleure (cases rurals i de colònies, càmpings, zones de barba-coa, etc.) que atrauen molt de turisme i, fins i tot, activitats extractives (envasadores d'aigua de deu).

Anys enrere, es va projectar una estació èdica a l'altiplà de Terranyes, al Parc Natural dels Ports, fet

que va causar una greu controvèrsia local, ja que es contradiu amb la protecció i l'impacte ambiental d'aquests paratges. Certament, la protecció és menys restrictiva en aquesta zona. És obvi que el sistema de protecció d'espais naturals a Catalunya s'hauria d'ampliar i actualitzar. Cal una política de gestió dels espais naturals més eficaç. ¿Per què el Parc Natural del Montseny, per citar un altre exemple clar, és ple de pistes de lliure accés que envolten tot el paratge, que travessen turons, valls i s'enfilen fins als cims? De vegades, l'excursionista d'avui n'usa i n'abusa, d'aquestes pistes motoritzades, en detriment dels camins tradicionals, que es van perdent. És cert que hem estat incapaços d'aprovar una llei del paisatge, però donem suport a la proliferació dels vehicles tot terreny i motos de gran cilindrada, en perjudici dels camins, i de la muntanya.

Ens queden encara unes altres àrees de protecció menys restrictives. Es tracta dels paratges naturals d'interès nacional, com els de l'Albera i Poblet; la Reserva Natural del Delta del Llobregat i la Reserva Marina de les Illes Medes, en què tan sols prohibeixen les activitats que destorbin la funció ecològica. I encara, per damunt de tot, hi hauria una altra categoria: les ZEPA (zona d'especial protecció per a les aus), que depenen d'una directiva de la CEE de l'any 1979, i que tenen prou força com per fer canviar el traçat d'una infraestructura ferroviària o retirar la subvenció d'un projecte de regadiu si afecta una ZEPA. Com per exemple el del canal Segarra-Garrigues, que regarà uns terrenys que són hàbitat d'unes cinc o sis espècies d'ocells que estan en perill d'extinció, per la qual cosa la Comunitat de Regants ha hagut de reduir la superfície de regadiu per complir amb la directiva comunitària.

Amb tot, és una evidència que la manca de mitjans fa que no es portin a terme els seguiments previstos, i, per tant, no és possible conèixer a hores d'ara l'estat real dels espais naturals protegits de Catalunya. També és cert que aquests espais han sofert pèrdues en els hàbitats, la fauna o la vegetació. Per tot això cal una protecció del medi natural. Cal que la conscienciació sobre la rapidesa amb què s'està produint l'alteració del medi natural als espais protegits (que a Catalunya representen més del 16 % del territori) però també, i sobre tot, a les muntanyes i als territoris sense protecció específica, arribi a tots els àmbits on hi ha gent que s'estima les muntanyes i la naturalesa. Cal fer una feina de baix a dalt, sense dramatismes ni eslògans ja massa gastats. Cal una coordinació amb els ens públics per mantenir permanentment en estat d'alerta els que ens estimem el nostre petit país i la nostra fràgil naturalesa, cada cop més degradada. El Centre Excursionista de Catalunya vol ser-hi present per ser coherent amb els seus principis fundacionals.

Els Encantats.
Parc Nacional
d'Aigüestortes i Estany
de Sant Maurici.

FOTO: TONI INGLÉS

Trescant pel massís del

DUES PROPOSTES D'ALÇADA PER A AQUEST ESTIU

La vall de Chamonix i el massís del Mont Blanc constitueixen un magnífic escenari per a qualsevol tipus d'activitat de muntanya. Des de les grans ascensions i escalades fins a travessies i tota mena d'excursions que ens puguem imaginar. Hi ha una gran varietat de serveis, allotjaments i transports públics que ens permeten accedir a tot arreu.

A més, hi ha la Casa de la Muntanya, al costat de l'església, on ens poden proporcionar informació, acurada i actualitzada, sobre les rutes que ens interessin. També, hi trobarem una informació meteorològica força precisa que ens permetrà afinar al màxim a l'hora d'emprendre qualsevol tipus d'activitat a l'aire lliure.

A continuació presentem dues propostes. Per una banda, un vertiginós itinerari d'alta muntanya no gaire freqüentat i de mitjana dificultat que ens permetrà conèixer la solitud d'un sector del Mont Blanc i, per l'altra, una senzilla excursió panoràmica que ens farà gaudir d'unes vistes excel·lents de tot el massís.

MONT BLANC

Text i fotos: David Mengual Padrós

UNA RUTA ALPINA

L'Agulla de Bionnassay

Mentre ascendim al Mont Blanc per la ruta normal de Nid d'Aigle, Tête Rousse, Goûter i Vallot, a la nostra dreta tenim omnipresent una magnífica paret de gel que s'eleva altiva sobre la gelera de Bionnassay. A mesura que guanyem alçada envers el Mont Blanc aquella paret esdevé un cim aïllat que es defineix per una fina i llarga aresta que s'eleva vertiginosa sobre el seu entorn. El buit esfereïdor caracteritza tot el que envolta aquella muntanya. Es tracta de l'Agulla de Bionnassay, de 4.051 m d'alçada.

Amb els amics Jordi Roca i Lluís Català ens vàrem proposar de pujar-hi per la via normal tot fent una llarga travessia pel bell mig del massís del Mont Blanc.

L'ITINERARI

■ Primera jornada

Iniciem la llarga caminada a Cugnon (1.157 m), un llogarret agregat al nucli de les Contamines Montjoie. Des de l'aparcament, el camí s'endinsa en un bosc d'avets que traspuja una humitat penetrant. Guanyem un fort desnivell i en poc menys de dues hores ens deixa a l'Hotel de la Tré-la-Tête (1.970 m). És el darrer recer de la vall que permet l'accés als turistes. Una bona vista, la possibilitat de prendre-hi un bon refresc o menjar i passar-hi la nit és el que ofereix aquest establiment al bell mig de la muntanya. Des d'aquí, la ruta esdevé genuïnament de muntanya. El camí baixa una mica, travessa la morrena de la gelera de la Tré-la-Tête i s'endinsa pel mig del gel guanyat alçada de manera constant fins a la cota 2.300 m aproximadament. Des d'allà, un esperó rocallós situat a la nostra esquerra (N) ens permet sortir de la gelera i prendre novament un sender molt ben traçat que amb un fort pendent ens mena fins al moderníssim refugi de Conscrits (2.580 m) després de quatre hores i mitja de marxa. És una magnífica instal·lació del CAF situada en un pla sobre la gelera, entre els Dômes de Miage i l'Agulla de la Tré-la-Tête.

Horari	Desnivell pujada	Desnivell baixada
4:30 h	1.625 m	200 m

Remuntada de la gelera de Miage, camí de Conscrits.

A l'esquerra: a punt d'arribar a l'aresta cimera de l'Agulla de Bionnassay.

Magnífica perspectiva de la Tré-la-Tête, el coll Infranchissable i l'aresta SE de l'Agulla de Bionnassay.

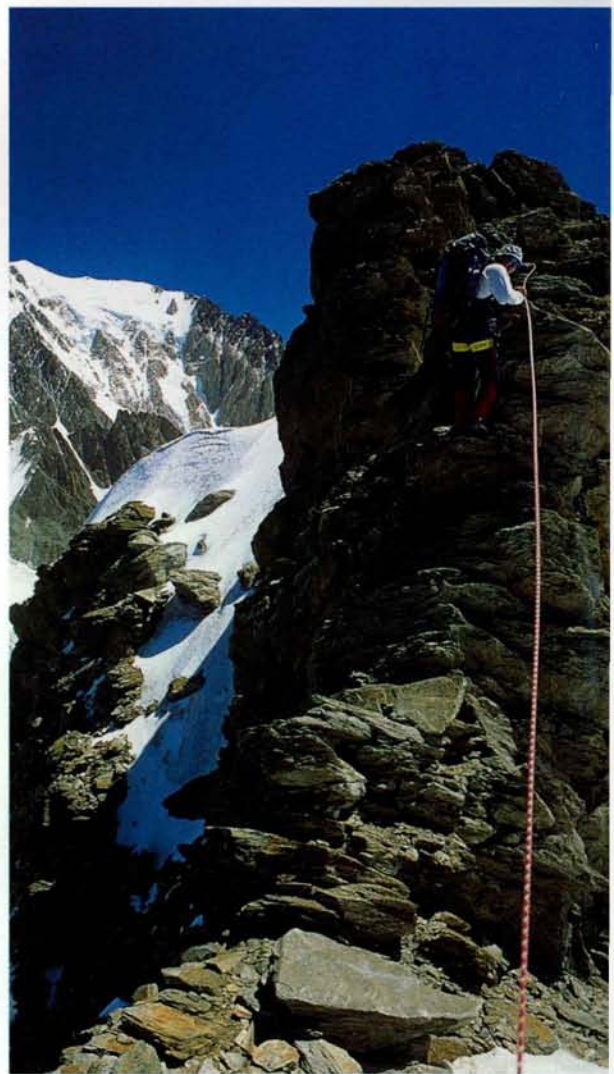
La posta de sol sobre les parets del Miage és senzillament impressionant.

■ Segona jornada

L'endemà, de matinada, sortim envers el coll de la Bérangère. La nit ens traeix. Hem avançat amb rapidesa i quan ens adonem estem enfilant el coll dels Dômes. El nostre objectiu del dia és arribar al refugi Durier i, per tant, aprofitem l'errada i avancem cap a l'esmentat coll. Des d'allà iniciem el llarg itinerari per l'aresta que ens durà fins al nostre objectiu. Per un tram de neu molt franc arribem a l'alçada màxima dels Dômes de Miage (3.676 m). La vista és magnífica. Veiem d'on venim i ens espantem una mica en veure on anem. Ens espera una llarga aresta de roca que aparentment no presenta dificultats però que de ben segur esdevindrà entretinguda. Entre les roques, al coll de Miage endevinem el refugi Durier, una cabana minúscula.

Avancem per l'aresta rocallosa. Certament no té dificultat i la progressió és ràpida. La roca és a estones excel·lent i a estones simplement mòbil. Tot es mou. Tot s'esllavissa. Tot marxa avall. Alternem la roca i la neu, i mantenim la mirada clavada en l'aresta sud-est de l'Agulla de Bionnassay, que serà el proper objectiu.

Som al refugi. Hem necessitat prop de cinc hores per arribar al refugi Durier (3.358 m). L'ambient és magnífic i sever. Des d'aquest coll tot es precipita. Les geleres que tenim als peus estan molt avall. La Bionnassay es mostra altiva damunt dels nostres caps. Al refugi només hi ha vuit places i no està ple; tot i que som en ple mes d'agost i al massís del Mont Blanc, aquest no és un itinerari gaire concorregut. El guarda que ens ha estat observant durant tot el nostre descens per l'aresta, ens ofereix un bon soparet. En acabar, la posta de sol sobre les parets del Miage és senzillament impressionant.

A la dreta, baixada cap al refugi Durier.

Horari	Desnivell pujada	Desnivell baixada
5:00 h	1.100 m	320 m

*L'Agulla de Bionnassay
i el Pitó dels Italians.
El buit esfereïdor
caracteritza tot el que
envolta aquesta
muntanya.*

La gelera està
molt fracturada
i el descens esdevé
entretengut
i perillós.

**Superant el pas de
roca a l'aresta SE de
l'aresta de
Bionnassay.**

A la nostra esquerra veiem la ruta normal del Mont Blanc i des d'aquí, la imponent Agulla de Gôuter i el camí que mena fins al seu cim i al famós refugi que penja damunt de la paret. A la dreta tenim la gelera de Miage, que constitueix una llarga ruta d'ascensió al Mont Blanc pel vessant italià.

Arribem al coll de Bionnassay i superem el Pitó dels Italians (4.002 m). Trobem la primera cordada del dia. Són dos italians que vénen per Miage i ens comenten que han tingut molts problemes per obrir la traça. La gelera està molt fracturada i s'han entretengut molt. Avancem plegats cap al Dôme du Gôuter (4.304 m). S'han acabat les dificultats. Avancem per un planell ben ample que fa de bon passar. Ens hauria fet gràcia pujar al Mont Blanc, però estem cansats i sabem que això ens costaria passar una nit al Vallot, i tenim la sensació que hi ha molta gent.

Escalfem unes sopes i una mica de te i decidim baixar per Grans Mulets. Recordàvem haver fet aquest mateix descens en menys de tres hores fins a l'estació intermèdia del telefèric de l'Agulla de Midi i ens engresca la idea d'arribar aviat a Chamonix. Res més lluny de les nostres intencions. La gelera està molt fracturada i el descens esdevé entretengut i perillós. Invertim gairebé sis hores en flanquejar, pujar i baixar no sé quantes esquerdes. Amb prou feines arribem a agafar la darrera cabina, que baixa tardíssim gràcies a la gran afluència de turistes que avui han pujat a l'Agulla de Midi. Ja és negra nit quan arribem a Chamonix i encara hem de pujar a recuperar el cotxe que vàrem deixar a Cugnon.

Horari	Desnivell pujada	Desnivell baixada
12:00 h	1.250 m	2.300 m

UNA BONA EXCURSIÓ

Els llacs de Chéserys

Al vessant oest de la vall de Chamonix s'eleva el cim de la Brévent (2.525 m) i la Reserva Natural de les Agulles Rouges que, entre altres coses, són un magnífic mirador del massís del Mont Blanc. Si hi ha camins que tendim a anomenar *senders balcó* per les panoràmiques que ofereixen sobre grans muntanyes, aquest que farem ara hauria de ser dels primers de la llista.

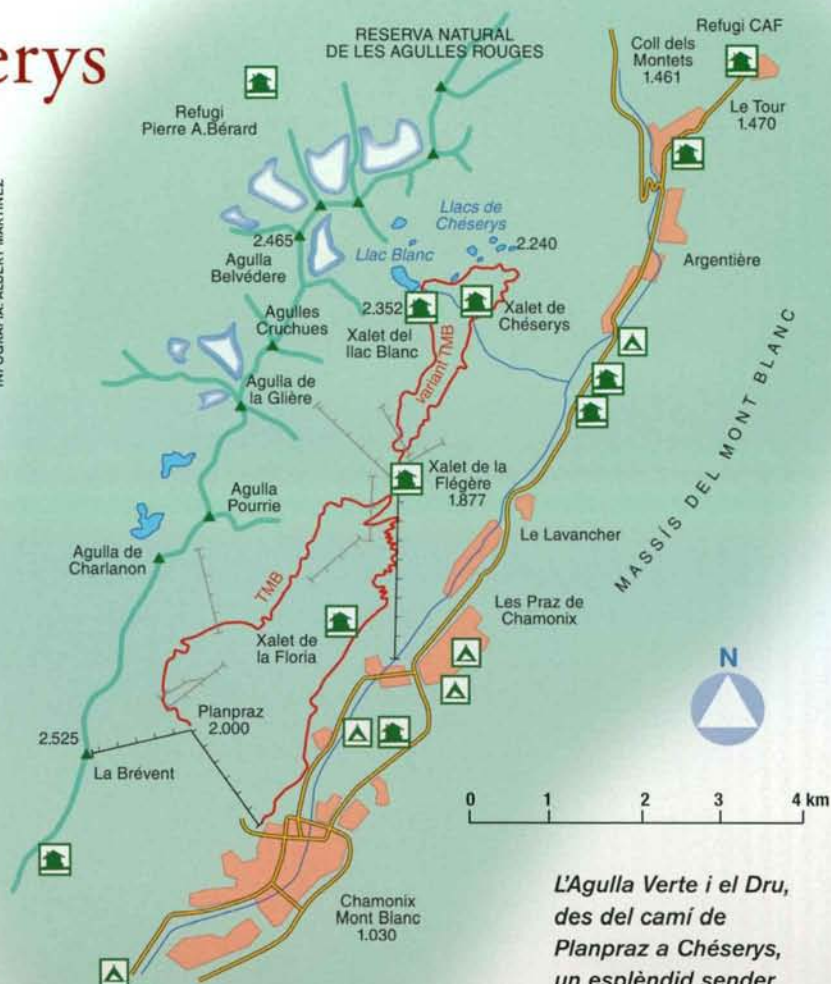
Amb l'Aurèlia Sans, un mes de setembre, després d'uns dies d'intenses tempestes, vàrem decidir de fer aquest itinerari, que ens va permetre fer un munt de magnífiques fotografies d'aquelles muntanyes.

L'ITINERARI

Des de Chamonix (1.030 m) estant, pugem a Planpraz (2.000 m) amb el telefèric de l'Agulla de la Brévent. També podríem fer la pujada a peu, perquè hi ha un senderet molt ben traçat, però el desnivell és fort i convé guardar forces i hores per a la resta de l'excursió, que de ben segur ens imposarà un munt de parades per instal·lar el trípode i fer bones fotos del paisatge que ens envolta.

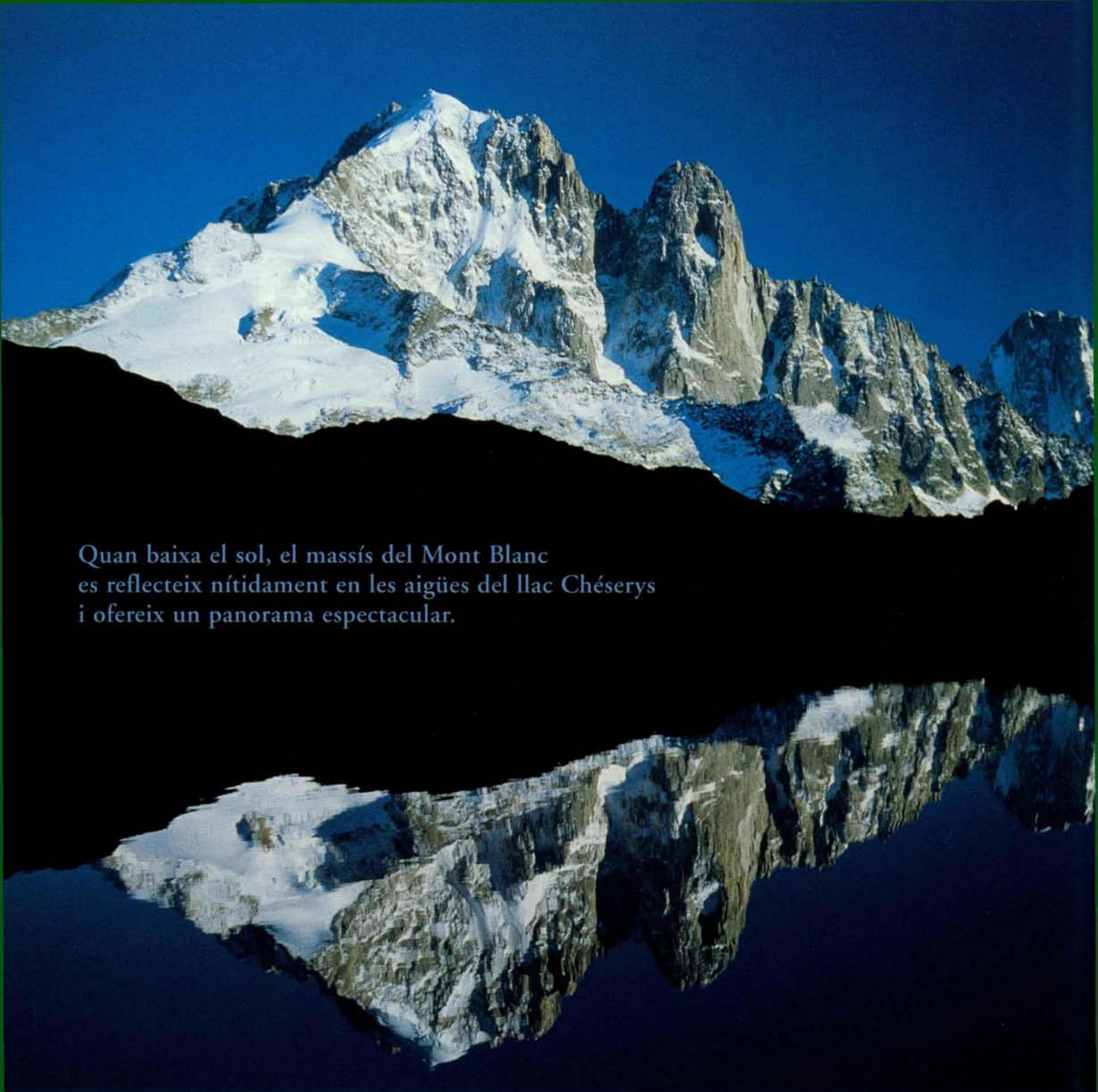
Els camins d'aquest itinerari estan marcats i senyalitzats en tot moment. Forma part de l'anomenat Tour del Mont Blanc (TMB), una ruta de nou dies que volta tot el massís i cerca els millors racons amb les millors panoràmiques.

INFOGRAFIA: ALBERT MARTINEZ

L'Agulla Verte i el Dru, des del camí de Planpraz a Chéserys, un esplèndid sender de balcó.

Quan baixa el sol, el massís del Mont Blanc es reflecteix nítidament en les aigües del llac Chéserys i ofereix un panorama espectacular.

El primer llac de Chéserys, des d'on es pot veure els cims de la Verte i el Dru.

Des de Planpraz (2.000 m) enfilem el sender que, sempre en la mateixa alçada, ens porta fins a la Flégère, un xalet-hotel situat al mig de la muntanya, accessible per mitjà d'un telefèric i que ofereix tota mena de serveis. A la nostra dreta, tenim en tot moment Chamonix i el massís del Mont Blanc en primera línia. Des del mateix cim fins a les llunyanes agulles de Chardonnet o Argentière, passant per l'Agulla de Midi, les de Chamonix, la Mer de Glace, les Jorasses, la Verte, l'Agulla sense Nom, els Drus... En fi, tot un espectacle de la natura que a mesura que anem avançant va canviant de forma però no en la majestuositat d'aquestes muntanyes.

Des de la Flégère, seguim cap al nord vers el camí que ens porta cap al refugi del llac Blanc. Deixem el

TMB a la nostra dreta i, amb una forta pujada, ascendim pel costat esquerre d'una pista d'esquí (és una variant del TMB). El camí es modera en el pendent i poc a poc va pujant cap al refugi. El llac Blanc en si no és res de l'altre món. Un llac de muntanya amb un bonic refugi al costat presidit per l'altiva Agulla de Belvédère a l'oest i poca cosa més. El panorama realment interessant el tenim al darrere i una mica més a baix. Al nord-est. Des del refugi, situat a 2.352 m, podem descendir uns 150 m cap a l'est per un sender traçat fins als llacs de Chéserys. El primer de tots, situat al costat del camí, és petit i d'aigües tranquil·les. Tan tranquil·les que quan baixa el sol, el massís del Mont Blanc es reflecteix nítidament a les seves aigües i ofereix un panorama espec-

Fins a la posta de sol, el joc de llums i colors que hi ha és un espectacle impressionant de debò.

Per la xarxa

LLOCS WEB:

www.montagnes.com
www.chamonix.com
www.ohm-chamonix.com
www.lescontamines.com
www.aiguilledumidi.com
www.meteofrance.com

Informació d'interès

BIBLIOGRAFIA:

BUSCAINI, Gino. *Monte Bianco*. Vol. 1. *Guida dei Monti d'Italia*. Milà: Club Alpino Italiano-Touring Club Italiano, 1994.

DUMLER, Helmut; BURKHARDT, Willi P. *Los cuatromiles de los Alpes*. Madrid: Ediciones Desnivel, 1999.

GOEDEKE, Richard. *Cuatromiles de los Alpes por las rutas normales*. Madrid: Ediciones Desnivel, 1999.

LABANDE, François. *La chaîne du Mont Blanc* (selecció de vies). París: Éditions Arthaud, 1987. (Guide Vallot)

MUÑOZ, Cándido. *Tour del Mont Blanc. La vuelta al macizo en 9 etapas*. Madrid: Ediciones Desnivel, 2001.

CARTOGRAFIA:

Chamonix-Mont Blanc. IGN 3630 ouest. 1: 25.000

St. Gervais-les-Bains. Massif du Mont Blanc. IGN 3531 ET TOP 25. 1: 25.000

Pays de Mont Blanc. Carte de Randonnées. Rando Éditions. IGN A1.

tacular. Val la pena entretenir-se aquí fins gairebé la posta del sol. El joc de llums i colors que hi ha és un espectacle impressionant de debò.

Baixar tot just quan el sol es pon no és problemàtic. El nostre sender baixa fins a la cota 2.000 m a trobar el TMB. L'agafem a la dreta (S) i, tot passant pel xalet de Chéserys, arribem novament a la Flégère. Ja de nit, baixem pels camins que flanquegen les pistes d'esquí per sota dels cables del telefèric de la Flégère tot seguint les indicacions del xalet de la Floria, que més endavant es converteixen en una pista que arriba fins a Chamonix.

Horari	Desnivell pujada	Desnivell baixada
6:00 h	700 m	1.500 m

Terranyes,

records i vivències
d'un arnerol.

Kildo Carreté
conversa amb
Manuel Gil Roig

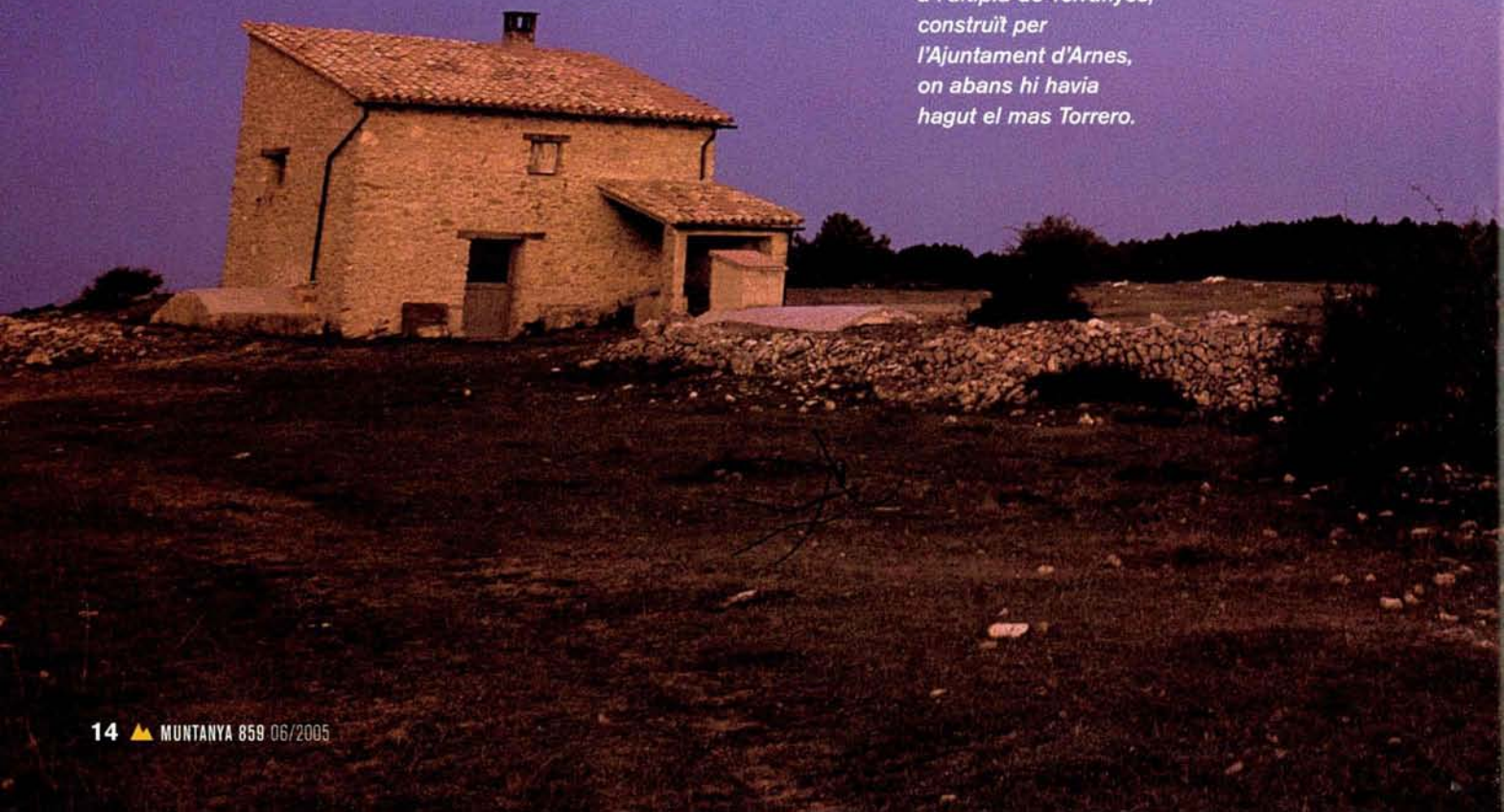
Autor:
Kildo Carreté.
Fotografies:
Roger Rovira.

Cal fer dues advertències al lector perquè no quedi sorprès. Primera: el massís del Port és ja actualment parc natural, amb règim especial de protecció; i segona: per aquest motiu, el projecte del parc eòlic a Terranyes ha estat desestimat.

Des de fa pocs anys, l'altiplà de Terranyes, al massís del Port, ha esdevingut notícia a causa de l'interès que ha motivat un rumor molt seriós: la possibilitat de muntar-hi un complex de generadors elèctrics moguts per energia eòlica. Els 800 km² del massís del Port són recorreguts per nombrosos excursionistes, escaladors i ciclistes d'arreu del País Valencià i de Catalunya. Al Port es troba ben sovint aquell itinerari ple d'incògnites, semblant a un trencaclosques, en què a cada instant apareixen dificultats imprevistes i senders gairebé perduts pel pas del temps, sense les petjades de cap ramat de xais. Els vells masos foren abandonats ja deu fer un munt de dècades. Primer, l'aparició del maquis al

Port; després, l'expulsió de la gent dels masos per l'establiment de la Reserva Nacional de Caça i també per les perspectives d'un millor nivell de vida a les poblacions de l'entorn del massís. El resultat ha estat la pèrdua de la majoria de senders, la desaparició de fonts i pouets i, per acabar, la impossibilitat total de cercar informació oral arreu del Port: topònims, horaris, contalles i històries viscudes per la gent que hi habitava. Al Port, ja no hi viu ningú.

*Refugi d'excursionistes
a l'altiplà de Terranyes,
construït per
l'Ajuntament d'Arnes,
on abans hi havia
hagut el mas Torrero.*

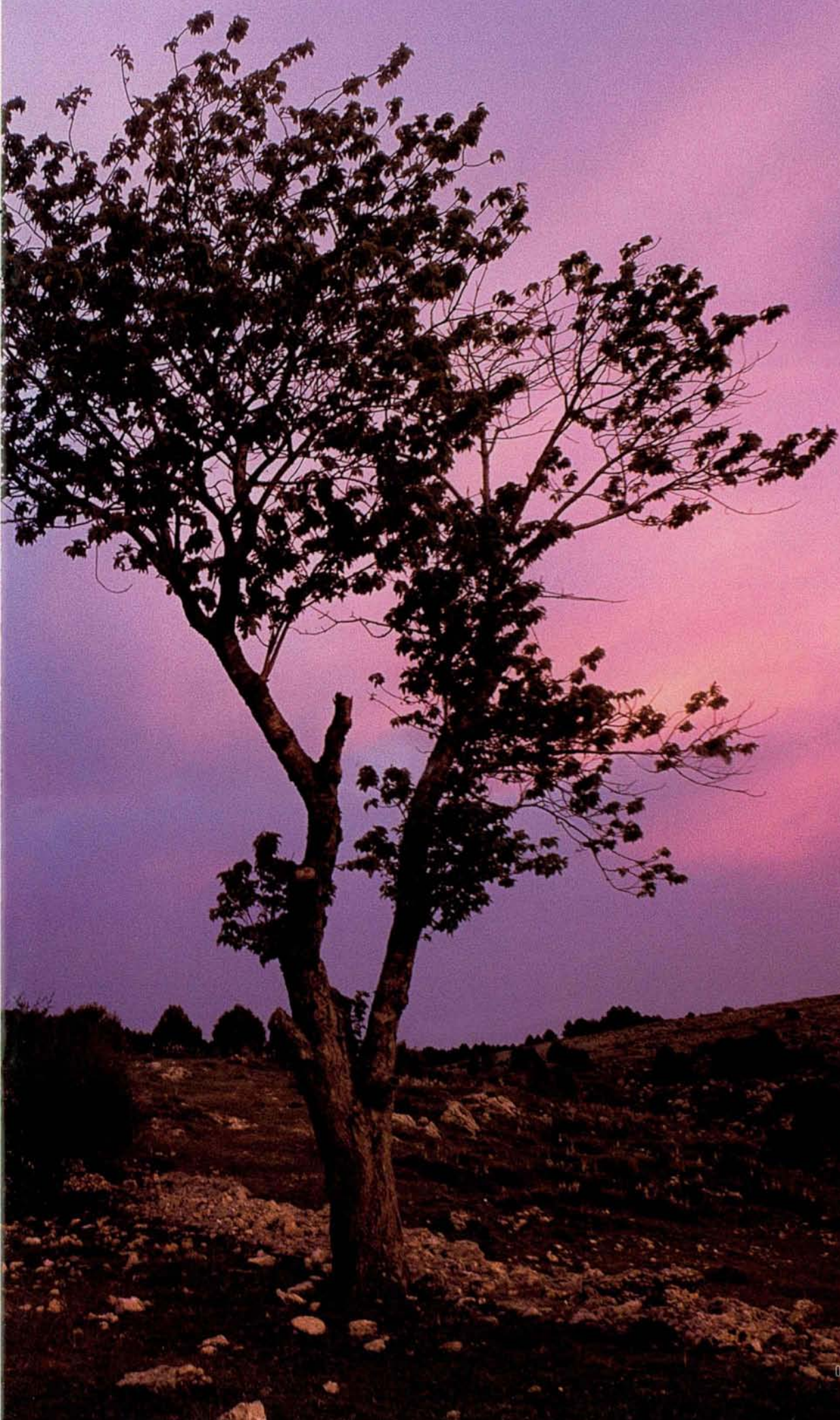

FOTO: KILDO CARRETE

Manuel Gil i Roig

L'altiplà de Terranyes, un parc natural en via d'especulació. Manuel Gil ens parla sobre la vida d'abans al planell.

Ben aviat aquests paratges seran declarats parc natural, un fet ben proper que, aparentment, ens garanteix la conservació i revaloració d'aquests indrets, on el bosc, el cingle i el barranc formen un conjunt singularment atractiu per a tota mena de persones enamorades dels espais naturals.

L'immens altiplà de Terranyes està inclòs dins la zona escollida com a parc natural, i també està previst de plantar a Terranyes el projectat parc eòlic, amb la xarxa d'accés corresponent. Per arribar-hi, caldria travessar tot el massís d'est a oest, a més de la xarxa elèctrica, aèria o soterrada. Tot plegat suma un

cúmulo de contradiccions en què s'encavalquen els interessos dels uns amb el desig dels altres de rebre un nou parc natural, el segon en extensió del nostre país i que reserva moltes perspectives de futur.

A l'espera dels fets i amb més esperança que temor, entrevistem el nostre

personatge, un arnerol de 82 anys que ha viscut bona part de la seva llarga vida dalt de l'altiplà de Terranyes, a 1.170 m, a més de tres hores de camí d'Arnes, i amb més de 600 m de desnivell. Aquest home és en Manuel Gil i Roig; ell i la seva muller, la Teresa Bonet i Boldó, han conviscut un munt d'anys al Port d'Arnes suportant freds, pluges i molta solitud. En Manuel ens diu que, a Terranyes, s'hi esta-

ven a l'estiu, acomboiant un ramat de tres-centes ovelles que s'abeuraven en dues cisternes del mas del Torrero, de 2.000 i 4.000 litres de capacitat, just a prop del mas; quan l'aigua anava escassa es duia el ramat al barranc del Grevolar, o bé més amunt, a la font del Ginebre.

Parleu-nos del mas del Torrero...

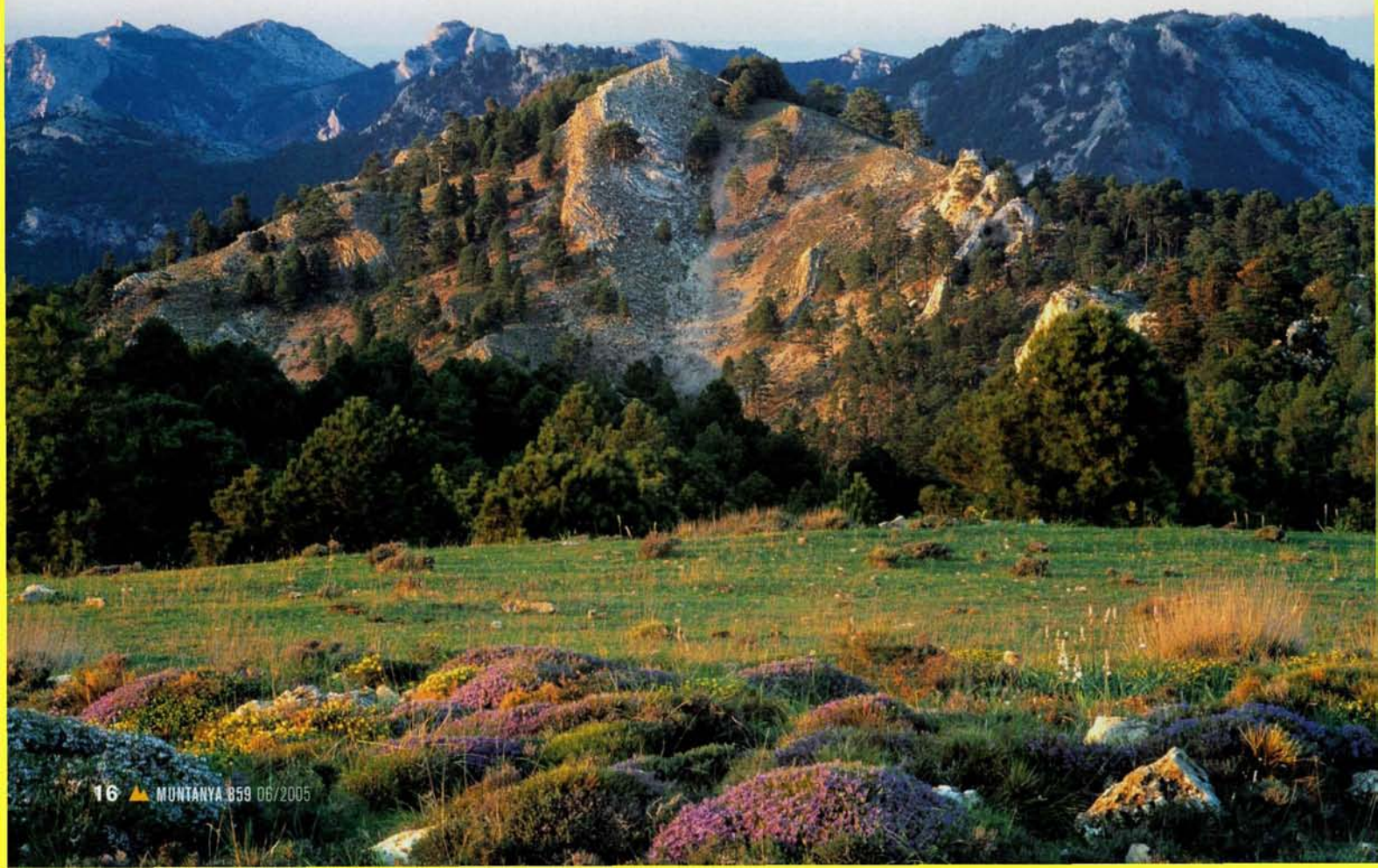
El nostre mas del Torrero, ample i amb grans corralisses, va ser construït pel meu pare, ajudat pel meu germà gran, perquè jo sols tenia 14 anys. Per lligar les parets, de pedra plegada al voltant de l'obra, es feren uns quants forns de calç a un centenar de metres del mas; per cercar pedra de fer guix, calia davallar amb l'animal al mas de Miralles, a una hora de camí, carregant l'animal amb les sàrries ben curulles. Ja a dalt de l'obra fèiem diversos forns de guix, que utilitzàvem per allisar parets i envans fets de canyissos. El Pimpoll i el Pi Ramut són testimonis dels viatges amunt i avall, camí de Terranyes. Dalt del pla i a prop del maset del Simonet, hi havia erols amb sauló, i el fèiem servir mesclat amb calç per fer-ne morter.

¿Com era la vida abans als plans de Terranyes?

Molt abans d'alçar el nostre mas, els plans de Terranyes a l'estiu estaven poblats amb molta gent d'Alfara i dels Reguers, que es dedicaven al conreu de patates per a llavor; també s'hi sembrava molt blat, perquè ací dalt no existia la sequera, mercès a la humida garbinada que ens venia del mar. Aquest bé de déu de collites anà minvant en aparèixer el porc senglar, animal salvatge que arrasava la collita diàriament, com també el blat i les verdures de secà.

El nostre personatge, un arnerol de 82 anys que ha viscut bona part de la seva llarga vida dalt de l'altiplà de Terranyes, a 1.170 m., a més de tres hores de camí d'Arnes, i amb més de 600 m de desnivell.

La punta Blanca, des de Terranyes.

Els pagesos abandonaren Terranyes a poc a poc, els masets que s'estenien des de la punta de la Miranda fins a les Foies anaren afonant-se, i en quedà sols el mut testimoni dels marges i bancalets. El poblament temporal dels pagesos ha estat substituït pels ramats de bous, que han canviat el tipus de flora o l'han feta desaparèixer en alguns casos. Malgrat tot, sembla que Terranyes està retornant al seu estat primitiu.

¿Quina fauna s'hi podia trobar abans del senglar?

Abans de plantar-hi patates, el senglar no existia a Terranyes, però altres tipus de fauna hi eren ben presents; han estat veïns nostres les llebres i els conills, i també els esquiroles, els tudons i els voltors, entre altres rapinyaires que no conec. Alguna vegada apareixia el salvatge (la cabra), però no es deixava veure gaire. Malauradament, però, aquests animals anaren desapareixent a poc a poc. Vull remarcar que les llebres proliferaven tant que fins i tot n'havíem de caçar alguna d'una garrotada.

El Pimpoll i el Pi Ramut, testimonis dels viatges amunt i avall que feia Manuel Gil, camí de Terranyes.

El riu d'Algars neix al vessant N del mont Caro, passa pel llogarret d'Algars, que li dona el nom, i desemboca al Matarranya.

A la dreta: L'estat ruïnós del gran mas de les Valls palesa l'abandó dels masos ja fa un munt de dècades, els quals anaren afonant-se.

La cabra salvatge hispànica ha proliferat avui dia al Port; a Terranyes viu en ramats de 6 a 40 individus. Té el pelatge bru clar, el ventre blanquinós i les banyes llargues.

¿Com és de gran l'altiplà de Terranyes?

Perquè us feu una idea de l'extensió de l'altiplà de Terranyes: calia esmerçar dues hores ben alegres per anar de la punta de la Miranda, damunt de la capçalera del riu d'Algars, fins a la tosseta Blanca, a l'extrem nord, i del mas del Torrero a les Foies, hi havia una hora ben arregladeta. Ací es pot contemplar el delta de l'Ebre, els plans de Tortosa i, per damunt de tot, el rei del Port: el Caro.

¿Oi que hi collíeu hortalisses de l'hort?

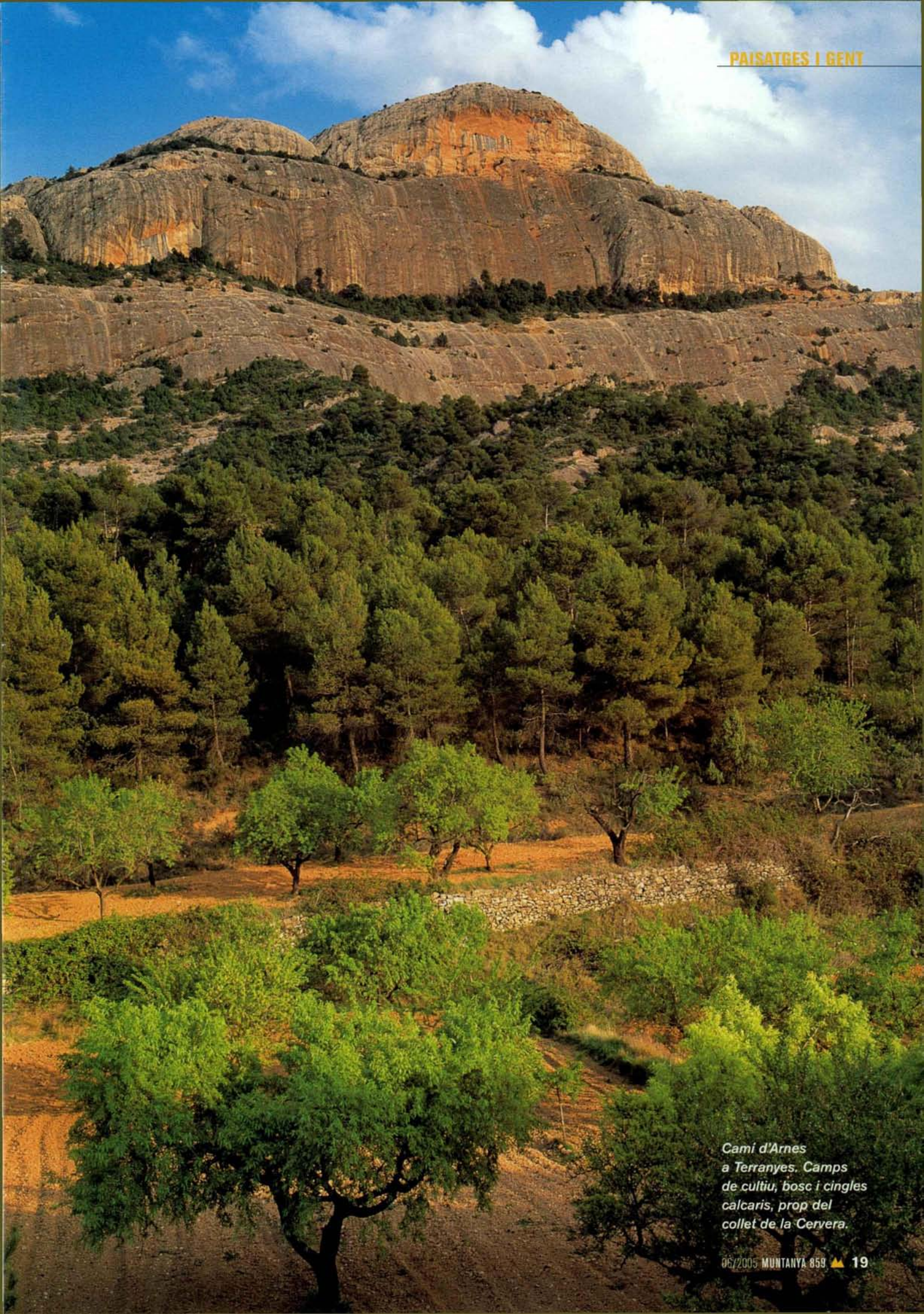
Encara recordo el bé de déu de verdures de secà que collíem: cols gegantines i molt gustoses, tomàquets i pebrots, bajoques i cigrons, blat i patates. I també les pomes i cireres que collíem per la festa major d'Arnes, el 22 de juliol.

Descriuiu-nos el camí de Terranyes, un sender per a animals de bast.

A cavall de l'animalet sortíem del poble pel camí del Port, per la teuleria de l'oncle Pep, coll i mas de la Creu, collet de la Cervera i mas de Colet, per fer cap al riuet de les Valls; riuet amunt, el mas de Botzut, a la dreta del riu, i més enllà, sense arribar-hi, el gran mas de les Valls; torçant a la dreta per l'ombria

del Coniller, la Cervera i, sempre pujant, el Tormo de la Ponça, una agulla al mig del camí; després l'estret de l'Home, al barranquet, amb molt mala petja, fins a arribar a una cruïlla de camins: el de la dreta, poc trepitjat, mena a la font del Xirigot; el nostre, per a animals de bast i molt freqüentat, s'enfilava per l'esquerra per terreny bla, per les Tosques, el maset d'en Minguet i, al capdamunt, el mas i coll de Miralles, on ara passa una bona pista forestal que mor al proper coll de Montfort. Sempre amunt, ben aviat hi ha el Pimpoll, seguit del Pi Ramut, el pas del Cargol i la miranda del Balconet, l'era del Ramonet; ja dalt de tot de la costa fèiem cap a la nevera de Grau, on a l'hivern s'emmagatzemava la neu, atapeint-la amb palla per baixar-la a Arnes. Ací també s'emmagatzemaven patates. Era un pou molt i molt gran i fondo, i els pastors hi abocaven els animals malalts o morts. Ben aviat apareixien els voltors de qui sap on per atipar-se; amb el pap ben ple els costava molt alçar el vol, i a la fi ho aconseguien volant en espiral fins al forat del cim del pou, a cel obert. Aquest pou era de can Grau i aquest erol sempre ha estat un racó molt ufanós. Ací s'entra al pla de Terranyes, que rep el nom de l'oma de Grau (avui en diuen la Grassada), i d'ací mateix surt una sendereta que mena a la tosseta Rasa i també a la punta Blanca, més propera.

*Camí d'Arnes
a Terranyes. Camps
de cultiu, bosc i cingles
calcaris, prop del
collet de la Cervera.*

I arribàveu al vostre mas del Torrero...

Tot planet, el nostre camí ens conduïa fins al nostre mas, que no es pot veure fins que s'hi està ben a prop. El nostre tros o propietat partionava amb els masos de Parrai, Simonet, Baio, del Buc, i una finca que era del Don d'Arnes. La nostra finca arribava fins al serrat dels Anoers, que prenia aquest nom, de cara a les Foies.

És un paratge molt salvatge, atapeït de pins negres i boixeres, on els temuts escurçons solen aparèixer entre rovellons, sàlvies i espígols

Parleu-nos de la vall Negra.

Baixant de cara al riu d'Algars hi ha la desconeguda vall Negra, penjada a mig cingle, entre el riu i Terranyes. És un paratge molt salvatge, atapeït de pins negres i boixeres, on els temuts escurçons solen aparèixer entre rovellons, sàlvies i espígols. Ací vénen a morir els salvatges vells o malalts. Respecteu aquests indrets, per

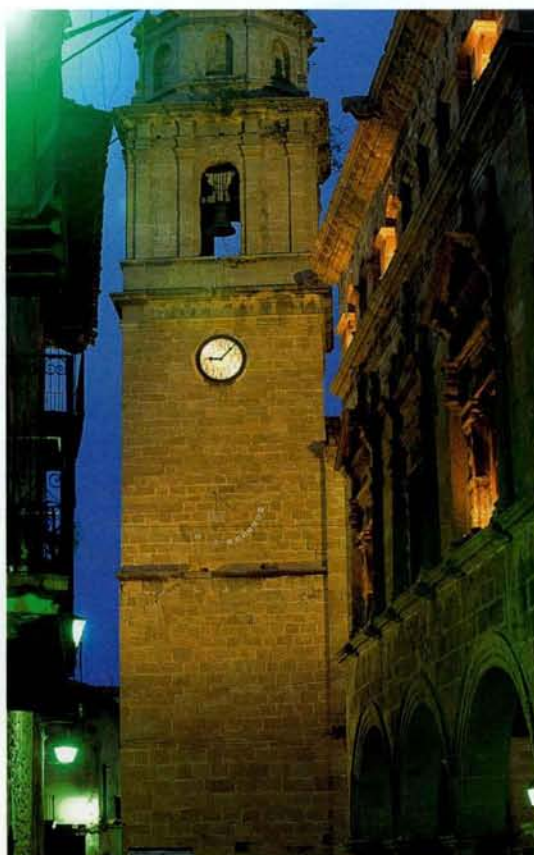
favor. Heu de saber que la vall Negra no té cap eixida cap avall, que vagi a buscar el riu d'Algars. Cal anar-hi per la font de Casserres, ja al terme d'Alfara, on hi ha un senderet que davalla al llit del riu sense cap dificultat.

També hi ha avencs...

Per acabar us diré que per anar als avencs de l'entorn cal anar a les cadolles de Tall Cremat, distants uns 300 m; s'hi va fàcilment des del cim de la punta de la Miranda, en vint minuts, per un terreny de bona petja.

Ens heu descrit la vida a Terranyes. ¿Què hi voldríeu afegir encara?

Us he descrit breument unes pinzellades de la nostra vida quotidiana dalt de Terranyes, durant els mesos de bon estar i quan la faena ho exigia. Malgrat que no ho pareixi, mai no estàvem sols, perquè, a més del

Detall del bonic campanar de la torre de l'església de Santa Magdalena, bastida el 1693. Al costat es veu la façana de la casa de la vila, de construcció renaixentista, amb arcades de mig punt a la planta i bells finestrals al primer pis.

La vila d'Arnes (Terra Alta) es troba en un turó prop del riu d'Algars. La part sud del terme forma part del massís muntanyós dels Ports de Beseit. La població té vestigis del seu passat templer i hospitaler, i cases antigues.

ramat de xais i cabres amb els gossets, ens acompanyaven les llebres, els conillots, els esquiroles, les perdius, els tudons i un munt d'aus rapinyaires. Aquest petit paradís encara subsisteix, però molt degradat, ja que hi arriba una pista forestal que, a més d'endur-se molts pins de Terranyes, permet l'arribada de motos i turistes que ho malmeten tot. En el lloc del nostre mas, l'Ajuntament d'Arnes hi ha edificat un bonic refugi per a excursionistes, i cal pujar-hi des de Tortosa. Els d'Arnes encara hi pugem a peu.

Espero que aquest bonic racó del nostre Port torni a ésser el Port de mig segle reclus, amb la protecció d'aquest paratge com a parc natural que és.

Aquest article va ser enviat per Kildo Carreté el maig del 2001.

Per un d'aquells misteris que de vegades passen, es va traspapera; tot just ara l'hem recuperat i, pel seu interès, ens ha semblat oportú de publicar-lo.

N. de la R.

El riu de les Valls, camí de Terranyes, havent passat el collet de la Cervera.

La cova Cuberes

(Conca de Dalt, Pallars Jussà)

Alguns contactes de l'ERE amb la cova Cuberes.
40 anys de records i experiències

Autor: Oleguer Escolà

Els massissos conglomerats de la serra de Lleràs, a l'oest de la Pobla de Segur, entre la Noguera Palleresa i la Noguera Ribagorçana, donen lloc a un allargassat conjunt paisatgístic ben definit per cingleres i agulles. Tot i que és un indret que adquireix una gran consideració geològica, és sobretot una serralada coneguda perquè s'hi troba la cova Cuberes, la cavitat més gran de Catalunya i la segona en l'àmbit mundial excavada en conglomerats. Té un recorregut total de 13.385 m i un desnivell de 327 m.

Va ser descoberta el 1951 per Esteve Cuberes, alcalde de Serradell, a partir d'una voladura d'una esquadra bufadora al mig del torrent del Bosc. Però no va ser fins deu anys després que el Grup d'Espeleologia de Badalona (GEB) va començar les exploracions.

Des de llavors, tot i que l'exploració de la cova no ha estat mai una activitat pròpia de l'ERE, si que és cert que alguns dels seus membres han participat d'una manera o altra en la història d'aquesta gran cavitat. Oleguer Escolà, per exemple, arreplegant records d'ací i d'allà, ens transporta cap als anys 60, en l'esclat de l'espeleologia catalana, i ens transmet les seves incursions a la cova Cuberes juntament amb els equips exploradors d'aleshores.

A començaments dels anys seixanta

Els dies 19 i 20 de març de 1960 el CEC va organitzar una sortida de reconeixement a la zona de Serradell promoguda pel mestre en muntanya Agustí Jolis Felisart i formada per dos grups, un del CADE, per escalar les diferents agulles de la zona, i un altre de l'ERE, que va visitar les cavitats del forat la Bou i l'avenc del Barbuxell, després d'entrevistar-se amb l'alcalde de Serradell, el senyor Esteve Cuberes.

Però no és fins a l'any següent, el 1961, que els del Grup d'Escalada i Espeleologia de Badalona (GEEB), del Centre Excursionista de Badalona, es dirigeixen a Serradell i fan una de les troballes cabdals: el descobriment de la cova Cuberes. En la *Memoria Espeleològica 1961*, del GEEB, ja indiquen una de les coses estranyes que feia l'ERE d'aquell temps:

«Por circunstancias que desconocemos los espeleólogos del ERE abandonaron el terreno sin efectuar más exploraciones, pese a que el Sr. Cuberes les había indicado varias cavidades vírgenes».

El 21 de maig, Canela i Villar, dos membres del GEB (ara anomenat sols Grup Espeleològic de Badalona) es dirigeixen a Sarroca per investigar una cavitat de la qual tenien referències i que semblava de gran importància; però en no trobar a Sarroca la persona que els havia de guiar es dirigeixen a Serradell, que segons el taxista que els hi porta és terreny abonat per a l'exploració subterrània. Així contactaven el senyor Cuberes i la seva dona, la mestra d'escola, que els explica el descobriment d'allò que seria la cova Cuberes.

FOTO: FLASHBLACKCORB, DESEMBRE 2003

FOTO: SIE

La sala Juka té unes dimensions considerables. A partir d'aquesta gran sala va ser possible la descoberta del complex del 95, amb més de 5 km de recorregut.

La tirolina instal·lada al pas Tirant lo Mora va ser clau per arribar a la sala Juka.

El 24 de juny, els espeleòlegs de Badalona es dirigeixen al torrent del Bosc acompanyats del senyor Cuberes, que malgrat que feia prop de deu anys que va dinamitar l'esquerda on se sentia un corrent d'aïre que semblava un riu, els porta al lloc precís on cal cavar.

En tornar a sortir, els badalonins del primer reconeixement de la cova Cuberes escriuen a la *Memoria Espeleològica 1961*:

«La importancia del hallazgo valía la pena: acabábamos de descubrir una caverna de proporciones muy superiores a todas las conocidas en Catalunya, que ofrecía un amplio campo para futuras exploraciones».

Als anys 60 les relacions entre grups espeleològics catalans estaven marcades per una competència i un secretisme massa elevats.

(Els espeleòlegs són de Badalona, però ho escriuen en la *lengua del imperio*, com corresponia. Penseu que era l'any 1961).

Pel fet d'haver-les conegut llogant Seat 600 o 850 durant els anys seixanta —cap dels joves tenia cotxe— i de conèixer la majoria de membres de Badalona, sabem les dificultats que representaven sis sortides fins a Serradell per a gent que treballa i es mou durament, sense blanques, sense repòs, no com altres persones dels anys seixanta i posteriors avesades a la mol·lície. (Van participar en les exploracions del GEB: Joan Brugué, Ramon Canela, Alexandre Carreras, Rafel Lario, Ramon Navarro, Miquel Soler, Jaume Suñol, Josep Vera i Satori Villar.)

Personalment no tinc res a veure amb la primera visita de l'ERE a Serradell, ja que no vaig tenir relació amb el grup fins que vaig introduir-me en el món de l'espeleologia amb el curset de l'ERE de l'octubre de 1960, als meus setze anys.

El I Campament Regional d'Espeleologia a Serradell

Uns quants anys després, el 1966, els de Badalona van organitzar el I Campament regional d'espeleologia a Serradell, centrat bàsicament en la cova Cuberes, perquè la progressió galeria amunt de la cova havia quedat aturada en una grimpada, a uns 800 m de recorregut, per sobre de la qual semblava que la galeria continués.

El campament —que s'anomenava *regional*— s'efectua, però nosaltres, els de l'ERE, no hi assistim (érem la joventut que s'ho vol menjar tot i no ens rebaixàvem a perdre una Pasqua fent una activitat de repòs, amb la quantitat de coses que hi havia per fer a Catalunya...). No és fins als darrers dies que finalment es fa una entrada a la cova Cuberes i s'entra a la famosa Perxa (aleshores tothom en deia *pèrtiga*) que s'instal·la a la possible continuació. Però l'endemà no es torna a pujar dalt de la Perxa, sinó que es clausura el campament i ja s'hi tornarà més endavant. Però no s'hi va tornar durant tot el 1966, ni el 1967, ni el 1968... i es va haver d'esperar que uns membres del Grup Espeleològic Gelera hi anessin el 1972. ¡Meravella!, la cova continuava per una galeria semblant a la inicial, uns 600 m fins a una gatera que es va considerar terminal.

En el número 835 (juny del 2001) de la revista *Muntanya*, en Jordi Girbén i Mauricio, en una excursió per Montcortès i Serradell ens diu: «L'endemà pujo a Serradell i segueixo el camí de la cova Cuberes, per sota de les montserratinas Picorres. No recordo cap menció a *Muntanya* d'aquesta cova, la més llarga i amb més desnivell de Catalunya; m'imagino els motius i no em convencen».

Als anys 60 les relacions entre grups espeleològics catalans estaven marcades per una competència i un secretisme massa elevats. Els grups capdavaners en activitats interessants competien per ésser els primers en... tot.

I el GEB de Badalona es creia un dels grups més perjudicats en «picades de primeres» i tota la llarga sèrie de greuges que cada grup creia que li volien infligir els altres. Cada grup opina de si mateix que va amb el liri a la mà, que ho fa tot bé i que són els altres els perversos.

1965: el GEB, la SIE i l'ERE a la cova Cuberes

Abans de l'organització del I Campament Regional d'Espeleologia del 1966, el GEB, amb la participació de la SIE del Centre Excursionista Àliga, va organitzar una sortida a la cova Cuberes el 12 de desembre de 1965. Amb els contactes que nosaltres teníem amb el GEB, un membre del grup de Badalona, Alexandre Carreras (un geòleg que semblava estar per sobre de les misèries picabaralles dels grups espeleològics) ens va invitar a aquesta visita, per a la qual, i anteriorment, ja havíem deixat un plastró impermeable als de la SIE (per travessar el llac de prop de l'entrada).

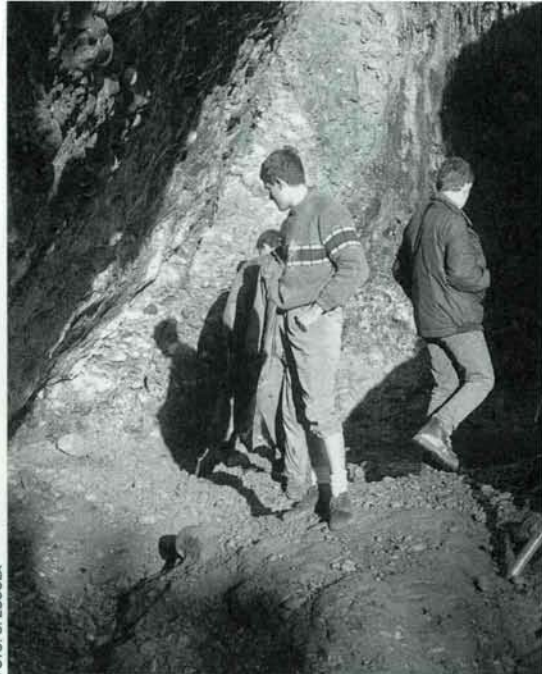
Però encara calia solucionar un problema decisiu per arribar a Serradell: trobar algú que tingués cotxe

Tornant de la cova Cuberes cap a Serradell amb els trams de la perxa. El primer per l'esquerra és en Ramon Canela i el tercer, en Galbas, homes característics del GEB. (12-12-1965).

FOTO: O. ESCOLA

FOTO: O. ESCOLA

i que hi volgués anar. Després de totes les indagacions possibles, només quedava la possibilitat que els pares del Daniel Pérez Rué li deixessin el Seat 600, però al final es van desinflar, perquè era molt lluny, les carreteres eren un perill i encara més les pistes sense asfaltar per arribar a Erinyà i Serradell, etc. Va fer falta una visita de les persones amb més bon aspecte o presència de l'ERE a casa dels Pérez-Rué per obtenir, a una hora avançada del vespre del divendres, la concessió del 600, que havia de ser conduït pel Toni Torné (la majoria dels membres de l'ERE no només no tenia cotxe sinó que no tenia ni permís de conduir).

Així és com el dissabte al vespre ens quedem a dormir a casa del mossèn de la Pobla de Segur, que havíem conegut arran de l'accident mortal de Subils i Godoy, a la fou de Bor, l'agost d'aquell mateix any, i el diumenge de bon matí arribem a Serradell. Als del GEB i de la SIE, no va semblar que els fes cap gràcia (sinó tot al contrari), que uns infiltrats de l'ERE del CEC es presentessin allà.

De tota manera els de l'ERE se'n van sortir de seguida, ¿potser amb sistemes apresos de Chavarria?: «No us preocupeu per la nostra presència, vosaltres entreu primers a la cova, feu tota la primera que vulgueu i dues hores després, o quan vosaltres decidiu, entrem nosaltres, i no posarem un sol peu on no s'hagi trepitjat abans; així no us podrem picar un pam de primera».

Càstig celestial: ningú no va poder entrar a la cova Cuberes perquè la boca estava tapada per material d'arrossegament del torrent exterior, i vam haver de tornar transportant els trams de la perxa que es volia instal·lar a la grimpada terminal, malgrat que ho vam intentar per tots els sistemes possibles, fins i tot col·locant-hi una càrrega explosiva de trilita, probablement una càrrega d'un obús que recordava una espècie de pota de cadira...

En la *Memoria* del I Campament Regional d'Espeleologia de Serradell es diu:

«...intento de continuar la exploración de la Cova Cuberes, que se interrumpió por hallarse completamente inundada la entrada de la misma.»

En no poder entrar a la cova Cuberes, tot el conjunt de gent es va traslladar a la cova del barranc de Serradell, una petita surgència que aleshores se suposava que era la surgència de la cova Cuberes, fins que el 1980, amb l'ajut fluorescèncic de l'IEES de Sabadell, es va colorar el riu Auzmendi i el colorant va anar a sortir a la font de Rivert, a l'altra banda de la serra de Sant Salvador.

A la cova del barranc de Serradell es va intentar engrandir el pas de sortida de l'aigua amb una quantitat de trilita subministrada per en Lluís Auroux, que acabava de fer la mili a Jaca; no hi havia ningú que entengués gran cosa en explosius. L'ona expansiva es va perdre per la banda dels sediments i els resultats que es van obtenir van ser minsos.

Els anys setanta

Van anar passant els mesos, se sabia que la cova Cuberes continuava (des del 19 i 20 d'abril del 1975) i la SIE era el grup que havia portat el pes de les exploracions amb la col·laboració del GEB de Badalona. Per fi ens apuntem a un grupet de l'ERE per anar a pujar la perxa; però els «organitzadors» de la visita no tenen prou dades de l'itinerari que cal fer, ens passem el punt on cal remuntar per primer cop fins al pis superior, hem de passar un lloc amb aigua on cal mullar-se els peus, després els genolls i fins a la cintura, i al final un lloc on calia nedar uns metres, on ho deixem córrer.

13 i 14 de novembre del 1976. Com que això de la Cuberes ja sembla protegit per algun malefici, telefono a en J. Manel Victoria un dissabte al matí. Després d'explicar les penes a en Victoria, em truca ell el mateix dissabte al matí i em diu que un parell del grup marxen a les quatre de la tarda cap a la Cuberes. Hi vaig. Entra una mica d'aigua per la boca. Un dels dos de la SIE només ha fet tres o quatre coves i ja no hi entra. Als 10 m de la boca ja trobem el llac que arribava fins aquí i l'altre de la SIE, el guia, es veu que ja no recorda on cal enfilegar-se al pis superior (que els de la SIE batejaren com a *buit superior*). Seguim per baix fins que arribem al mateix lloc on caldria nedar per continuar. Tornem endarrere. Anem en bot pneumàtic, i com que la galeria és estreta, de tant en tant cal sortir en pas de xemeneia (*ramonage*), pujar el bot i continuar fins que es torni a eixamplar la galeria. A uns 10 o 15 m de l'acabament del llac, se'ns punxa el bot en extreure'l; el de la SIE diu: «Sort que ara l'aigua ens arribarà als genolls»... Sortim nedant fins a la boca. Aquí fa molt de fred i anem mullats fins a les aixelles.

Per fi, el 1978 sembla que a l'ERE no hi ha gaire gent interessada a fer primeres exploracions i establim una col·laboració personal amb la SIE. En la publicació que van fer per celebrar el 25è aniversari de la SIE ho expliquen: «juntament amb el company Oleguer Escolà, que des de feia mesos no se'n perdia ni una, de

Alexandre Carreras al davant de la boca curulla d'al·luvions. Es pot veure que l'aigua del torrent del Bosc no arriba pas a la boca de la cova Cuberes (12-12-1965).

Càstig celestial: ningú no va poder entrar a la cova Cuberes perquè la boca estava tapada per material d'arrossegament del torrent exterior.

Cova Cuberes: la cova més gran i

L'entrada a la cova Cuberes és una estreta gatonera, i està situada al peu d'una petita cascada, al llit del torrent.

Pàgina següent: Una tirolina de cable permet flanquejar el meandre i evitar l'aigua a la galeria d'entrada, que està inundada pel llac que hi ha al final.

A baix, Una bonica sala a la galeria Gelera, amb macarrons al sostre, és a dir: estalactites tubulars de poc diàmetre (> 1 cm), que creixen molt de pressa.

A baix a la dreta, Passamà instal·lat a la galeria d'entrada a la cavitat, estructurada en una important fractura. Hi ha una gran quantitat de passamans amb cable d'acer per accedir-hi i evitar la mullena.

FOTO: SIE

Situació:

De la Pobla de Segur cal seguir la carretera en direcció a Pont de Suert. A uns 6 km trobem la desviació cap a Erinyà i Serradell; poc abans d'arribar a Serradell, i en un revolt molt pronunciat a la dreta de la carretera, caldrà agafar una pista que surt a l'esquerra; en uns 3 km ens situem en un pla poc abans de passar la borda de la Martia. El camí ben senyalitzat, ja que és el mateix que du a Espluga de Serra, va remuntant fins poc abans d'arribar al querant de l'Os, on cal deixar el camí que marxa per l'esquerra per seguir remuntant pel querant de l'Os. Serà necessari continuar pel llit del torrent fins a arribar a un punt on fa una petit engorjat, la boca de la cova es troba a tocar del gorg i a la base d'una petita cascada.

Terme municipal:

Conca de Dalt.

Coordenades UTM. Datum Europeu 1950:

X: 324575; Y: 4683220; Z: 1.132 m snm.

Descripció:

La cova Cuberes és una cavitat excavada en conglomerats, amb un recorregut total de 13.385 m. És la cova més gran de Catalunya i la segona en l'àmbit mundial excavada en conglomerats.

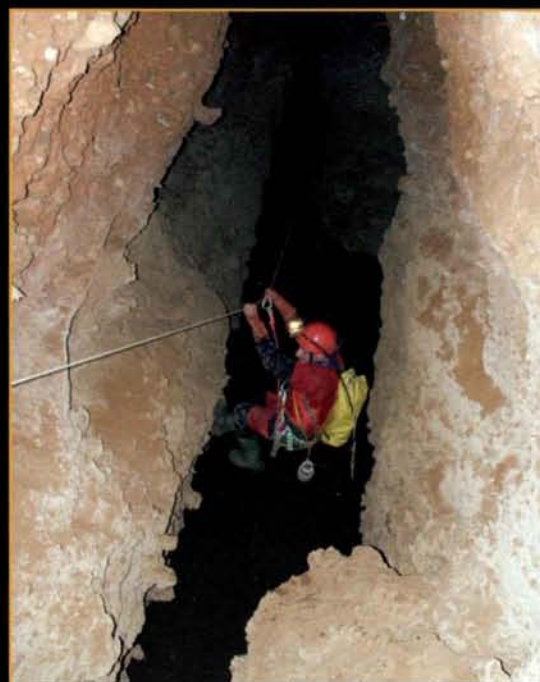
A la vegada, és la cavitat amb més desnivell de Catalunya 327 m (+315/-12) i la segona del món amb desnivell excavada en conglomerats.

La cova presenta una galeria d'entrada estructurada sobre una important fractura, la galeria Badalona (aquesta zona acostuma a estar inundada), i on trobem una munió de passamans amb cable d'acer per accedir-hi i evitar de mullar-nos. Al final d'aquesta zona cal pujar al pis superior superar la rampa de fang i arribar a la Perxa (actualment ja no hi és), per la qual cosa s'ha de superar el pas de la Pavlova per accedir a la galeria Gelera, la qual segueix la mateixa fractura, encara que la galeria es desenvolupa en forma de meandre. Tot seguit i després de passar la gatera SIE entrem al complex Auzmendi. Aquí el sistema ja es diversifica força, perquè a mesura que avancem trobem diferents sectors dignes de ser visitats: pou de l'Aigua, pou Rodó, galeria Perxada, afluent de les Perles, la Colada, sala Tiberiades, etc. Un cop passada la Colada trobarem una derivació a l'esquerra, és la galeria Recta que ens durà a l'Ascensor, punt de màxim desnivell de la cavitat i també a les Galestretes i a la xarxa del 84.

Per la galeria de la dreta arribarem al pou del Riu de -32 m que, un cop baixat, ens situa en el riu Auzmendi i a la sala Bloquejada riu amunt i, mitjançant uns passos força complicats, podem arribar a la part inferior de Tirant lo Mora, on una corda fixa ens permetrà remuntar per tal d'accedir a la sala Juka. Situats de nou a la capçalera del pou del Riu, si continuem endavant per les gateres i galeries del sector del Minotaure, arribarem a

FOTOS: SIE

més fonda de Catalunya

una finestra on trobarem la tirolina del Tirant lo Mora que ens permet l'accés a la sala Juka.

Al final de la sala Juka trobem a la dreta el pas Obre't Sèsam, que ens durà cap a les Grans Planúries, la sala Hermètica i la Fractura Perversa. Però si seguim pel final de la sala Juka entrarem a la galeria Bonica i el complex del 95, on continuarem pel Gran Sucón, Dosrius i el roc Dur.

Història:

1951: es dinamita una esquadra bufadora al barranc del querant de l'Os a cura d'Esteve Cuberes, el qual visità els primers metres de la galeria.

1961: inici de les exploracions del GEB fins al pas de la Perxa.

1972: exploracions del GM Gelera. Se supera la cota anterior i recorren una bona part de la galeria Gelera.

1975: desobstrucció a cura de la SIE de la gatenera que permet l'accés al complex Auzmendi.

1978: accés al riu Auzmendi.

1981: desobstrucció a cura de la SIE i accés a l'Ascensor.

1983: desobstrucció a cura de la SIE i accés a la xarxa del 83.

1984: descobriment de la xarxa del 94.

1995: descobriment del complex del 95.

2001: escalada de més de 100 m a la galeria de l'Atalaia.

2003: galeria del Mil·lenni.

les nostres sortides...» (J. M. Miñarro, 1978, XXV Aniversari SIE-CEA, 1961-1986). I entre moltes altres coses, J. Manel Victoria i Pere Cantons em porten a fer una visita a la cova Cuberes:

«Cova Cuberes (4.712 m). El dia 19 de març del 1978 acompanyarem el company O. Escolà de l'ERE a visitar les galeries noves d'aquesta cova i cercar noves vies que poguessin augmentar-ne el recorregut. Tot just abans de l'anomenada *galeria Recta* i en un punt estret que creiem que restava tancat, es va comprovar l'existència d'un pou nou. Al cap de dues setmanes es va baixar. Tenia un desnivell de 30 m i donava accés a unes galeries inferiors recorregudes per un riu d'un cabal d'aigua d'uns 10 litres per segon, que semblava el col·lector principal del sistema. Aquesta via té uns 800 m de desenvolupament que, junt amb la part topografiada primerament (vegeu *Espeleosie* 18) i altres ramificacions explorades posteriorment, donen al conjunt un recorregut total de 4.712 m».

Extret de la revista *Espeleosie* 22 (desembre del 1978).

Amb aquest recorregut, la Cuberes es convertia en la cavitat de major desenvolupament de Catalunya.

Amb la SIE vam fer una llarga sèrie d'exploracions a la cova Cuberes, algunes avortades des de l'inici, perquè la boca sifonava per l'aigua que baixava del torrent del Bosc.

La cova Cuberes és una cova, però quan surts d'una exploració de més de sis o set hores sembla que hagi fet un avenc de més de 300 m; i és que des del primer lloc en què cal enfilar-se al pis superior, a poc més dels 200 m de la boca, no penses de pujar i baixar entre els 0 m de la boca i la cinquantena de metres que has pujat fins a la bifurcació o les parts on neixen els pous de l'Aigua o el pou Rodó. La perxa es va trencar durant una de les exploracions de la SIE, però pocs metres abans hi ha un pas que permet pujar

sense que es noti cap diferència entre tota la resta de l'itinerari de la cova. Calia superar el pas de la Pavlova i altres passos aeris o el pas de xemeneia, que els de la SIE anomenaven *buit superior* perquè no mereixia el nom de pis. I tot el recorregut es feia el 1978 en lliure, sense ni un sol metre de corda instal·lat, sense comptar amb el llac inicial (si hi havia sort només calia mullar-se fins als genolls). Contaven els de la SIE que alguna vegada havien trobat el llac sec, però puc assegurar que el 1978 això no va passar mai, ni tampoc quan el 1980 en Victoria ens va acompanyar a visitar l'Ascensor (que va convertir la Cuberes en la cavitat de més desnivell de Catalunya). Aquesta vegada només en Víctor portava un plastró impermeable fins a la cintura i ens va passar a tots pel llac a sobre de les seves espatlles, tant a l'entrada com a la sortida.

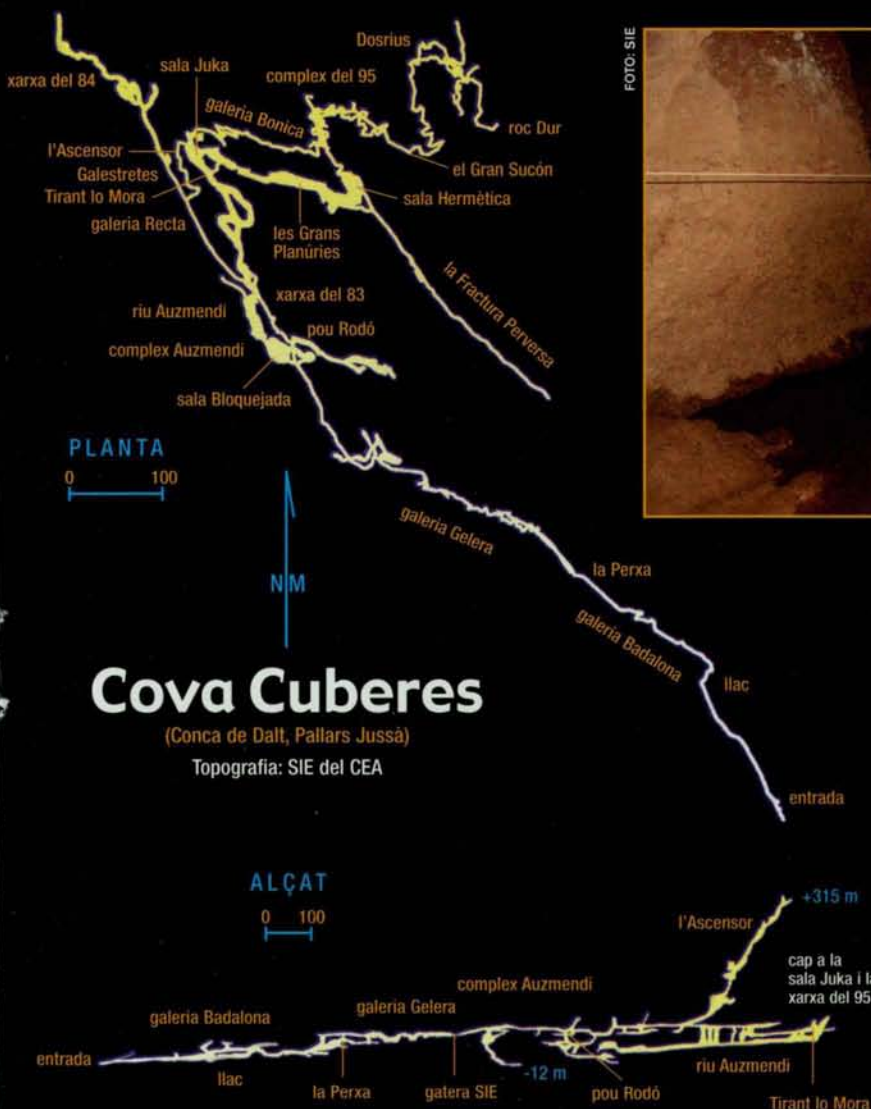
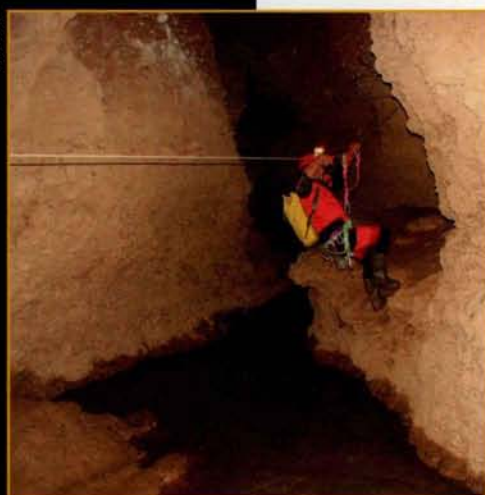

FOTO: SIE

1980. Els espeleòlegs realitzen una coloració amb fluoresceïna al final de la via del riu Auzmendi, per veure, més endavant, que donarà positiu a la font de Rivert.

Accident a la cova Cuberes, el 15 i 16 d'abril del 1978

Només comentarem una de les sortides a la Cuberes, la dels dies 15 i 16 d'abril del 1978, data en què es produeix l'accident de la Montserrat Alfonso, *la Juka*. Com moltes vegades, els de la SIE vénen amb algunes dones que, en lloc d'entrar a la cova, al vespre o la nit dormen a fora i l'endemà condueixen fins a Barcelona. Avui, però, la Juka no es queda a fora sinó que forma part de l'equip d'exploració. Aquesta vegada volem anar a mirar la part de dalt del riu Auzmendi. En total hi anem nou participants. En Victoria, en Cantons i jo, en acabar el

riu, ens anem enfilant per blocs en equilibri inestable i especialment en Víctor puja fins a dalt de tot. Sembla que la galeria continua, però ho deixem per a una altra ocasió. Abans de baixar està una estona malparlant de qui el fa posar en aquestes situacions; que

això es pot pujar, però sense corda no hi ha qui ho baixi; que se la ventarà, i ens explica que en tota la seva existència espeleològica mai no s'havia fet mal, fins que als Picos de Europa va caure per un pou de 18 m, al Pozo de los Llanos-Cueva Molina. Ja ens havia fet abans un relat detallat comentant la pujada de tots els pous, que va ser èpica, i a la sortida del darrer pou a altes hores de la matinada en què en Cantons va baixar per ajudar per una altra corda i va cridar als altres: «Oh, si li cau la suor a raig!», i en Víctor li deia «No te'n fotis que m'estic morint». Després va anar a visitar-se a un dispensari i li van dir que «*Aquello eran contusiones*» («*Contusiones como te pones*», clamava en Víctor), però quan va arribar a Barcelona li van fer radiografies i tenia un parell de costelles trencades, i un tros de la clavícula li havia quedat a sobre de l'altre i ja s'havia soldat. Poc després, durant un curset a l'avenc d'en Roca, s'estava amb un peu arrepenjat a la paret explicant coses de topografia i li va caure un curseista o monitor que feia alguna cosa a la paret de sobre. «Això no ha quedat pas bé», deia mentre anava flexionant el genoll, fins que en Cantons li va dir «¡Para, que fas mal de cap del soroll!». Gairebé a baix de tot ens reunim els tres i acabem de mirar passos estrets que no hem mirat amb deteniment;

Es queixa agafat amb les mans a la corda, rellisca amb el fang que recobreix la corda i cau al fons...

jo em sacrifico i vaig a mirar una gatera, que després em donarà resultat, perquè sense gaires llocs estrets més em portarà a un balcó a 2 m a sobre del riu. Des d'allí sento en Víctor i en Cantons que parlen per baixar amb corda el ressalt per on havíem pujat els tres: ja veig els peus d'algú que baixa, les cames, la cintura i tot, però es para i no entenc què fa. Es queixa agafat amb les mans a la corda, rellisca amb el fang que recobreix la corda i cau al fons, a uns 4 o 5 m. En Cantons crida «Víctor, ¿t'has fet mal?» i en Víctor respon: «No gran cosa o res». El que havia passat és que, com que sempre manquen bagues (en aquesta època encara no hi havia arnesos ni talabards), en Víctor es fa una baga de cintura amb tots els mosquetons que té i els que li deixa en Cantons, i en baixar se li obre un mosquetó i es queda agafat a la corda només amb les mans... Sort que no s'ha fet res, perquè ara mateix tenim el pou de 30 m per pujar, i ens estalviem pujar un ferit per un pou (il·lusos, perquè encara no sabem què ens espera...).

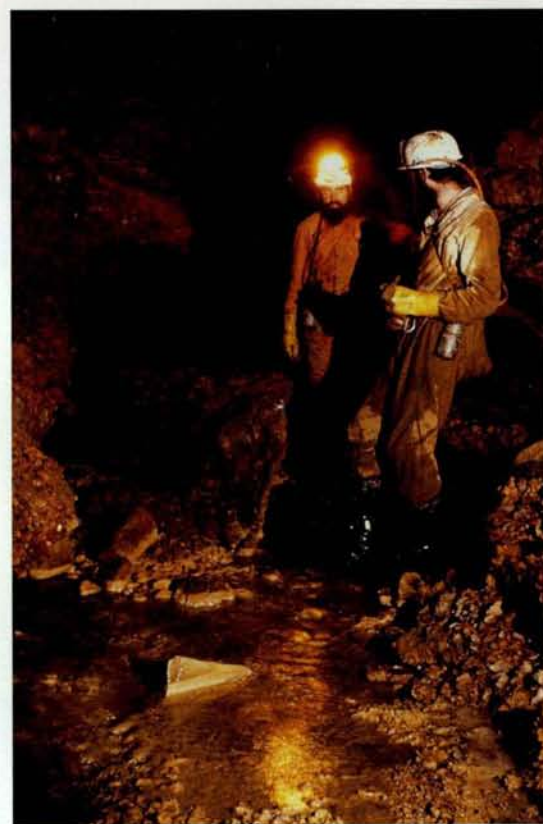
Pugem el pou i en Víctor va contant una història de les seves, que qualsevol dia pujant un pou se li desenganxarà la clavícula, es clavarà un cop al cap, li saltarà la ròtula que ja normalment se li desencaixa i se li dessoldaran una o dues costelles... De tota manera, ha de parar un parell de cops, ja que li fa mal el genoll...

Un cop a dalt del pou calculem el temps que tardarem fins a arribar a la boca, ara que només som les tres *feres corripies*:

—¿Tres hores, diu en Cantons?

—Home, no exageris, que ara estem cansats i no és com la vegada que vam establir el nostre rècord

J. Manel Victoria i Oleguer Escolà en una de les primeres exploracions al riu Auzmendi.

des de l'entrada fins a la boca del pou Auzmendi en tres hores i deu minuts, però descansats.»

I al cap de pocs metres galeria avall trobem dos *petates* abandonats al mig de l'itinerari. No ens expliquem com poden deixar això, sabent que al darrere quedem nosaltres. Per fi en Víctor diu que això no té altra explicació si no és que estan tan «fotuts» que ja ho deixen tot i miren de treure'n tan sols les seves persones... Deixem els sacs.

—¡No pretendran que els traguem nosaltres!

En arribar a dalt de la Colada comencen les sorpreses: no hi ha corda per baixar. Sort que no és imprescindible i els tres ja hem fet el ressalt en un parell d'ocasions, tant de pujada com de baixada, però comencem a malparlar dels que se l'han endut sabent que quedàvem nosaltres al darrere. El panorama encara es fa més misteriós quan trobem la corda plegada en un racó. La despleguem, la instal·lem i baixem fent ràpel. Més endavant sentim veus, cridem i sentim en Joaquín, *el Juqui*, que diu «¡Veniu, veniu!». Hi anem corrents, algú deu haver tingut un accident, si no, no hi hauria motiu per dir aquestes paraules. Arribem dalt d'un ressalt i veiem a baix la Juka i el Juqui. Ella ha caigut a la Colada —per això no hi havia corda— i ara no es pot bellugar. Problema gravíssim. Però s'ha desplaçat des de la Colada fins aquí. En Cantons li pregunta si pot moure els dits dels peus (diu que sí) i els de les mans (diu que també). Conclusió: no té la columna trençada. De mica en mica es va bellugant molt poc a poc i pensem a arribar a algun lloc pla amb argila on pugui reposar i nosaltres puguem anar a buscar un sac de dormir i un metge, o ja veurem què fem...

Molt a poc a poc anem progressant i comencem a pensar en mirar d'arribar fins a la gatera, on hi ha un lloc pla... Per fi hi arribem i és la Juka la que diu que és millor passar la gatera ara. La portem a coll en els trams plans, fent escales de gent en els ressals, i molt poc a poc anem progressant. Al ressalt de la Pavlova la baixa en Víctor lligada per sota dels braços amb una baga que deu fer 4,5 m, la baixa per on hi havia la Perxa mitjançant aquest sistema i penjada per sota dels braços i amb la columna ben estirada diu «¡Ara sí queestic bé!», però quan torna a tocar de peus a terra torna a fer uns xiscles que fan posar la pell de gallina.

Poc després de la Perxa trobem en Boronat que torna amb una motxilla amb sac de dormir, carbur i menjar. Torna cap enfora i jo em quedaré sense carbur a 100 m abans de la sortida per no haver-lo renovat ara. Només tindrem ajut a uns 50 m abans de la boca de la cova per on sortim quan fa 11,25 hores que hem marxat de la boca del pou Auzmendi («¡no, tres hores!», li diem a en Cantons).

A fora hi ha molta gent, bombers i grup de socors de la Creu Roja que la pugen a una civera enorme que caldrà desmuntar en part per passar pel mal camí que hi ha fins al lloc on pot arribar el Land Rover (es creien que els havien avisat per un accident de carretera). A la Pobra de Segur la visita un metge que diu que no se la pot ni tocar fins que arribi a l'hospital, perquè li volien treure les botes d'ai-

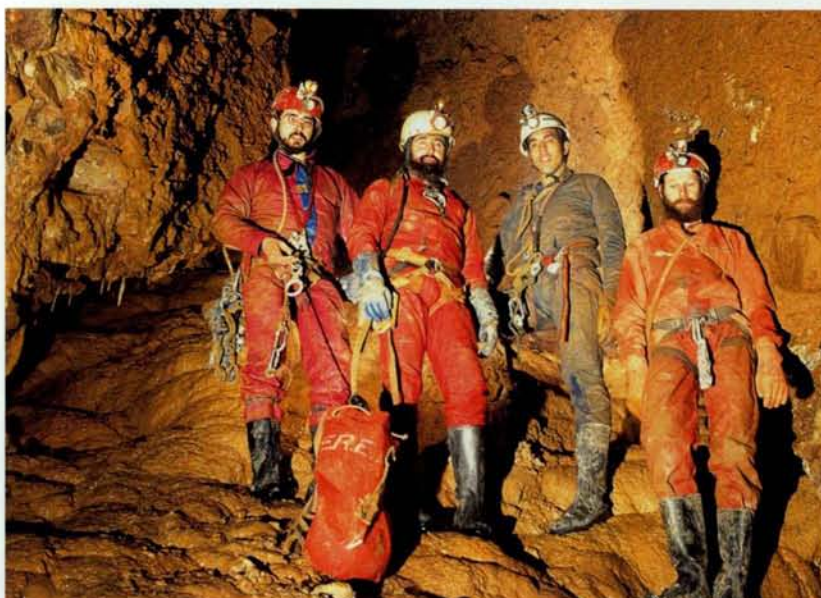

FOTO: TONI NUBIOLA

gua. «Si hagués vist per on l'hem feta passar», penssem els seus rescatadors...

Els seus salvadors, que com a espeleòlegs (i a més a més de la SIE) són molt mal pensats, ja s'imaginaven que el diagnòstic era greu, si no, no hi havia raó perquè fes els xiscles que feia. Efectivament, el diagnòstic va ser greu, greu: dues vèrtebres fissurades; i la solució: 18 mesos enguixada des de l'engonal fins al coll.

Després, però, la Juka va tornar a caminar sense cap problema. O gairebé, perquè una altra ATS amiga seva, també espeleòloga de la SIE, va dir que en un parell d'ocasions, a la feina, la Juka se li va penjar al coll per unes punxades a l'esquena.

I pocs anys després, anant en moto a la feina, cap a un poble de la Noguera, un cotxe no va respectar un senyal de *stop* i la va atropellar, i la nostra Juka va morir. Després que nosaltres la vam treure, des de prop de la Colada, en les millors condicions i ja l'havíem salvada...

Reposa en pau, Juka.

Per a més informació:

ESCOLÀ, IEES, SIE. «Sistema hidrològic cova Cuberes—font Rivert. Serra de Lleràs (Pallars Jussà)». *Actas espeleológicas. Monografía I*. 1980. Pàg. 107-114.

FERRER RICO, Víctor. *Grandes cuevas y simas del mediterráneo: (De Gibraltar a Catalunya Nord)*. Barcelona, 2004.

GEB. «Informe sobre la cova Cuberes». *Corridada 80* (1962): 6-8.

GEB. *Memoria I Campamento Regional de Espeleólogos Serradell*. CRES-FCM, 1966.

SIE. «Primeras notas descriptivas sobre la Cova Cuberes (Serradell—Lleida)». *Espeleosisie* 18 (1976): 53-72.

1985. D'esquerra a dreta, Toni Inglès, J. Manel Victoria, un cursetista de l'ERE i Oleguer Escolà al capdamunt de l'Ascensor, el dia que en Victoria ens va portar a collibè.

...el diagnòstic va ser greu, greu: dues vèrtebres fissurades; i la solució: 18 mesos enguixada des de l'engonal fins al coll.

SIE. «Les noves galeries de la cova Cuberes (Serradell—Pallars Jussà)». *Espeleosisie* 25 (1981): 33-37.

SIE. «Un guiatge per la cova Cuberes». *Espeleosisie* 26 (1983): 58-87.

SIE. «La xarxa del 83. Novetats a la cova Cuberes». *Espeleosisie* 26 (1983): 52-57.

SIE. «Darreres descobertes a la cova Cuberes. xarxa del 84. Afluent de la Colada». *Espeleosisie* 28 (1986): 26-34.

SIE. «Cova Cuberes: la superación constante». *Subterránea* 5 (1996): 16-23.

TOT CAMINANT PER

*La Pedra Gentil
(Vallgorguina) és un
dels dòlmens més
visitats, al voltant
del qual s'han forjat
nombroses llegendes
de bruixes.*

LA PREHISTÒRIA

Itinerari megalític per la serra del Corredor

Autors: **Antoni Mañé, Carme Vila i Lluís Vidal**

Fotografies: **Roger Rovira**

Us presentem un recorregut arqueològic per la serra del Corredor, a cavall entre el Maresme i el Vallès, que, alineada en paral·lel a la costa, forma part de la Serralada Litoral Catalana. Un espai natural d'un important valor ecològic i paisatgístic. A causa de la configuració del relleu, ha estat des de molt antic una zona de pas. Testimoni de l'antiguitat d'aquest poblament són els nombrosos megàlits i les restes d'assentaments ibèrics. En aquest itinerari podrem veure dos tipus bàsics de construccions: els menhirs i els dòlmens. Els autors hem anotat totes aquelles observacions que hem fet durant les nostres excursions, hem recollit material, i el mostrem en aquestes pàgines. Aquest article és la segona part de l'itinerari megalític per la serra del Corredor que va ser publicat al número 856 de *Muntanya*.

EL SANTUARI DEL CORREDOR

Aquest santuari està situat entre la serra de les Mules i el Corredor (657,2 m), al punt més alt del parc de Montnegre-Corredor. Esmentat en un document de l'any 1544 i reconstruït pels volts del 1580, és un edifici d'estil gòtic tardà. S'hi venera la imatge de la Mare de Déu dels Socors, que segons la tradició és una marededéu trobada. Aquí es vol afirmar la petjada dels templers a casa nostra fent de l'actual pàgina una casa de l'orde. També s'afirma que les gàrgoles que hi ha al campanar gòtic són representacions de bruixes i que el so de les seves campanes tenien el poder d'evitar les tempestes. Molt a prop hi havia un abric rocós anomenat les roques dels Frares, destruït el segle passat, que podria ésser un indret d'enterrament situable entre el neolític final, el calcolític i l'edat del bronze.

OPCIÓ A:

Per anar a peu des del santuari del Corredor fins a Collsacreu i el menhir de la Gauxa.

■ La Pedra Llarga

Aproximació. Des del santuari es pot continuar el recorregut a peu, a causa del mal estat dels camins, o bé continuar amb vehicle fins a la carretera C-61. Uns 300 m més avall del santuari, passats quatre revolts, tenim un trencall a la dreta, sota un gran pi, i una pedra amb una fletxa de color blanc; el prendrem en direcció 210° SSO. Sovint el camí és un xaragall produït per l'aigua i pel pas de les motocicletes tot terreny; continua encarat a 160° SSE fins que al cap de nou minuts trobem una pista, que agafarem, a l'esquerra (90-100° E). Dos minuts després deixem una desviació a la dreta i continuem cap als 30° N, fins a arribar, en set minuts, a un lloc on la pista planeja; allí, a la dreta,

a 5 m, en una zona desbrossada, es troba, recolzada en una alzina, la Pedra Llarga.

Descripció. És potser un menhir trencat, antropomorf, caigut i desplaçat del seu lloc original. Segons les guies antigues dels anys cinquanta, es troba dret i tot sembla indicar que va ser fragmentat i traslladat quan es va obrir la pista que passa pel seu costat. En l'indret no hi ha cap aflorament granític proper del qual es pugui extreure la pedra. El fragment actual fa 1,60 m de llarg per 0,80 m d'ample i, aproximadament, 0,35 m de gruix. Té quatre cares molt ben treballades, i no tindria res d'estrany el reaprofitament de la major part de la seva estructura, en un lloc on d'antic hi ha hagut molta ocupació humana; més si pensem que el camí carener on es troba devia ser una via de pas entre la riera d'Arenys (Maresme) i les valls de la contrada dels afluent del riu Mogent (Vallès Oriental).

L'ús de pedres grans (*méga lithos*) és un fenomen característic de les primeres societats agropecuàries.

El megàlit és un dels primers testimoniatges de la prehistòria catalana.

La Pedra Llarga
és potser un menhir trencat antropomorf.

El fenomen megalític a la serra del Corredor

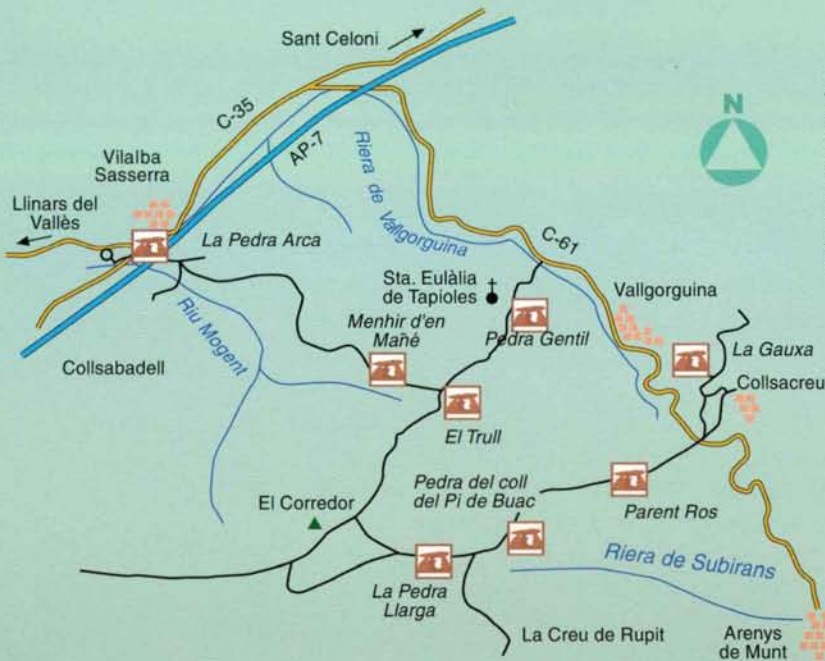
Itinerari arqueològic per la serralada del Corredor

A través del temps, les nostres muntanyes han vist com diverses civilitzacions ens deixaven la seva petja, un llegat cultural que ha permès als arqueòlegs i historiadors l'estudi d'aquests antics ocupants i els seus costums. Una de les cultures més antigues que han ocupat el nostre territori és la cultura megalítica. La seva herència ha estat una quantitat excepcional de monuments construïts amb pedres grans: els dòlmens i els menhirs.

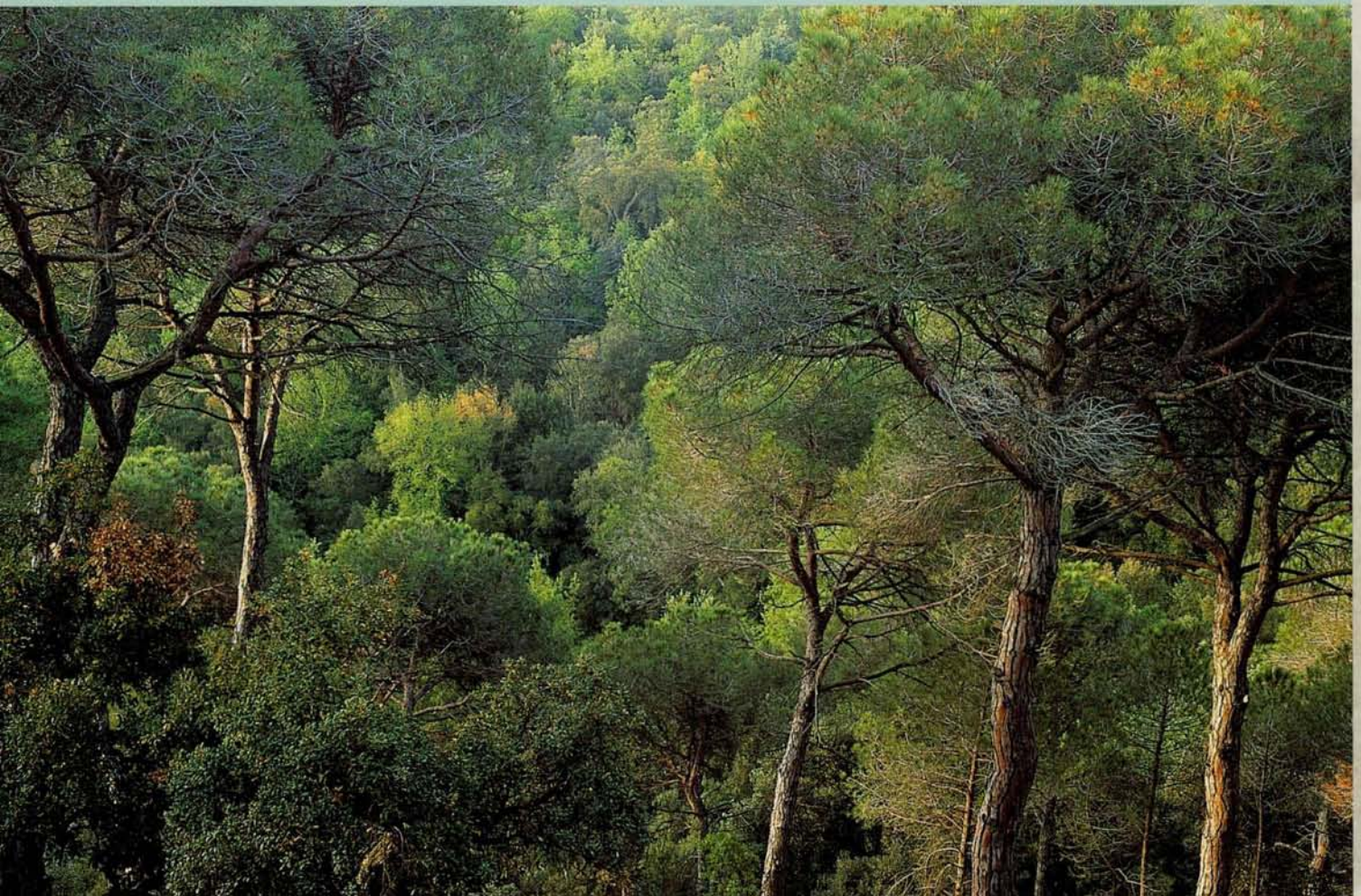
Malgrat les recerques científiques, encara no es té informació gaire precisa sobre els grups humans que construïren aquests megàlits, però les restes materials (ceràmica, destrals, etc.), així com l'estudi dels sòls antics, fan que es pugui situar l'inici de la seva construcció durant el neolític mitjà (3600 aC), continuarien fins ben entrada l'etapa del neolític final-calcolític (2200-1800 aC) amb reutilitzacions posteriors fins al bronze mitjà i final (1100-700 aC).

A causa de la configuració del relleu, tant el Maresme com el Vallès Oriental han estat, des de molt antic, zones de pas. Al principi, la població s'establí a les valls de la Serralada Litoral, a la serra del Corredor, i aquests assentaments es perllongaren al llarg de història fins a l'aparició de les primeres poblacions marineres. L'excepcional situació geogràfica d'aquesta zona muntanyosa i la riquesa dels recursos naturals ho evidencien. Així trobem el famós dolmen Pedra Gentil (prop de Vallgorguina) i la Pedra Arca (entre Llinars del Vallès i Vilalba Sasserra). Després, els pobles ibers, concretament els laietans, també s'hi van instal·lar, sobretot a les zones d'alçària mitjana, com el turó del Vent i el puig del Castell.

INFOGRAFIA: ALBERT MARTÍNEZ

La serra del Corredor es caracteritza per tenir una vegetació de pins abundant i esplendorosa.

■ Pedra del coll del Pi de Buac

Aproximació. Continuem per la pista uns quatre minuts i trobarem una cruïlla de tres camins; prenem el camí carener, el del mig (115° E). Si seguíssim la pista aniríem vers la creu de Rupit, el coll de la Ferradura i el Montalt (595,5 m) d'Arenys de Munt. Passats sis minuts més, veurem un camí a la dreta; des d'aquesta cruïlla, entrem al bosc en direcció 130° SE, per trobar-nos, a uns 35 m, caiguda sobre el cantell rocallós, una altra pedra treballada, possiblement la resta d'un menhir, que anomenem Pedra del coll del Pi de Buac. Potser el nom del lloc ve d'un gran pi que hi ha a prop, tot envoltat d'alzinar, algun roure i arboç. Va ser trobat per en Lluís Vidal i la Carme Vila mentre preparaven aquest itinerari, a finals del 2003.

Descripció. La pedra en qüestió podria ser la part superior d'un menhir estel·liforme, que fa 1,25 m de llarg per 0,85 m d'ample i uns 0,30 m de gruix, amb un perímetre mitjà de 2,10 m. Presenta una fractura en diagonal en què encara es pot observar la marca d'un dels tascons de fusta emprats per partit-lo; observem també que no hi ha a la rodalia cap aflorament granític d'on pogués sortir la pedra.

Permeteu-nos fer una suposició: encara que no tenim constància que aquesta pedra romangués alçada, si consideréssim la possibilitat que fos un menhir, la relació de proximitat que té amb la Pedra Llarga faria pensar en una mateixa funció i una mateixa cronologia. L'interrogant, doncs, és el mateix: ¿són realment menhirs megalítics amb una filiació neolíticocalcolítica? ¿Són posteriors i serveixen per indicar un camí o una demarcació territorial?

■ El Parent Rost, l'hipotètic dolmen

Aproximació. Un altre cop a la cruïlla, tombem a l'esquerra, cap a l'E. A continuació hi ha un camí a la dreta, que deixarem, i dues corbes de fort pendent i amb grans xaragalls; al cap de cinc minuts, deixem un camí a l'esquerra, continuem baixant i, set minuts després, trobem dos camins a la dreta i al cap de poc, una bifurcació. Anem cap al SE i deixem un camí a la dreta, continuem a l'E i amb cinc minuts més serem a la Casa Nova de Pibernat. Tot aquest garbuix de camins no ens ha de preocupar, perquè gairebé tots prenen la mateixa direcció vers la casa. A partir del pla, el camí torna a ser apte per a vehicles. Anem seguint el GR. Hem caminat 20,6 km.

Deixarem a la dreta la Casa Nova de Pibernat i continuarem per la pista, que va carenejant, en direcció E, 1,4 km aproximadament, on trobarem, a la dreta de la pista, les restes d'un possible dolmen anomenat Parent Rost, el nom de la serra on està ubicat. A la dreta del camí hi ha un intent d'enjardinament, fet possiblement amb pedruscall del túmul megalític.

Descripció. De difícil classificació; de fet, arqueòlegs de prestigi reconegut no l'accepten com a megàlit. Si ho fos, seria possiblement una petita galeria catalana o una cambra pirinenca, per la gran llosa de coberta i el túmul atrinxerat. És compost de tres lloses laterals a l'esquerra (una d'inclinada), una llosa lateral a la dreta, més gran i bolcada, una possible llosa de capça-

lera tombada i una gran llosa de coberta. Aquestes pedres delimitarien una cambra d'1,80 m de llarg per 1 m d'ample i 0,55 m d'alt aproximadament.

El dolmen es deuria destruir en el moment que es va fer el camí. A 4 m vers el S, SW i W, són visibles entre cinc i sis pedres possiblement del peristàlit i pedruscall del túmul d'uns 10 m de diàmetre, atrinxerat en fort pendent. Resulta difícil no fixar-s'hi, ja que en el lloc no hi ha pedres naturals d'aquesta mena i mesura.

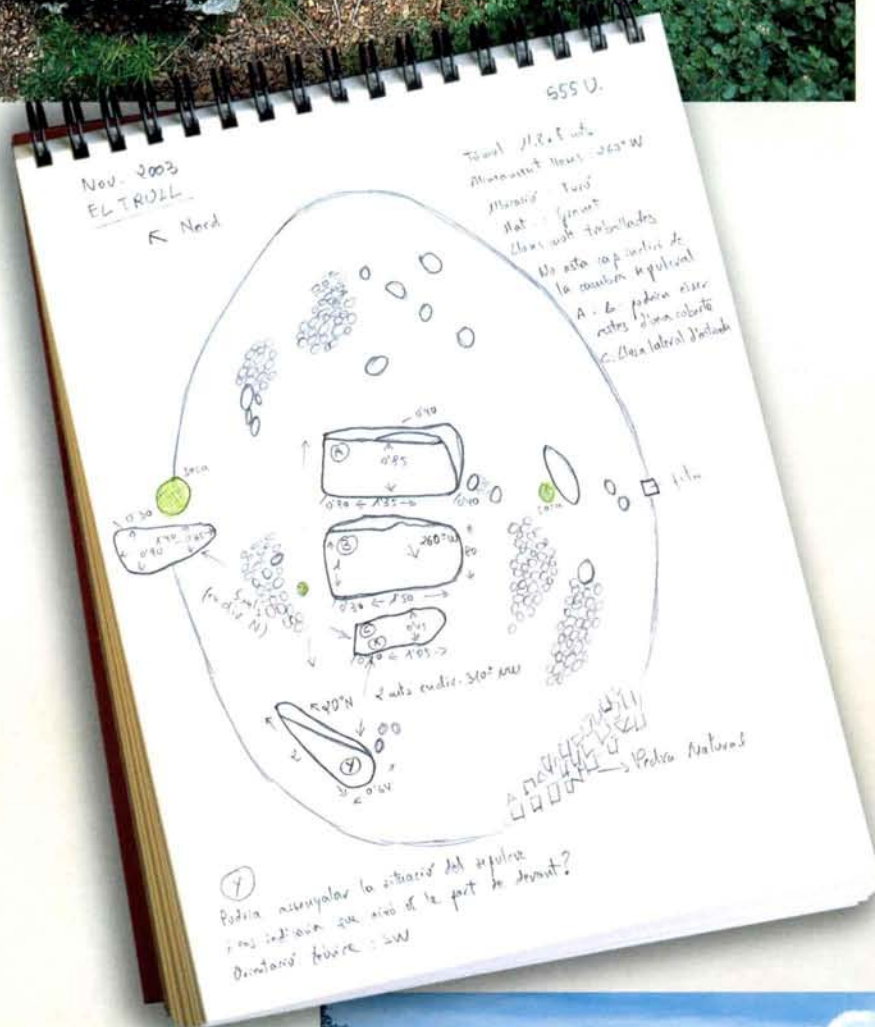
■ Menhir de la Gauxa o del pla de les Bruixes

Aproximació. Seguirem la pista fins a arribar a la carretera C-61, que va de Vallgorguina a Arenys de Munt, uns 0,9 km. Un cop a la carretera cal anar a la dreta 30 m i entrar a la urbanització de Collsacreu. Continuem per l'avinguda del Montnegre en pujada, deixant les antenes a la dreta, tot carenejant en direcció N, fins a un dipòsit d'aigua, a la dreta, més o menys 1,5 km. Uns 200 m després trobarem el desviament de can Carcasés, a la dreta; continuarem pel tros asfaltat a l'esquerra, passant per davant d'unes cases al mateix costat, i al cap de poc trobarem un senderó encarat a 260° W, que seguirem entre roures, alzines i matolls uns 80 m, fins que trobarem una pedra caiguda: és el menhir de la Gauxa o del pla de les Bruixes.

Menhir de la Gauxa (Collsacreu). Megàlit antropomorf sense escapçar. Resta aterrat i mig colgat, i a la primavera està envoltat de belles ginesteres.

Els megàlits i la mitologia

Els dòlmens i menhirs sempre han atret l'atenció de l'home, bé sigui per un interès científic, o bé des d'un punt de vista popular. I ambdós vessants són prou importants. El folklorista Joan Amades, autor del *Costumari català*, ja ens parla de les tradicions i creences populars creades entorn d'aquests monuments. En la mitologia pagana sovint se'ls atribuïa un origen diabòlic i sobrenatural. Fins i tot hi ha tradicions que fan referència a personatges petrificats per les sirenes, els fadrins de Palau-saverdera, representats per alguns menhirs que hi ha pel cap de Creus. D'altres megàlits reben el nom de *taules*, a partir de la creença que havien estat refugi de lladres i bandolers, com el dolmen anomenat Taula dels Lladres, del Port de la Selva. L'octubre de 1885, Artur Osona narrava la seva visita al dolmen: explica la llegenda que el dolmen era el lloc de trobada d'una colla de lladres de la comarca. Allà exposaven el botí i se'l repartien. En una disputa, un dels lladres fou assassinat i la resta ho celebrà bevent vi. El difunt, però, havia enverinat la beguda, i moriren tots. I un noi que els havia estat espiant, s'endugué tots els tresors i es féu ric.

Descripció. Menhir antropomorf, sense escapar, caigut possiblement *in situ*. Resta aterrat i mig soterrat per la banda SW. Fa 2,45 m de longitud total per 0,85 m d'ample i té tres cares molt ben polides. Tornem a esmentar que en la rodalia no hi ha cap agrupament natural de pedres d'on pugui provenir el menhir.

La funció principal d'aquestes pedres alçades deuria ser la de fitar un territori o assenyalar llocs de reunió social per als habitants de la zona. Podrien ser la darrera expressió totalment abstracta de la deessa megalítica que simbolitzava la mare Terra.

Arribats en aquest punt, hem recorregut 24,68 km. Des d'ací podem tornar per la carretera a Vallgorguina.

Opció B:

Per continuar a peu o amb cotxe fins al dolmen del Trull, el menhir d'en Mañé i la Pedra Gentil.

■ El dolmen i menhir del Trull

Aproximació. Seguirem la pista del Corredor, de baixada, fins a 1,8 km; 300 m abans d'arribar a la masia del Trull, a mà dreta surten dos camins: al monticle que hi ha tocant al primer camí es troba el dolmen del Trull. Val la pena, també, aturar-se a contemplar la bella edificació del Trull, molt important per les seves característiques arquitectòniques, en ple funcionament avui dia, i exemple de masia catalana notable, dedicada a la pagesia.

Descripció. Aquest dolmen fou descobert l'any 1947 per Josep Estrada, junt amb la Secció d'Estudi de l'Agrupació Excursionista de Granollers. L'estat actual del monument en fa molt difícil la identificació. Podria tractar-se d'una galeria catalana de dimensions considerables, ruïnosa i amb les lloses escampades pel cim i pels vessants del monticle. El conjunt podria ser les restes d'una cambra funerària d'1,70 m de llarg, 1,40 m d'ample i 1 m d'alt; del túmul de planta el·lipsoïdal fet de pedruscall i terra, només en queden restes.

El conjunt megalític del dolmen i menhir del Trull es troba en una situació tan ruïnosa, que en fa difícil la identificació, tot i que podria tractar-se d'una galeria catalana.

La masia del Trull és un bon exemple de mas català dedicat a la pagesia, en ple rendiment.

Malgrat tot, no és clar que sigui un sepulcre megalític, podrien ser senzillament les restes d'unes lloses tallades i escairades, preparades per ser portades a un altre lloc i emprades en altres menesters arquitectònics. No tenim cap notícia sobre si l'indret ha estat mai excavat arqueològicament. El que sí és evident és que no són roques naturals i que d'alguna manera han sofert la intervenció humana.

Caiguda a 2 m vers el NW del suposat sepulcre, hi ha una pedra que sembla un menhir antropomorf, de quatre cares, perfectament treballat, que podria formar part del conjunt funerari megalític. Creiem que està relacionat amb el menhir de la Gauxa, el de ca l'Arenes II, el de ca l'Arenes III, el d'en Mañé, la Pedra Llarga i la Pedra Gentil. Si s'accepta que aquesta pedra és un menhir i que les altres que formen el conjunt són un dolmen destruït, caldria remarcar-ne l'estreta relació.

■ El menhir d'en Mañé

Aproximació. Uns 600 m més avall, passada la masia del Trull, tenim a l'esquerra la cruïlla de l'era de Sant Isidre, on hi ha una replantació de pins. Hi anem i, a uns 100 m, agafarem a la dreta una pista per continuar per dalt de la serra d'en Benet. A uns 800 m, després de passar per sota una línia elèctrica d'alta tensió, l'antic camí talla la pista per l'esquerra; allí, a pocs metres i caigut, hi trobarem el menhir d'en Mañé. El nom li fou posat pels seus companys, ja que no hi ha cap altra referència geogràfica i va ser l'Antoni Mañé qui el va descobrir.

Descripció. Podria ser un menhir antropomorf, no escapçat, probablement caigut *in situ*. Fa 1,10 m de llargada per 0,45 m d'amplada i entre 0,18 i 0,28 m de gruix. Presenta quatre cares treballades amb una escotadura i un rebaix possiblement intencionat a sota. Sembla que presenta uns gravats minsos, un en forma de gaiato de pastor i l'altre en forma de semicercle.

Això no obstant, a manca de proves arqueològiques, no tenim certesa sobre la seva tradició neolítica.

■ La Pedra Gentil

Aproximació. Tornem a la pista principal i la seguim 3 km. Trobarem un turó on hi ha senyalitzada la Pedra Gentil, a la qual arribem pel costat S.

Història. És possiblement un dels dòlmens més visitats d'aquestes contrades. Fou donat a conèixer el 1878 per Joaquim Vayreda i Josep Saderra. Del dolmen i del lloc s'han forjat moltes llegendes de bruixes. Fins al segle XIX fou conegut amb el nom de Pedra Gelada.

Hom ha dit que va ser traslladat de lloc, al segle XIX. Josep Maria Pellicer, l'any 1887, cita el comte de Bell-lloc descrivint el dolmen, i aporta un gravat on veiem el monument tal com és ara. Sembla que fou reconstruït per Josep Pradell, l'any 1855, segons el gust de l'època, perquè algunes de les lloses que l'aixequen no semblen tenir gaire relació amb les plantes dels dòlmens coneguts per la zona. En aquell temps hom creia que els dòlmens eren altars druídics i aquest té tota la fisonomia d'un altar alçat a qui sap

El menhir d'en Mañé sembla de caire antropomorf, no escapçat, caigut in situ i amb presència d'alguns petits gravats.

Cronologia de l'arqueologia a Catalunya

- 1914** Fundació del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, sota la direcció de Pere Bosch Gimpera, el qual va realitzar la primera síntesi sobre el megalitisme a Catalunya, amb la col·laboració de Lluís Pericot, i va situar-lo a l'eneolític.
- 1940-1950** Lluís Pericot, a la Universitat de Barcelona, amb l'ajuda dels seus alumnes, reprèn l'estudi del megalitisme a Catalunya. El 1950 publica la seva obra *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*. Aquí l'autor proposa un període entre el 2500 i el 1000 aC per al desenvolupament de la cultura dolmènica, fent coincidir el seu final amb l'arribada dels pobles indoeuropeus (*urnenfelder*) que trencarien amb la tradició megalítica.
- 1962** Miquel Tarradell, en una síntesi sobre la prehistòria de Catalunya, va proposar una cronologia del 2000-1500 per al fenomen megalític (eneolític final i bronze antic). El tercer mil·lenni restaria ocupat totalment per la cultura dels sepulcres en fosa, o per les seves perduracions.
- 1965** Joan Maluquer de Motes va proposar al Symposium sobre arquitectura megalítica un inici del fenomen megalític unit al vas campaniforme i un final al voltant de l'any 1000 aC, cobrint d'aquesta manera l'eneolític i pràcticament tota l'edat del bronze a Catalunya.
- 1960-1970** L'impacte produït per les últimes datacions de C14 dels dòlmens de Bretanya i Portugal, que assignaren una cronologia totalment neolítica i calcolítica (entre el 4000 i el 2000 aC) per als sepulcres megalítics més antics, va fer pensar en la conveniència de revisar les dates del megalitisme a Catalunya.
- 1970** Les Actes del Col·loqui sobre el Neolític al sud de França plantejaven una cronologia entre el 2500 i el 1800 aC per al món dolmènic, més proper al de Catalunya.
- 1970-1980** L'investigador Miquel Cura proposa cinc etapes per al fenomen megalític a Catalunya, que, segons les actualitzacions més recents, serien:

Etapes del megalitisme a Catalunya:

MEGALITISME I	3500 - 2700 aC. Neolític mitjà. Sepulcres de corredor de l'Alt i el Baix Empordà. Cistes solsonianes. Menhirs.
MEGALITISME II	2700 - 2200 aC. Neolític final. Galeries catalanes. Hemidòlmens. Evolució de les cistes solsonianes.
MEGALITISME III	2200 - 2000 aC. Neolític final-calcolític. Cistes. Ceràmica de vas campaniforme internacional.
MEGALITISME IV	2000 - 1500 aC. Calcolític-bronze antic. Cistes, arques amb vestibul-pou, cambres pirinenques, vas campaniforme pirinenc.
MEGALITISME V	1500 i el 700 aC. Bronze antic-final. Camps d'urnes.

quins déus. Una de les lloses verticals sembla un menhir reaprofitat; cosa que no és estranya en el megalitisme. Posem un símil empordanès: el dolmen de la Gutina de Sant Climent Sescebes.

Fins aquí hem recorregut 24,6 km; per arribar a la carretera de Vallgorguina ens manquen encara 1,4 km.

FOTO: LLUÍS VIDAL

Història. Estudiat i publicat per Joaquim Mercader, comte de Bell-lloc l'any 1879. Està situat a la vora del riu Mogent, com els Pins Rosers. Un gran pi li fa d'indicador i possiblement l'ha salvat dels camions que transiten per la pista. Abans es donava el nom d'*arca* a moltes cistes, per la seva similitud amb una caixa, i sovint aquestes referències eren emprades per delimitar el territori, segons es desprèn d'alguns documents medievals.

Descripció. Possiblement és una galeria catalana sense el corredor. El túmul ha estat totalment destruït per les tasques agrícoles, però encara es conserva una pedra del cromlec que el delimitava, de les onze que se'n coneixien a començaments del segle XX.

La pedra de coberta té gravades algunes lletres llatines relativament modernes en els seus laterals, que podrien correspondre a una medició cadastral feta pels volts del 1730. A la cara superior, hi podem apreciar una inscultura circular que ocupa gairebé tota la llosa, una petita cassoleta ritual i un parell d'inscripcions que podrien ser d'escriptura ibèrica, segons Sanpere i Miquel (1881), on hom vol llegir *Usaik* (o *Vcaic*), que transcriuen per *Ausa*. Recentment, un equip de la Secció Arqueològica del Museu de Mataró ha preparat un treball sobre aquestes inscripcions, i s'han basat en la troballa d'un anagrama similar relativament proper.

Actualment el dolmen està greument amenaçat per les instal·lacions de la macrojardineria en què s'han convertit els camps que l'envoltaven. Malgrat tot, tenim notícies, i l'esperança, d'una propera intervenció de la Generalitat de Catalunya per estudiar de nou el monument i evitar-ne la total destrucció (2004).

Vista de la llosa de coberta de la Pedra Arca, amb inscripcions de lletres llatines i una inscultura circular.

■ La Pedra Arca

Aproximació. Deixem el parc del Montnegre-Corredor i prenem la carretera C-61 cap a Sant Celoni; després prenem la C-35 en direcció a Granollers, fins a arribar a Vilalba Sasserra. Uns 500 m passat el túnel, cal desviar-se per on indica Llinars del Vallès – Polígons, fer la rotonda i sortir per la banda S, on s'indica el camí de ca l'Adrià, Bruc – Travesses..., seguir cap al NE paral·lels a la carretera, cap a Vilalba, uns 600 m, i tombar al SW fins a trobar la Pedra Arca, sota un gran pi.

La Pedra Arca (Vilalba Sasserra) és possiblement una galeria catalana sense el corredor.

■ La Pedra Mirona

Relativament a prop, a Sant Celoni, es diu que hi havia un altre dolmen, entre l'estació de ferrocarril i la Tordera, anomenat Pedra Mirona, desaparegut pels volts de l'any 1950. Encara que Josep Estrada diu que ha vist alguna llosa, l'existència d'aquest dolmen no ha estat mai prou aclarida; la seva situació al costat de la Tordera i sota el talús de la via del ferrocarril trenca amb la ubicació de tots els sepulcres de la comarca.

Fins aquí un itinerari que no deixa de plantejar-nos incògnites sobre el que fou el nostre passat. Sigui quin sigui l'objectiu amb què hom agafa la motxilla i es posa a caminar, paga la pena tenir en compte tots aquests indrets que, prou coneguts, encara ens amaguen petits retalls de la prehistòria, de la vida quotidiana dels qui abans que nosaltres poblaren el territori que ara anomenem Catalunya.

Bibliografia essencial

MAPES:

LLOBET, S. *Montnegre (Collsacreu, Vallgorguina, vall de Tordera, Vallmanya)*. Guia Cartogràfica. Granollers: Editorial Alpina, 1980.

Montnegre-Corredor. Els mapes dels parcs naturals de Catalunya 5. IGC / *El Periódico*, 1999.

MONOGRAFIES:

CASTANY, J. «Noves aportacions al megalitisme de l'interior de Catalunya». *Cota Zero* 3 (1987): 69-75.

CASTELLS I CAMP, J. «El fenómeno megalítico en Cataluña. Últimos trabajos». *Actas de la mesa redonda sobre el megalitismo peninsular*. Madrid, 1986.

LÓPEZ, J. B. «Interpretacions del megalitisme». *Història, Política, Societat i Cultura als Països Catalans*. *Enciclopèdia Catalana*. Barcelona, 1996.

MANÉ SABAT, Antoni. *Itineraris dolmènics de Catalunya*. (Llibre de Motxilla). Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Monserrat, 1996.

MERCADER, Joaquim. *Memòries de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques*, 1879.

MORA, Jaume. *Vallgorguina: guia turística breu*. V Ronda Vallesana. Sant Celoni: Unió Excursionista de Sabadell, 1984.

PERICOT i GARCIA, Lluís. *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Barcelona: Instituto de Estudios Pirenaicos, 1950.

TARRÚS, J. «El megalitisme a Catalunya». *Estat de la qüestió del neolític a Catalunya*. 9è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. Andorra, 1992.

VAYREDA, J. / SADERRA, J. *Breve reseña de los descubrimientos arqueológicos llevados a cabo por el Centro Artístico de Olot*, 1878.

WEBS:

www.xtec.es/cmolin3/docmeg1.htm

www.es.geocities.com/megalitisme/art1.htm

Glossari bàsic

calcolític (de *calco-*, del grec *khalkós* 'coure', 'bronze', i *lithós* 'pedra') Anomenat també *eneolític*, correspon a la fase de transició entre el neolític i l'edat del bronze (a partir del 2400 aC).

cambra pirinenca

cambra pirinenca És una mena de dolmen que està tancat pels quatre costats, i en què, la llosa d'entrada no té l'altura suficient per tancar la cambra. Construïts durant el calcolític, es relacionen amb la cultura de vas campaniforme.

cromlec
Stonehenge

cromlec (del cèlt. gaèlic *cromlech*, comp. de *crum* 'corbat' i *lech* 'pedra', a través del fr. i de l'angl.)

Cercle de monòlits prehistòrics. Destaca el de Stonehenge, a Anglaterra; però els dels Països Catalans són molt diferents: pedres sense treballar, no gaire grosses, com ara el dels Pins Roser (Cardedeu) i el de la Murtra (Sant Climent de Sescebes).

dolmen
Taula dels Lladres

dolmen (del fr. *dolmen*, creat per arqueòlegs, sembla, del bretó *taol* 'taula' i *men* 'pedra', o potser del còrnic *tolmên* 'forat de pedra') Tomba megalítica de qualsevol tipus, constituïda per dues o més lloses laterals clavades a terra i una o diverses pedres de coberta més o menys grans, semblants a una taula o un altar de pedra; uns altres noms populars catalans per designar el dolmen són *taula*, *caixa* (*cista*) o *arca*.

galeria catalana

galeria catalana Tipus de dolmen que consta d'una cambra funerària rectangular, feta amb grans lloses laterals, de capçalera i de coberta, i corredor d'accés ample fet també amb lloses. Estan considerades com el desenvolupament local d'un altra mena de dolmen anomenat *sepulcre de corredor*. Es construïen en el neolític final i fins al calcolític.

inscultura Gravats rupestres executats amb una tècnica de repicament continu que proporciona incisions amples i profundes.

menhir
Pedra Aguda

menhir (del fr. *menhir*, i aquest, del bretó *menhir*, íd., comp. de *men* 'pedra' i *hir* 'llarga') Pedra plantada a terra, dreta, més o menys treballada i polida, que tenia com a funció indicar un lloc d'enterrament o un indret on els habitants de la zona feien certs rituals, possiblement relacionats amb la fecunditat, la terra o els animals. En alguns casos la pedra ha estat allisada i s'hi han representat gravats. Es classifiquen, segons la forma, en antropomorfs, fal·li-formes i estel·li-formes. La seva cronologia es pot situar al voltant del neolític mitjà i final.

túmul
vista frontal i planta

neolític (del grec *neós* 'nou' i *lithós* 'pedra') Fase de la prehistòria que segueix el mesolític i que precedeix l'edat dels metalls, caracteritzada per l'evolució de l'agricultura (5000-2200 aC).

túmul Monument sepulcral en forma d'un turó de terra o de pedres bastit damunt una tomba. Prové, potser, de la muntanyeta que formava el lloc d'enterrament un cop havia estat inhumat el cadàver amb la mateixa terra excavada per a la tomba. Potser està relacionat amb els dòlmens i altres tombes megalítiques, com galeries cobertes i sepulcres de corredor.

Agraïment: aquests itineraris arqueològics per la serra del Corredor han estat fets amb l'ajut de Josep Agustí i Prat, d'Olot, i amb la col·laboració d'Isabel i Lluís Vendrell, de Cardedeu; Pere Font, de Granollers, i Joan Boter, de Montornès.

Ligularia sibirica, una planta rara en expansió

Text i fotos:
Josep Nuet i Badia

Ligularia sibirica és una planta molt vistosa de la família de les asteràcies (compostes) que, a pesar de ser molt rara als Països Catalans —en els quals queda circumscrita a la comarca del Capcir—, es troba en una fase d'expansió.

Ligularia sibirica, una planta d'inflorescència grossa i vistosa, en forma de raïm, floreix de juliol fins a primers de setembre.

Vam veure per primera vegada *Ligularia sibirica* a l'estiu del 1979 durant una excursió de Vilanova de Formiguera a Matamala, passant per la torre de la Creu. En aquella ocasió, el recorregut ens revelà les característi-

ques principals dels prats de dall capcinesos, tots exuberants i molt rics en espècies.

Molts anys més tard hem tingut ocasió de recórrer amb una certa atenció la plana capcinesa, i ha estat aleshores quan ha crescut l'interès per aquesta planta tan bonica com rara.

La lectura d'un treball dels botànics francesos BAUDIÈRE i SERVE (1976: 167-174), va estimular la recerca de la planta. Va ser aleshores quan vam decidir fer una nova prospecció sobre el terreny per veure la dinàmica d'aquesta planta i les seves poblacions.

Hem plantejat l'estudi d'una manera molt senzilla. L'objectiu de la recerca era veure i cartografiar l'extensió territorial de *Ligularia sibirica* al Capcir i comparar la cartografia actual amb la de Baudière i Serve a fi de poder detectar-ne la variació territorial. Secundàriament, ens hem interessat per aspectes ecològics i fitosociològics.

La planta

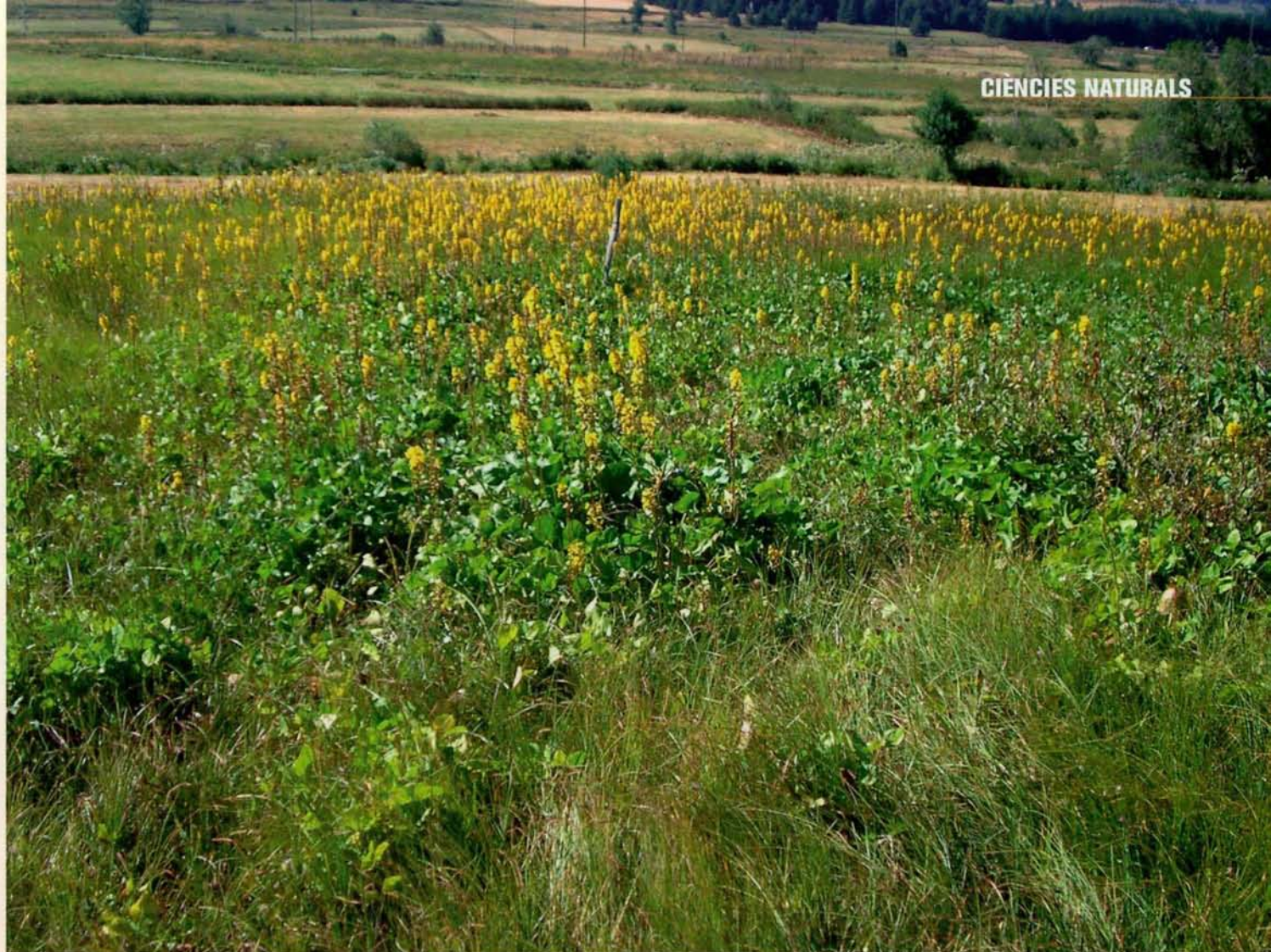
Ligularia sibirica (L.) Cass. és una planta de la família de les compostes, de port robust, alta d'entre (30)45-80(120) cm. Les tiges són gruixudes, piloses a la part alta i glabres a la base, i proveïdes de petits solcs longitudinals.

Les fulles estan agrupades majoritàriament a la base de la planta. Les basals tenen una forma cordiforme o sagitada, amb un llarg pecíol que a la seva base embeina la tija (pecíol vaginant). Tenen el marge dentat o sinuós, l'anvers glabre i de color verd intens i el revers pilós, feltrós i de color verd grisenc. Les fulles caulinaris són molt més petites, amb el pecíol que embeina la tija.

La inflorescència és molt grossa i vistosa, al capdamunt de les tiges; s'hi forma un raïm de 20-30 cm de llarg. Cada capítol porta un peduncle curt amb dues bràctees oposades, i està format per un involucre campanulat, glabre, amb les flors tubulars al centre i 7-11 flors ligulades disposades a l'entorn. Els fruits són formats per un aqueni de 4-7 mm de llarg, amb un plomallet de color blanquinós tant o més llarg que l'aqueni.

Floreix des del juliol fins a la primavera de setembre, a tot estirar.

Què sabem de la seva àrea de dispersió

Si consultem els mapes corològics de la flora catalana, veurem que *Ligularia sibirica* és una planta que només està indicada a la petita comarca pirinenca del Capcir. Les flors també indiquen que aquesta planta és raríssima.

A escala europea, *Ligularia sibirica* és una planta que es fa extensament als països bàltics, Carèlia, a la Sibèria i al Caucas. També es troba, més isoladament, a diferents punts de Rússia, i a França, Polònia i Romania, però en aquests tres darrers països és sempre molt rara.

És una espècie eurosiberiana subàrtica d'origen asiàtic.

Història de les troballes de *Ligularia sibirica* als Pirineus

Ligularia sibirica va ser indicada per primera vegada als Pirineus per Antoine Gouan (Montpeller, 1733–1821), el 1771. L'havia trobada a la Quillana, prop de Montlluís. La Quillana és un coll extensíssim i planer, cobert de pastures humides, a la divisòria d'aigües de les conques de la Tet i de l'Aude.

Uns anys més tard, Peire Andreu Pourret la troba a Salvanera, a la capçalera de la Bolzana (Montfort, Aude).

El 1797, Phillipe Picot de Lapeyrouse (Tolosa de Llenguadoc, 1774–1821), en la seva gran obra inacabada *Flore iconographique des Pyrénées*, la localitza en

dues noves localitats: una a l'estany de Rabassoles, al Donasà, i l'altra a Ral, a la plana del Capcir.

Molts anys més tard, concretament el 1864, Lluís Companyó (Ceret 1781–1871), en la seva *Histoire naturelle du département des Pyrénées-Orientales* (II: 353), afegeix una nova localitat de *Ligularia sibirica* als Pirineus: pont de Conangles, sobre l'Aude.

Posteriorment, Pietro Bubani (1870) en un treball publicat en una societat botànica italiana, rebutja l'existència de *Ligularia sibirica* als Pirineus.

Pocs anys més tard, el 1884, i sorpresos per la rotunditat de les afirmacions de Bubani, Pierre Marguerite Édouard Timbal-Lagrave, Gaston Gautier i E. Jeanbernat emprenen una intensa i minuciosa prospecció del Capcir per confirmar o desmentir l'existència d'aquesta bonica planta. Després de recerques infructuoses a l'estany de Rabassoles, a Salvanera, al coll de la Quillana i al pont de Conangles, on havia estat citada pels botànics antecessors seus, es dediquen a explorar de nou l'Aude, que té les ribes cobertes d'aiguamolls i estan rivetades d'una ampla franja de salzes (*Salix pentandra*), segons relaten ells mateixos.

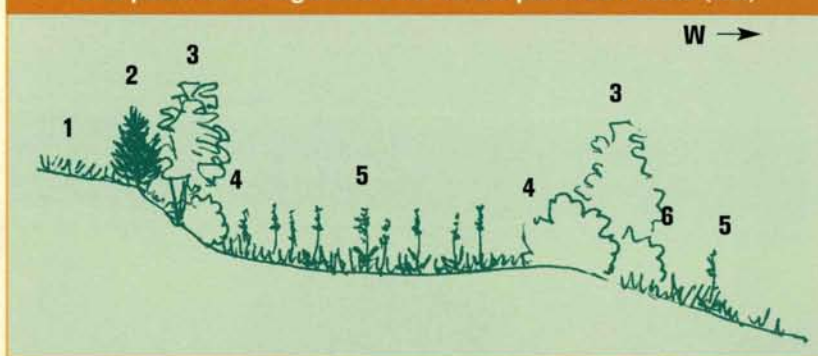
La sort els acompanya i troben unes extenses colònies d'aquesta espectacular composta «à l'embouchure du risseau de Fontfroide, sur la rive gauche de l'Aude, entre les villages de Matemale et de Villeneuve, Réal et Puyvalador». Aquesta troballa té lloc el dia 4 d'agost de 1884.

Els prats de dall capcinesos són molt exuberants i rics en espècies, com aquest camp florit de *Ligularia sibirica*, cobert de pastures humides.

- Prat de dall humit 1
- Pi roig 2
- Bosquets de bedolls 3
- Matollars alts de *Salix aurita* 4
- Aiguamoll amb *Ligularia sibirica* 5
- Bosquets de *Salix pentandra* 6

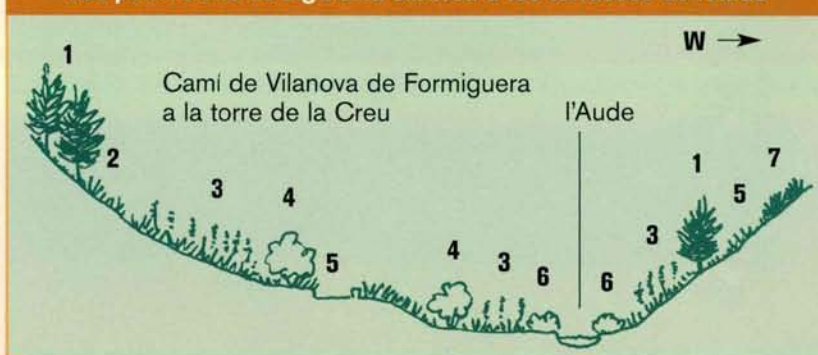
- Pineda subalpina de pi roig 1
- Prat mesòfil 2
- Prat moll amb *Ligularia sibirica* 3
- Bosquets de *Salix pentandra* 4
- Prat de dall (ass. *Trisetum-Polygonum bistortae*) 5
- Herbassar humit de *Filipendula ulmaria* 6
- a les ribes de l'Aude
- Matollar de bàlec 7

Una població de *Ligularia sibirica* als plans de Pinata (Ral)

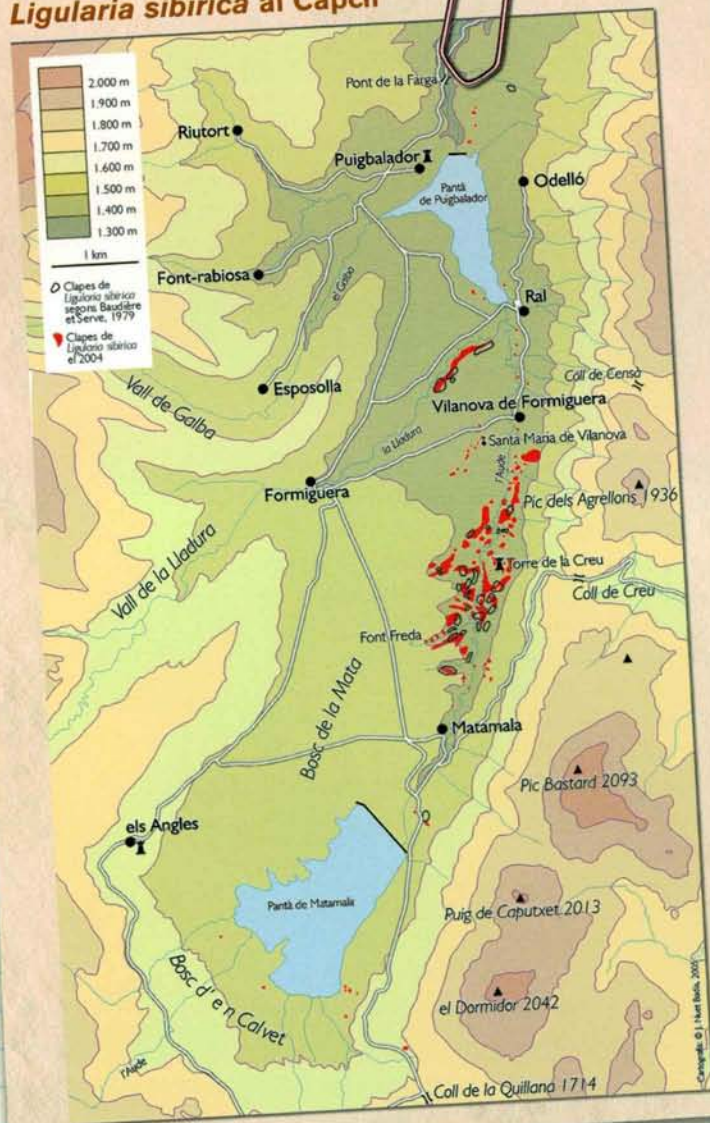
DIBUIX: NUET BADIA, 2005.

Les poblacions de *Ligularia sibirica* a les terrasses de l'Aude

DIBUIX: NUET BADIA, 2005.

Ligularia sibirica al Capcir

Posteriorment, el 1973, Baudière i Serve portaren a terme una prospecció detallada i extensa per precisar l'extensió d'aquest tàxon i les comunitats vegetals dins les quals es fa.

Aquest treball, excel·lent i amb un bon mapa de distribució, ja fa trenta anys que es va dur a terme i ara podem observar alguns canvis significatius en la distribució d'aquesta composta al Capcir.

Les nostres prospeccions i troballes

Les recerques i exploracions que hem fet s'han centrat en el territori on Baudière i Serve indiquen que *Ligularia sibirica* és més abundant, és a dir, a l'espai de la vall de l'Aude, entre Matamala i la torre de la Creu.

A més, hem explorat el coll de la Quillana, on no hem sabut veure cap població, a pesar dels hàbitats favorables que hi ha. Només es manté una població al costat de la carretera de Montlluís a Atsat (D-118), a uns 300 m al N del coll, que podria ser l'indret on la va trobar per primer cop Antoine Gouan. També hem explorat des de la torre de la Creu fins a Vilanova de Formiguera amb bons resultats, sobretot a la riba dreta entre el riu i el bosc, les ribes de l'embassament de Matamala, amb algunes localitats noves, i el de Puigbalador, també amb algunes poblacions noves, sobretot a les ribes del sud. També hem trobat algunes poblacions no conegudes al voltant del santuari de la Mare de Déu de Vilanova, en la suau clotada que desguassa a l'Aude, pràcticament a la part superior de la terrassa quaternària.

No n'hem sabut veure, en canvi, cap població a la vall del rec del Roc, tal com indicaven Baudière i Serve, tot i que hi ha prats mollerosos que són un dels seus hàbitats preferits.

Taula de les espècies principals que acompanyen *Ligularia sibirica* a diferents punts del Capcir

Localitats: 1 2 3 4 5 6

Plantes dels prats i jonqueres dels sòls humits

 Plantes característiques dels prats i jonqueres dels sòls humits (cl. *Molinio-Arrhenatheretea elatioris*):

<i>Holcus lanatus</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Lathyrus pratensis</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Thalictrum flavum</i> ssp. <i>simplex</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Vicia cracca</i> ssp. <i>cracca</i>	■	■	■	■	■	■

 Plantes característiques dels prats exuberants (ord. *Arrhenatheretea elatioris*):

<i>Geranium pratense</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Lychnis flos-cuculi</i>	■	■	■	■	■	■

 Plantes característiques dels prats de dall montans (al. *Arrhenatherion elatioris*):

<i>Ranunculus acris</i> sl.	■	■	■	■	■	■
<i>Rumex acetosa</i>	■	■	■	■	■	■

 Plantes característiques dels prats de dall subalpins (al. *Trisetio-Polygonion bistortae*):

<i>Polygonum bistorta</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Trollius europaeus</i>	■	■	■	■	■	■

 Plantes característiques de les jonqueres i herbassars (al. *Molinio-Holoschoenion vulgaris*):

<i>Mentha longifolia</i>	■	■	■	■	■	■
--------------------------	---	---	---	---	---	---

 Plantes característiques dels prats i les jonqueres poc pasturades (ord. *Molinietaea coeruleae*):

<i>Cirsium palustre</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Deschampsia cespitosa</i> ssp. <i>cespitosa</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Equisetum palustre</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Galium uliginosum</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Juncus conglomeratus</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Molinia coerulea</i> ssp. <i>coerulea</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Sanguisorba officinalis</i>	■	■	■	■	■	■

 Plantes característiques dels prats humits de l'estatge subalpí i de la muntanya mediterrània plujosa (al. *Molinion coerulae*):

<i>Succisa pratensis</i>	■	■	■	■	■	■
--------------------------	---	---	---	---	---	---

 Plantes característiques de les jonqueres dels sòls humits àcids (al. *Juncion acutiflori*):

<i>Juncus acutiflorus</i>	■	■	■	■	■	■
---------------------------	---	---	---	---	---	---

 Plantes característiques dels herbassars exuberants dels sòls rics en matèries nutritives i molt humits (al. *Calthion palustris*):

<i>Achillea ptarmica</i> ssp. <i>pyrenaica</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Cirsium rivulare</i>	■	■	■	■	■	■

 Plantes característiques dels herbassars alts de la vora dels bosc molt humit (al. *Filipendulion ulmariae*):

<i>Filipendula ulmaria</i>	■	■	■	■	■	■
----------------------------	---	---	---	---	---	---

Plantes de les jonqueres inundades

 Plantes característiques de les comunitats de grans càrex (al. *Magnocaricion elatae*):

<i>Carex rostrata</i>	■	■	■	■	■	■
-----------------------	---	---	---	---	---	---

Plantes dels aiguamolls

 Plantes característiques de les molleres àcides (al. *Caricion nigrae*):

<i>Ligularia sibirica</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Potentilla palustris</i>	■	■	■	■	■	■

Localitats: 1 2 3 4 5 6

 Plantes característiques dels aiguamolls calcaris (ord. *Tofieldetalia*):

<i>Parnassia palustris</i>	■	■	■	■	■	■
----------------------------	---	---	---	---	---	---

Plantes de les landes

 Plantes característiques de les landes de bruguerola (al. *Calluno-Genistion*):

<i>Genista anglica</i>	■	■	■	■	■	■
------------------------	---	---	---	---	---	---

Plantes de les comunitats de vorada de bosc de fulla caduca

 Plantes característiques de les vorades de bosc humit (al. *Trifolion medii*):

<i>Valeriana officinalis</i>	■	■	■	■	■	■
------------------------------	---	---	---	---	---	---

 Plantes característiques de les clarianes de bosc humit (al. *Sambuco-Salicion capreae*):

<i>Rubus idaeus</i>	■	■	■	■	■	■
---------------------	---	---	---	---	---	---

Plantes de les comunitats d'herbes altes i exuberants

 Plantes característiques les comunitats de megafòrbies (ord. *Adenostyletalia*):

<i>Aconitum napellus</i>	■	■	■	■	■	■
--------------------------	---	---	---	---	---	---

 Plantes característiques dels herbassars de megafòrbies (al. *Adenostylon*):

<i>Veratrum album</i>	■	■	■	■	■	■
-----------------------	---	---	---	---	---	---

 Plantes característiques dels bosquets de salzes subalpins (al. *Salicion pentandrae*):

<i>Salix aurita</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Salix pentandra</i>	■	■	■	■	■	■

Companyes:

<i>Briza minor</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Cirsium arvense</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Epilobium palustre</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Juncus articulatus</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Myosotis scorpioides</i> ssp. <i>lamottiana</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Potentilla erecta</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Ranunculus repens</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Serratula tinctoria</i>	■	■	■	■	■	■
<i>Sphagnum</i> sp.	■	■	■	■	■	■
<i>Tragopogon dubius</i>	■	■	■	■	■	■

Localitats:

- Matamala:** torre de la Creu, 1.480 m, UTM 31T DH2716, exp. W [Ref. 4360]
- Formiguera:** prats de Ribes, 1.440 m, UTM 31T DH2719, exp. NW [Ref. 4361]
- Ral:** Pinata, 1.435 m, UTM 31T DH2722, exp. W [Ref. 4346]
- Matamala:** al N del coll de la Quillana al costat de la carretera D-118, 1.685 m, UTM 31T DH2610, exp. SW [Ref. 4347]
- Els Angles:** embassament de Matamala, a la riba SE, 1.540 m, UTM 31T DH2512, exp. NW [Ref. 4348]
- Formiguera:** Vilanova de Formiguera, coma Armada, 1.490 m, UTM 31T DH2818, exp. W [Ref. 4351]

El signe ■ indica presència de l'espècie sense indicació d'abundància; el ●, que no s'ha trobat.

Segons els càlculs
que hem fet, cada
inflorescència pot
alliberar entre
700 i 1.000
granes cada any.

Només hem trobat algunes poblacions noves al N de l'embassament de Puigbalador, que sembla que s'expandeixen.

En el mapa de la pàgina 40 representem les zones on *Ligularia sibirica* fa poblacions i les àrees cartografiades per Baudière i Serve, i s'hi pot veure la tendència expansiva de la planta a partir de les poblacions conegudes al segle XX.

El seu hàbitat

Ligularia sibirica arrela i fa colònies més o menys denses i extenses als prats de dall sobre sòls molt humits o a les molles, on sempre és difícil de caminar sense ensorrar-s'hi.

Topogràficament, la majoria de localitats trobades se situen al talús que limita la terrassa quaternària en la qual el riu Aude i els seus afluents han excavat el seu llit. La terrassa és formada per materials d'al·luvió força tous dels quals destaquen la terra fina i els còdols de mida mitjana. Aquests materials tenen una gran capacitat d'escolament de l'aigua del sòl. Per això, sobre la terrassa trobem prats i camps de conreu relativament eixuts i, en els vessants de la terrassa, uns ambients completament diferents: prats molt humits i fins i tot autèntiques molles amb esfagnes, com a la vall de la Lladura.

En aquests vessants del talús de la terrassa, segons el pendent i la capacitat de retenció d'aigua en el sòl, hi podem veure diferents tipus de vegetació en què viu *Ligularia sibirica*.

Hi podem distingir tres grans ambients:

- Prats molt humits, que es poden reconèixer per la presència d'unes quantes plantes típiques: *Molinia coerulea* ssp. *coerulea*, *Achillea ptarmica* ssp. *pyrenaica*, *Veratrum album*, *Cirsium palustre*.

- Bosquets riparis de *Salix pentandra*, sobre sòl molt moll.

- Molles amb *Carex rostrata*, *Potentilla palustris* i *Sphagnum* sp.

Segons la *Flora manual dels Països Catalans*, arrela en els prats torbosos de l'estatge montà, sobre terrenys silicis, i és característica de l'aliança fitosociològica *Caricion nigrae*, que engloba les comunitats de les molles silicòcoles subalpines i alpines.

Tanmateix, l'hem trobada habitualment en altres comunitats lligades als sòls xops o molt xops: jonqueres, prats i herbassars altimontans o subalpins, que els botànics engloben dins de la classe fitosociològica *Molinio-Arrhenatheretea*. La preponderància de les plantes que caracteritzen aquestes unitats de vegetació és ben clara en la taula de la pàgina 41.

On i com es dispersa

Com tots els tàxons de la família de les asteràcies, *Ligularia sibirica*, amb els seus grans capítols, genera una quantitat molt elevada de granes que es dispersen eficaçment mitjançant el vent (planta anemocora), gràcies als seus plomallets. Segons els càlculs que hem fet, cada inflorescència pot alliberar entre 700 i 1.000 granes cada any.

Tendència en la dinàmica de les poblacions

Si comparem la cartografia corològica de *Ligularia sibirica* feta el 1976 i el 2004, veiem que la superfície és clarament superior en aquest darrer any. Per la cartografia no es pot concloure que hi hagi un factor determinant en la dispersió, com podria ser el vent dominant; més aviat creiem que la dispersió es deu produir en totes les direccions possibles i que es va dispersant en els indrets on pot germinar bé, és a dir, als prats xops i a les molles.

Així s'explica el fet que en els indrets més perifèrics de la seva àrea de dispersió les poblacions tinguin una superfície més reduïda, i que a partir d'aquestes, poblacions es vagin expansionant, primer densificant i estenent la població, i posteriorment

germinant en algun indret proper on tinguin l'hàbitat adequat.

Segons els estudis i les descripcions que coneixem, sembla que la tendència expansiva es manté des de finals del segle XIX.

Causes de la seva expansió

La fenologia de *Ligularia sibirica*, que floreix en ple agost quan molts dels prats de dall ja han estat dallats, fa que costi de dibuixar amb precisió la seva àrea de dispersió en un territori on els prats s'aprofiten intensivament.

Per altra banda, la troballa de noves localitats d'aquesta planta de la família de les asteràcies indica que té una expansió, però no és fàcil dir amb certesa quines són les causes d'aquesta expansió al Capcir.

Tanmateix, tal com ja indicaven els botànics que havien tractat aquest tema, hem de creure que, l'expansió de *Ligularia sibirica* està afavorida per una sèrie de circumstàncies lligades a la transformació del paisatge rural deguda als canvis en la vida pagesa capcinesa:

(a) disminució de la població del Capcir, i disminució consegüent de pagesos i ramaders;

(b) reducció substancial del nombre de caps de bestiar boví del Capcir;

(c) necessitat de menys farratge per alimentar el bestiar a l'hivern, quan tot està nevat i no pot sortir a pasturar;

(d) utilització de maquinària per a les feines de sega, assecament i recol·lecció de l'herba;

(e) abandó de molts dels prats de dall sobre sòls més molls per la impossibilitat de treballar-hi amb maquinària, que hi queda encallada; i

(f) capacitat de *Ligularia sibirica* de generar moltes granes.

Si ens haguéssim d'inclinar per una causa principal de l'augment de l'extensió i del nombre de

poblacions de *Ligularia sibirica*, conclouríem que aquesta planta té possibilitats d'expansió i de manteniment sobretot en els prats més xops i als aiguamolls, on la maquinària agrícola no pot actuar i els quals no són explotats com a prat de dall.

No sembla que el bestiar se'n mengi les fulles en aquests indrets, encara que siguin pasturats per ramats de vaques. En tots els punts que hem visitat, les mates de *Ligularia* estaven intactes. Hem llegit que el bestiar es menja aquesta planta. Possiblement, en ple estiu, quan floreix, la planta ja s'ha fet i no és tan agradable al paladar del bestiar.

Bibliografia general

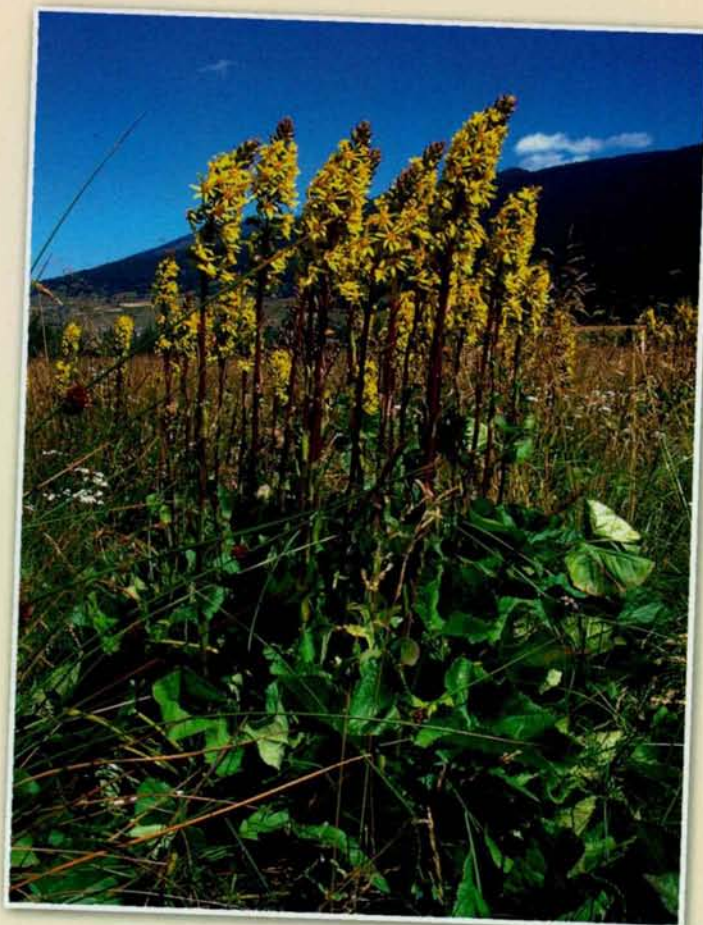
BAUDIÈRE, A. & SERVE, L. «Les groupements à *Ligularia sibirica* Cass. du Capcir (haute vallée de l'Aude, Pyrénées-Orientales)». *Bulletin de la Société botanique de France* 123 (1976): 167-174.

BOLÒS, O. de & VIGO, J. *Flora dels Països Catalans*. 3 vols. Barcelona: Ed. Barcino, 1984-2001.

BOLÒS, O. de & VIGO, J., MASALLES, R. M. & NINOT, J. M. *Flora manual dels Països Catalans*. Barcelona: Ed. Pòrtic, 1990. (Conèixer la Natura, 9).

JEANBERNAT, D. & TIMBAL-LAGRAVE, E. «Le Capsir. Canton de Mont-Louis (Pyrénées-Orientales)». *Bulletin de la Société des Sciences Physiques et Naturelles* 6 (1883-1884): 37-283.

Treball que es presentà al 24è premi Pau Vila del Centre Excursionista de Catalunya, Secció de Geografia i Ciències Naturals

Reflexions sobre ELS CAMINS TRADICIONALS

Autor: **Francesc Roma i Casanovas**

A vegades cal que alguna cosa canviï perquè els ulls se'n obrin i ens permetin veure el que tenim a prop. Aquest ha estat el meu cas: amb motiu de redactar un recull d'itineraris pel Montseny, he hagut de tornar a visitar molts racons d'aquest massís. Hi he anat amb dos mapes, dos dels millors mapes excursionistes del país, i amb la intenció de buscar itineraris per fer a peu, resseguint camins tradicionals. De sobte, enmig de la boira, se'm va obrir l'enteniment...

*Un corriol es perd
a través del bosc,
al vessant nord del
massís del Montseny.*

El massís del Montseny només és un exemple del que està passant una mica pertot arreu: els camins tradicionals s'han perdut o s'estan perdent. Actualment, les vies de comunicació a la muntanya són pistes de diferents amplades i alguns camins que tenen una certa popularitat (gairebé sempre a les parts altes del massís). El vessant sud del Montseny ha perdut gairebé tots els camins tradicionals; i si no, proveu de pujar a la carena del Sui des de Cànoves, Palautordera o Vila-

major. En altres llocs, els camins són encara transitables perquè conserven una certa inèrcia històrica que els ha mantingut –això només en aquells trams que travessen alzinars o fagedes prou compactes per impedir el desenvolupament de sotabosc–: és el cas del vessant nord-oriental del turó de Morou. Al pla de la Calma es mantenen alguns corriols per la presència –residual? – de ramats d'ovelles i cabres. I així un llarg i monòton etcètera.

El canvi d'usos de la muntanya ha propiciat aquesta tendència –potser també hi podríem veure l'efecte del canvi climàtic o d'altres mals de final de mil·lenni–. Ara, ni pastors ni ramaders ni pagesos ni bosquerols ni carboners, ni tampoc grans ni petites bèsties de corral, no pressionen de forma suficient el bosc. A vegades es pensa que el turisme aturarà aquest canvi estructural, però el turisme tal com es desenvolupa al nostre país està més per consumir territori que no per recuperar-lo i mantenir-lo. A més a més, amb més de vint-i-cinc anys de democràcia, hem estat incapaços d'aprovar una llei del paisatge i ens vanagloriem de les vendes de vehicles tot terreny. I als excursionistes se'ns ensenya a valorar l'alta muntanya i les dificultats tècniques; Mountain Wilderness s'encaparra a treure ferralla de les muntanyes...

Tot plegat fa que estiguem perdent una part important del nostre patrimoni: aquells bells camins que, com deia Prudenci Bertrana, no menen enlloc. I si seguim així, cada cop més ens duran a més enllocs. No vull ara posar-me a cantar les benaurances ecològiques dels camins –tampoc no és la meua especialitat, però segur que tenen molt a veure amb la biodiversitat–, sinó que més aviat m'interessa entrar en el tema pel vessant cultural: els camins de muntanya són una mostra del nostre patrimoni cultural tradicional, un patrimoni que, a diferència de les restes iberes, romanes o de les cabanes de vinya,

em sembla que no tenen defensors ni defensores; un patrimoni que, com les carboneres, els forns de calç, les fonts i mines i un llarg etcètera, s'està perdent.

Però ¿per què es perden aquests camins immemorials?

La primera causa és el poc ús que se'n fa: el camí del turó de l'Home a les Agudes cada cop està més fressat; si algun dia hi hagués algun problema, no caldria endegar cap acció especial, perquè els mateixos excursionistes el tornarien a obrir, potser fins i tot sense voler. Aquest cas és, però, força excepcional.

Efectivament, la major part dels camins de la nostra muntanya no estan tan fressats. Molts camins moren perquè gairebé ningú no s'hi aventura. Però la «culpa» no és només dels excursionistes: la gran majoria de camins s'està perdent perquè la gent que accedeix a la muntanya per guanyar-s'hi la vida ho fa, cada cop més, motoritzada. Les pistes de muntanya són el primer perill per a aquests camins. No —només— és que l'obertura de la pista tregui caminants a l'antic traçat; moltes vegades el que passa és que les pistes es fan en detriment del camí. El camí és tallat per la pista i no se'n restaura el traçat; d'aquesta manera, el camí queda tallat. Això quan terres i pedres no són llançades expressament (o no) a aquests corriols.

No només són les pistes les que acaben amb els camins tradicionals. Les actuals pràctiques forestals, que no es poden regir per regles de mercat a causa d'un important procés de globalització, fan que moltes vegades es netegin els boscos i es podin els arbres, però el brancatge que sobra es deixa just allà on s'ha tallat. Una estranya llei de Murphy fa que acabin «embussant» els camins.

Les solucions a aquesta pèrdua patrimonial passen, des del meu punt de vista, per una àmplia política de senyalització dels camins, pel manteniment i la difusió. En un àmbit més general, caldria desenvolupar algun tipus de normativa que impedís que la gestió forestal, agrícola o ramadera es fes en detriment dels camins tradicionals, així com les noves formes d'urbanització del camp.

Ja sé que molta gent no hi estarà d'acord, però em sembla que en primer lloc cal marcar tots els corriols de les nostres muntanyes. Unes simples marques de pintura serien suficients, però si volem ho podem fer amb rètols ben ecològics —així els «brètols» podran fruir més de la seva feina—. D'aquesta manera, els excursionistes estarien en condicions de poder-nos aventurar per senders secundaris amb la certesa que ens durien a algun lloc. Això també faria que tothom anés pel mateix lloc i s'evitaria així l'avanç imparable del bosc.

Cal també —em sembla— fer un manteniment acurat dels camins, un manteniment que eviti la invasió de la vegetació, però també que eviti problemes com l'erosió o la sobrefreqüentació. En aquest sentit, algunes de les entitats existents podrien dedicar-s'hi amb més consciència. Potser caldria implantar alguna forma de custòdia sobre aquests elements patrimonials en perill.

FOTO: VALENTI ZAPATER

Finalment, cal difondre l'existència d'aquests camins, donar-los a conèixer perquè la gent els pugui transitar i se'ls faci seus. Les marxes organitzades per centres excursionistes, que tenen una certa acceptació a casa nostra, podrien servir per recuperar i fer reviure aquests vells camins —i em consta que així es fa en més d'un lloc.

D'una manera més general, proposaria l'aprovació d'una normativa que obligués les persones que puguin tenir dret d'obrir pistes per desenvolupar el seu treball (bosquerols i llenyataires, per exemple) a mantenir els camins preexistents en perfecte estat.

Segurament també caldria una reorientació de la política de senders de gran i petit recorregut de casa nostra, de manera que el senderisme es convertís en una manera de recuperar i mantenir els camins tradicionals —a vegades fa pena veure com els GR ressegueixen pistes durant quilòmetres i quilòmetres.

Un altre agent important són les editorials que es dediquen a la publicació de cartografia: els camins que no surten als mapes es visiten menys —i, per tant, s'acaben perdent—. Aquí el problema és força delicat perquè la representació de camins en mal estat pot fins i tot generar problemes d'inseguretat per a certs transeünts.

Però no tot està perdut. No voldria acabar aquest article sense donar una nota positiva. Em consta que, de tant en tant, algú, potser furtivament, senyala i esmatissa camins. Sé per experiència pròpia que alguns camins abandonats ressegueixen, com els bolets, d'un dia per l'altre, perquè algú (una persona o una institució) ha decidit esmerçar-hi temps i quatre recursos. És molt agradable recuperar un camí; en canvi, quan se'n perd algun, una part de la nostra cultura se'n va amb ell. I quan es perd la cultura, la incultura regna sobre la muntanya.

El camí de Sant Maurici al Portarró d'Espot. Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici.

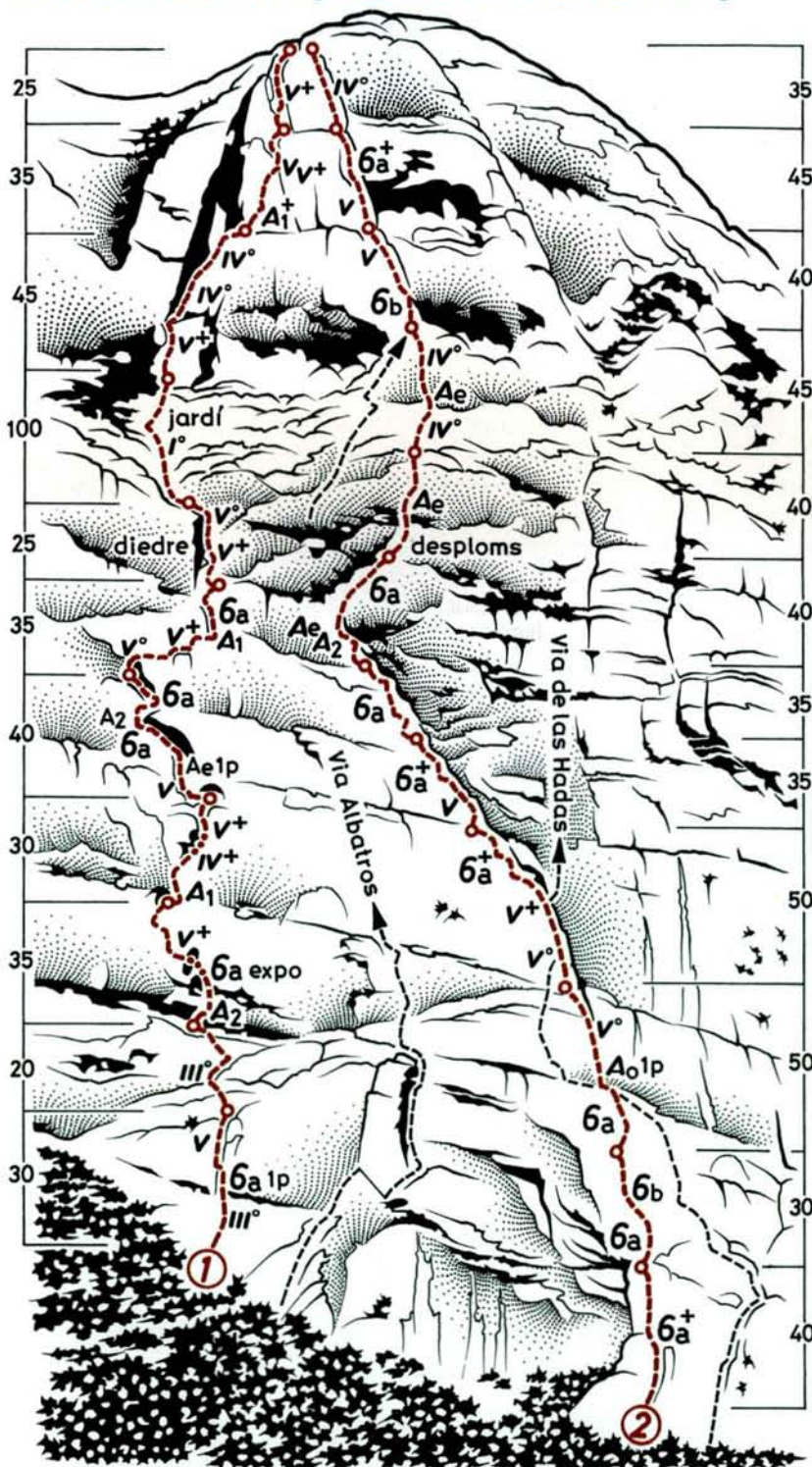
Quan es perd un camí, una part de la nostra cultura se'n va amb ell.

La serra d'Aitana (Alacant). Mont Ponoig

Dediquem aquestes pàgines a divulgar les darreres vies obertes a la serra d'Aitana, concretament al mont Ponoig, que per la seva proximitat a Polop de la Marina fan d'aquesta zona una de les escoles més cobejades d'Alacant. Les parets del Ponoig, el tossal de Llevant, la torre d'Enmedio, la Cima Senyera, la Cima Notario i les plaques de l'Eco, configuren el tresor calcari més gran de la Costa Blanca, on conviuen llargues rutes d'aventura, grans clàssiques i vies equipades de diverses tirades sobre l'esplèndid rocam de la zona, l'amfiteïrò indiscutible. Un patrimoni aixecat lentament pels valencians més veterans, pels cèlebres escaladors murcians i pels joves alacantins, que a hores d'ara està a la mateixa alçada de qualsevol altre *bigwall* de la Península, Naranjo a part. En definitiva, un lloc privilegiat per a l'escalada des de la tardor fins a la primavera, envoltat del citric paisatge de la Marina Baixa, i a pocs quilòmetres del litoral més urbanitzat de la costa mediterrània.

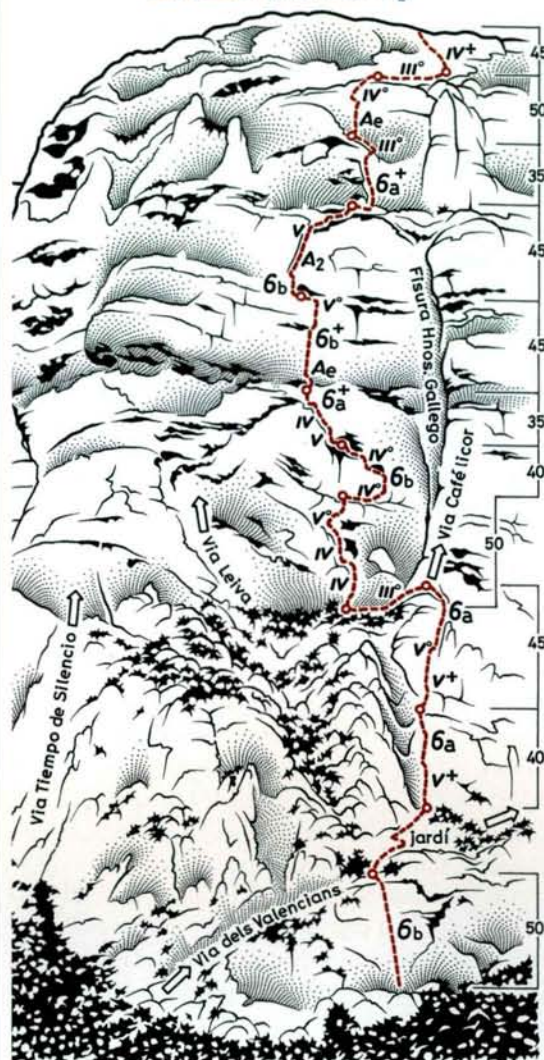
PONOIG / Paret sud

1. Via Vulcano (420 m. ED-/A₂), **2. Via Alfa Centauro** (485 m. ED-/A₂)

PONOIG / Paret sud

Via Orión (345 m. ED-/A₂)

PONOIG

Paret sud

Via Vulcano

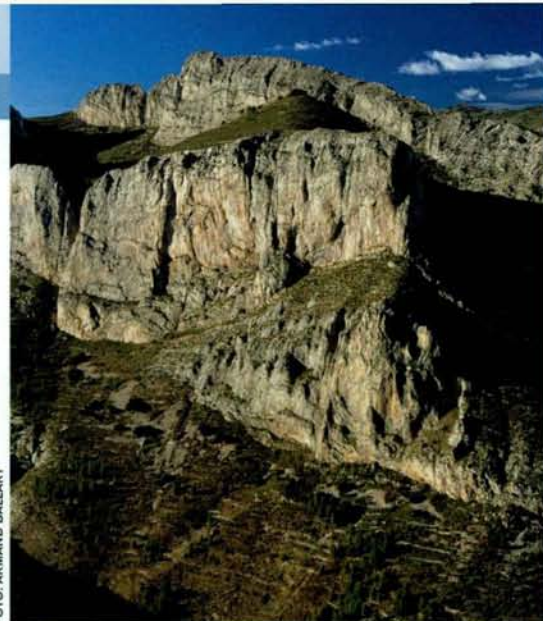
Gràcies a en Pau Tomé, en Jaume Prat i l'Armand Ballart, ja tenim la quarta via catalana oberta en aquesta contrada: la via Vulcano (21-3-05). Enllestida en tres dies efectius, aprofita escrupolosament l'erosionat terreny a l'esquerra de la via Albatros, per guanyar de la manera més lògica i estètica el cim principal del Ponoig sense abusar de l'escalada artificial (només uns dotze passos en tota la via).

Una llaminera entrada ben definida dona pas a un laberíntic món de forats que s'aprofiten progressant pel seu

interior fins a arribar a sota mateix del gran sostre central característic. Sorteiant-lo per l'esquerra arribarem a unes bagues que ens ajudaran a sortir d'aquest tram, possiblement el més delicat i difícil de la via. Una estratègica travessa a la dreta (L6) porta magistralment al diedre de sortida d'aquesta verticalíssima paret frontal, que contrasta amb l'inevitable jardí penjat que cal trepitjar per accedir als tres últims llargs de la paret, la cirereta del pastís.

S'ha de calcular una jornada intensa, ja que en tot el recorregut sols hi ha set pitons i set espits, la major part en les reunions. Cal portar quatre universals, dues uves, un gan-

FOTO: ARMAND BALLART

Serra d'Aitana. Sector de les Plaques de l'Eco.
La via Vent del Nord recorre el centre de la paret.

xo, cordinos, tascons, aliens i camalots fins al núm. 3. Dificultat obligada de 6a, amb un tram un xic exposat al segon llarg. Roca discreta en algun tram puntual, acceptable en conjunt i molt bona a la part final. Una via d'aventura a l'estil de l'Albatros del 1985, que en vint anys potser no s'ha repetit ni cinc vegades.

Via Alfa Centauro

A la dreta d'aquestes vies, l'Emili Perales i en Manuel Bernabéu obren l'Alfa Centauro (gener-febrer del 2004), dilatada ascensió que visita capriciosament la proa de la paret, els desploms més acusats de la muralla sud del Ponoig. Escalada pràcticament equipada amb unes 37 xapes i 40 claus de progressió (reunions muntades), en què només caldrà els tascons i algun friend per assolir dotze tirades d'allò més distretes i variades. Possiblement la ruta amb més ambient de la zona i una de les més llargues, junt amb la

clàssica via de Las Hadas. Cal destacar que a partir de l'R6 la retirada pot ser tècnica molt complicada; a recer, però, de la pluja. L'esperó final es gairebé comú amb la via Albatros, excepte a la sortida de l'R9, que originalment és per l'esquerra amb algun pas d'A1.

La baixada d'aquestes vies s'efectua des del cim cap a ponent fins a cercar el segon torrent (entre el tossal i la torre d'Enmedio), on davallarem fins al fons fins a trobar la instal·lació de ràpels per baixar al peu de la paret (45 i 35 m).

Via Orión

La mateixa cordada (Perales-Bernabéu) culminant una altra constel·lació entre la via Leiva i la fissura Hermanos Gallego: la via Orión (desembre del 2002).

Després d'escalar els tres primers llargs de la via Café Licor (també es pot pujar grim pant directament fins a l'R4), la nova via escomet la volta taronja més cridanera de tota la vall, de la manera més adient, aprofitant totes les petites coves i decantant-se pel marge esquerre del plo mat sector per sortir-ne en artificial d'expansió.

La part superior amortitza el terreny de la millor manera fins a enllaçar amb l'última reunió de la via Café Licor, punt on es pot baixar en set ràpels fins al sòl, o bé seguir escalant fins al cim per anar a trobar la baixada normal. Cal anar bastant equipat amb xapes i pitons, i portar tascons i aliens. Roca discreta en els llargs centrals i molt bona en la resta.

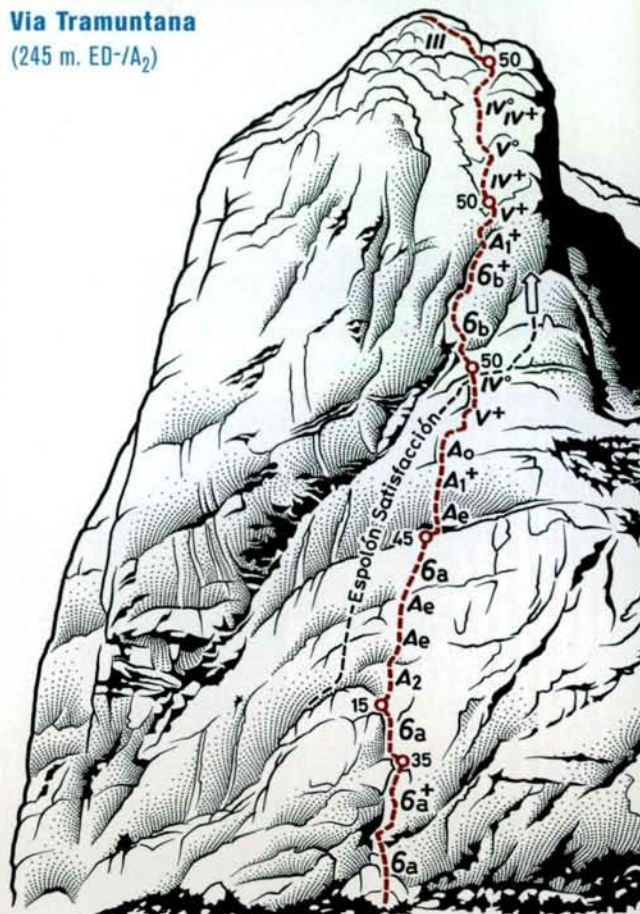
TOSSAL DE LLEVANT

Via Tramuntana

El mateix Emili Perales i en Carles Basella obren la via més oriental del tossal de Llevant: Tramuntana (10-4-1999). Ascensió molt directa i ràpida, gairebé equipada, en què destaca un 5è llarg prou dur i batallador per deixar-s'hi els braços. La resta, en comparació, és un passeig entre para-

TOSSAL DE LLEVANT

Via Tramuntana (245 m. ED-/A₂)

bolts fent servir els estreps a discreció amb algun pas de ganxo aïllat. Roca molt bona en conjunt excepte la primera tirada. Cal portar un ganxo, tascons, aliens i camalots del núm. 2 i 3. A partir de l'R4 es pot sortir per l'esperó Satisfacción, molt més assequible encara que desequipat. El descens es fa des del cim, davallant a la dreta cap al torrent principal on trobarem, al fons, els ràpels habituals (45 i 35 m).

PLAQUES DE L'ECO

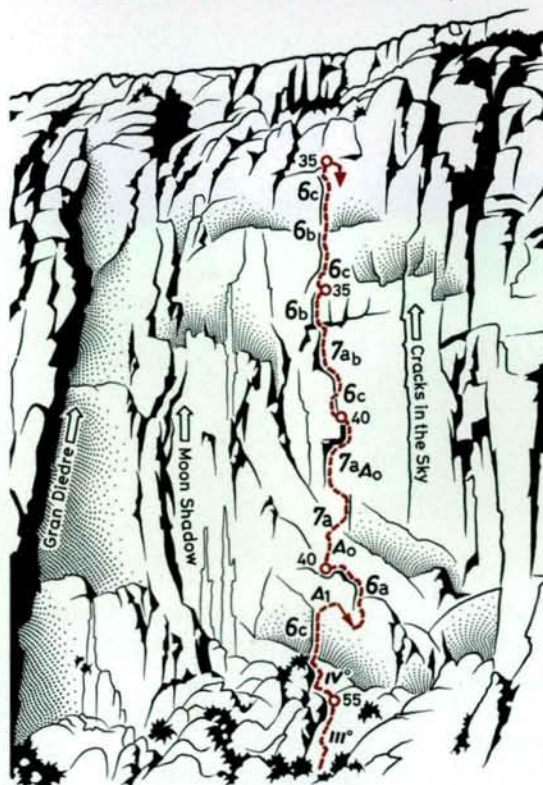
Via Vent del Nord

Amb aquesta selecta paret situada al darrere mateix del tossal de Llevant, ja tenim la primera via no anglesa gràcies a l'Albert Salvadó i a en Josep M. Esquirol: Vent del Nord (18-12-04). Tot un meticulós traçat d'extrema dificultat que revela els

punts febles de la gran placa frontal de l'Eco (esgarrafa saber que s'hi pot pujar gairebé en lliure). Van fer falta tres dies per obrir-la, i 15 espits i alguns claus per encadenar els passatges fissurats, estimant un grau de 7a obligat en el segon llarg. Cal portar tascons, un ganxo, dos jocs d'aliens i camalots fins al núm. 2. S'hi accedeix des de Polop seguint la carretera que du a Guadalest i, a 2 km passada l'última rotonda, cal desviar-se a mà esquerra per una pista bastant bona (camí d'Almàssera) que puja en direcció a les parets dominants (Cima Notario). Al cap d'uns 3 km s'arriba a un petit coll amb una casa (Casa de Dios), on es deixa el vehicle i es continua a peu per un camí tancat amb una cadena. Al cap de poca estona (45 minuts), es fan visibles, a mà dreta, les plaques de l'Eco, orientades al sud.

PLAQUES DE L'ECO

Via Vent del Nord (150 m. ED+/A₁)

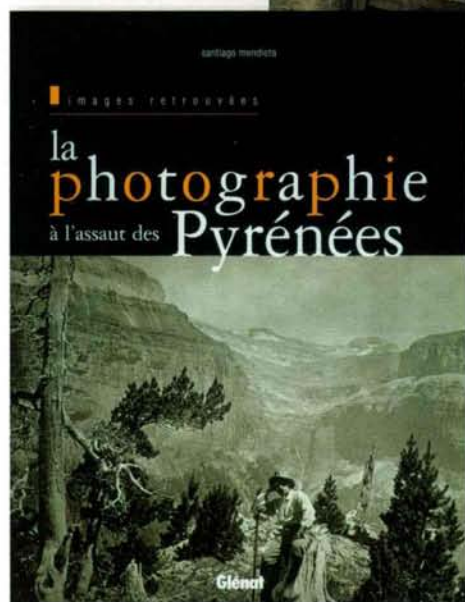

Cent anys de fotografia als Pirineus. Tot un luxe visual.

Aquest llibre de gran format és molt més que un reportatge dels darrers cent anys de la fotografia als Pirineus; és un estudi històric i de l'evolució del pirineisme de la mà dels millors fotògrafs que han resseguit les muntanyes i valls de la serralada, un homenatge a tots els amants dels Pirineus al llarg dels anys. L'autor, Santiago Mendieta, nascut a Tolosa, especialista sobretot en el vessant sud de la serralada, ens ofereix un recull de les millors i més representatives (moltes són inèdites) fotografies pirinenques, la majoria del canvi del segle XIX al XX. Entre aquests pioners de la fotografia trobem Farnham Maxwell, Jean-Jacques Heilmann, John Stewart, Maurice Gourdon, Eugène Trutat, Lucien Briet, Ludovic Gaurier, Maurice Meys, Juan de Parada, Ignasi Canals, Juli Soler i Santaló, Georges Ledormeur, Édouard Harlé i Jean Lataste, els millors fotògrafs pirinenques dels inicis. Aquest llibre constitueix un document de gran valor documental, però també un esplèndid reportatge de la conquesta dels Pirineus.

F. Beato

Recomanable
per a tots
els amants de
la muntanya
i, en especial,
dels Pirineus.

La photographie à l'assaut des Pyrénées

Santiago Mendieta
Éditions Glénat
Grenoble (2004)
160 pàgines, amb il·lustracions

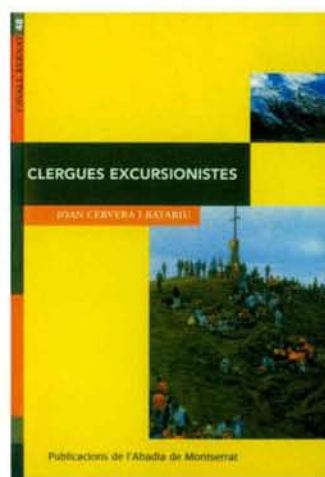
Capellans a la muntanya

Si féssim un repàs de tots els afiliats a entitats excursionistes des dels seus inicis, i els agrupéssim per oficis o estaments, veuríem que hi ha col·lectius en què el nombre de practicants és més nombrosos que en altres. Un d'aquests estaments amb una representació nombrosa és l'eclesiàstic.

Joan Cervera va observar aquest fet, i va decidir de fer un recull dels clergues que han destacat més en el món de la muntanya. Cal dir que la llista podria ser molt més llarga, però n'ha triat quinze, podríem dir els més clàssics que al llarg dels anys han practicat l'excursionisme, l'escalada o l'espeleologia. Dels temps inicials trobem Jacint Verdaguer i Norbert Font i Sagué. A partir dels anys deu fins als cinquanta del segle passat, Jaume Oliveres i Antoni Batlle. I dels actuals, Ricard Maria Carles, Malaquies Zayas o el pare Ramon Ribera.

Tots ells tenen un lligam que els uneix, la fe, però també l'amor a la muntanya i al país.

F. Beato

Clergues excursionistes

Joan Cervera i Batariu
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Barcelona (2004)
143 pàgines, amb il·lustracions

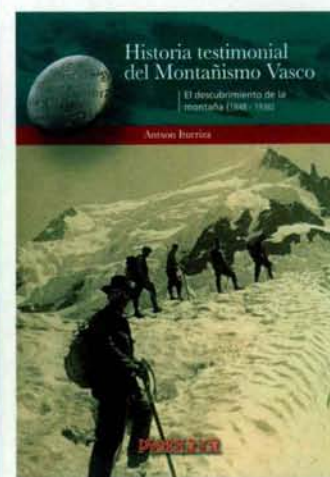
Els inicis del muntanyisme basc

El muntanyisme basc és un dels més actius i amb més història de la península Ibèrica, i fins ara no havíem tingut un estudi global i aprofundit com el que ens presenta Antxon Iturriza, un dels millors i més prolífics documentalistes del món de la muntanya a Euskal Herria.

En aquest primer volum ens explica les primeres manifestacions muntanyenques, a mitjan segle XIX, fins a l'any 1936. En les seves pàgines descriu les primeres experiències, l'any 1848, de personatges com Antoine d'Abbadie a les muntanyes d'Etiòpia, o les aventures d'Armand David, el 1869, a l'Himàlaia, les primeres escalades, les excursions inicials tant als Pirineus com als Alps, la consolidació del muntanyisme organitzat amb la fundació, el 1924, de la Federación Vasco-Navarra de Alpinismo, però també les experiències dels pioners com Antxon Bandrés, Àngel Sopena, Andrés Espinosa, Antonio Ferrer o Enrique Etxebarrieta.

A partir d'ara els estudiosos del muntanyisme tindran una bona eina amb què documentar-se, però pel seu contingut és un llibre que interessa a tots els muntanyencs i amants de la història social del poble basc.

F. Beato

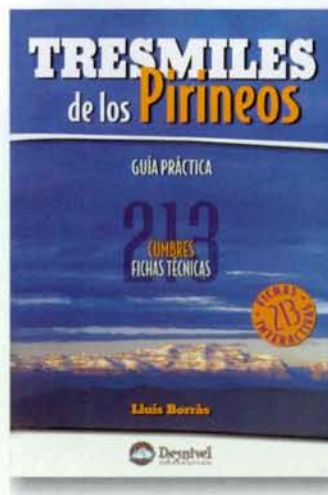
Historia testimonial del Montañismo Vasco. Tomo I (1848-1936)

Antxon Iturriza
Pyrenaica. Euskal Mendizale Federazioa
Bilbao (2004)
240 pàgines, amb il·lustracions

Els tresmils dels Pirineus

Aquest volum en format de llibre conté 213 fitxes tècniques de cartolina, una per cada tresmil, que es poden separar del volum per arxivar-les al nostre gust. Són unes fitxes interactives que es poden ordenar alfabèticament, per altituds o per la data de la nostra primera ascensió a cada tresmil. Cada fitxa, de dues cares, conté la informació completa de cada cim, un mapa, una fotografia panoràmica i un espai en blanc per anotar-hi el que ens sembli més oportú. La seva finalitat no és emplenar-les totes, cosa que pocs excursionistes han pogut assolir amb els anys, sinó conservar un recordatori de les pròpies experiències en tresmils. Junt amb el volum es lliura un llibret explicatiu de les fitxes amb la llista dels tresmils ordenats alfabèticament, per altures i segons l'ordre que segueixen en el volum principal. Els cims també s'ordenen per ordre de dificultat, per massissos, etc. Al final del llibret trobem la relació dels refugis dels tresmils.

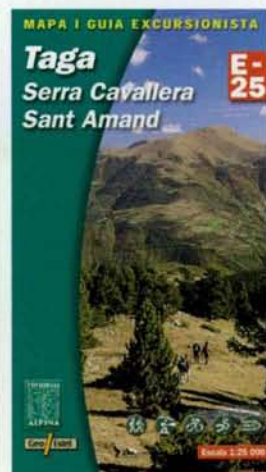
J. Bordons

Tresmiles de los Pirineos
Guía práctica
Lluís Borràs
Ediciones Desnivel
Madrid (2004)
213 fitxes, amb il·lustracions

Taga, un mapa clàssic renovat

El nou mapa excursionista del Taga representa l'actualització d'un dels fulls més emblemàtics i clàssics de la col·lecció d'Editorial Alpina. Tanmateix, el nou mapa només coincideix amb l'anterior en el títol i en l'àrea cartografiada, ja que en obrir-lo ens adonarem de les notables diferències, tant pel que fa a la qualitat cartogràfica com al tractament de la informació. La nova sèrie E-25 creada per Editorial Alpina i Geoestel ha encetat una nova era en la cartografia excursionista del nostre país. En aquest cas el mapa s'ha beneficiat de la nova base cartogràfica a escala 1:25.000 de l'ICC; però en el que destaca especialment és en la gran tasca de treball de camp que s'hi ha dut a terme, tant en l'àmbit de la classificació i jerarquitització dels camins, com en el recull toponímic. El gran nombre d'entitats i de persones que hi han participat en dona constància. La guia que acompanya habitualment al mapa segueix sent un complement que sense la pretensió de ser exhaustiu, compleix perfectament amb l'objectiu d'orientar a tothom que desitgi descobrir la zona, amb un recull de 12 excursions a peu de diferents nivells i diverses propostes d'itineraris en BTT, juntament amb informacions sobre l'entorn geogràfic i serveis en general.

Taga
Serra Cavallera. Sant Amand
Mapa i guia excursionista
Sèrie E-25 a escala: 1:25.000
Editorial Alpina i Geoestel
Granollers (2005)

Montserrat per a tota la família

Es tracta d'una típica guia excursionista amb la particularitat de contenir excursions fàcils i particularment pensades per a gent no gaire experta, per a tota la família i totes les edats. Cada excursió du una fitxa informativa, una introducció sobre la zona recorreguda i la descripció de l'itinerari. És completa amb un mapa simplificat i fotografies. Conté un total de 20 excursions d'un territori dominable amb un cop de cotxe. Comprenen la major part del massís de Montserrat.

Els camins de l'Alba. 1
Montserrat
Joan Portell Rifà
Editorial Alpina i Geoestel
Granollers (2005)
48 pàgines, amb il·lustracions

Altres novetats editorials

Wolfgang Güllich.
Una vida en la vertical
Tilmann Hepp
Ediciones Desnivel: Madrid (2004)
214 pàgines, amb il·lustracions

Els vuitmils d'Erhard Loretan
J. Ammann i E. Loretan
Cossetània Edicions: Valls (2004)
260 pàgines, amb il·lustracions

Les Pyrénées s'affichent
Jean-Loup Fricker i
Philippe Terrancle
Éditions Milan: Tolosa de Llenguadoc (2004)
160 pàgines, amb il·lustracions

70 paseos por los ríos de Aragón
Fernando Solsona
Prames, S.A.: Saragossa (2005)
293 pàgines, amb il·lustracions

Excursions pel Tarragonès.
Per fer a peu i en BTT
Xavier Martorell i Boada
Cossetània edicions: Valls (2005)
274 pàgines, amb il·lustracions

Massís del Carlit: ascensions per les arestes, carenes i valls
Pako Sánchez
Cossetània Edicions: Valls (2005)
204 pàgines, amb il·lustracions

En BTT pel Solsonès. 20 itineraris
Xavier Fabrés i Andreu
Cossetània Edicions: Valls (2005)
168 pàgines, amb il·lustracions

20 Rutas por la Sierra Calderona
Excursionismo en familia. 3
Carles Ferris Gil
Centre Excurs. de València: València (2005)

El llegat de Ramon Violant i Simorra
Diversos autors
Garsineu Edicions: Tremp (2005)
148 pàgines, amb il·lustracions

Montañeros de Aragón. 75 años de montañismo (1929-2004).
Prames: Saragossa (2004)
299 pàgines, amb il·lustracions.

Crònica excursionista

Cent anys del Centre Excursionista de la Comarca del Bages

El divendres 8 d'abril, al saló de plens de l'Ajuntament de Manresa, tingué lloc el pregó oficial del centenari, que obria els actes per commemorar els cent anys del Centre Excursionista de la Comarca del Bages. Hi assistiren representants del Govern de la Generalitat de Catalunya, de l'Ajuntament de Manresa i una representació d'algunes entitats excursionistes de Catalunya, entre les quals el Centre Excursionista de Catalunya, representat pel president, Josep Manel Puente i Pubill.

El pregó oficial fou pronunciat per Valentí Roqueta, president de la Caixa de Manresa i soci del Centre Excursionista de la Comarca del Bages.

El diumenge 10 d'abril, al monestir de Sant Benet de Bages, tal com es va fer fa cent anys, se celebrà l'acte institucional, que fou presidit pel conseller de Comerç, Turisme i Consum de la Generalitat de Catalunya, Josep Huguet; per l'alcalde de Sant Fruitós de Bages, Josep Rafart; pel president de la Caixa de Manresa, Valentí Roqueta; pel president del Centre Excursionista de la Comarca del Bages, Melcior Serra; pel president del Centre Excursionista de Catalunya, Josep Manel Puente, i per l'historiador Llorenç Ferrer.

Hi assistiren l'alcaldesa de Navarces, Maria Carme Alòs i Pintó; el president de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, Antoni Fontdevila; un representant del monestir de Montserrat; un altre representat de la Diputació de Barcelona, i un centenar de socis del Centre Excursionista de la Comarca del Bages.

Ara fa cent anys, el president del Cen-

tre Excursionista de Catalunya del moment, Cèsar August Torras i Ferrer, fou expressament convidat a l'acte inaugural, tal com ho ha estat l'actual, Josep Manuel Puente i Pubill. Era el primer acte públic en què el Sr. Torras i Ferrer assistia com a president.

En el discurs d'enguany el president del CECB va destacar la tasca esportiva, cultural i patriòtica que ha dut a terme el Centre al llarg d'aquests cent anys, i les bones relacions que sempre ha mantingut amb el Centre Excursionista de Catalunya.

Un concert de cançons muntanyenques, a càrrec de la Coral Eswèrtia, del mateix Centre Excursionista de la Comarca del Bages, va cloure l'acte. Totes les persones assistents foren convidades a un refrigeri.

Cal fer esment de les reformes importants que s'estan fent a Sant Benet de Bages, com ara la restauració de l'església, de les dependències i dels edificis annexos, a càrrec de la Caixa de Manresa (propietària actual del monestir).

El CEC felicita els amics del Centre Excursionista de la Comarca del Bages per aquests cent anys d'existència, i els convida a seguir endavant pel bé de l'excursionisme català.

Francesc Beato

Marxes tècniques

La IV Marxa Combinada, organitzada pel CEC

Malgrat les previsions de pluja, 56 dels 61 equips inscrits van prendre la sortida de la IV Marxa Combinada organitzada pel Centre Excursionista de Catalunya, el dia 3 d'abril del 2005. Enguany, la marxa era la prova del VI Campionat de Catalunya de Marxes Tècniques Regulades de la FEEC.

Des de l'Ajuntament de Sant Martí de Centelles, situat al veïnat de l'Abella, els participants iniciaven la marxa amb el tram Dufour que els portava cap al dolmen del Duc, als Terrissos Vermells i, deixant de banda la nova urbanització de l'Oller, baixaven per travessar el torrent de la Baga i arribaven a la Braseria-Acampada La Maña, punt on hi havia la neutralització per esmorzar. No cal dir que aquest tram va posar a prova la capacitat de seguir l'itinerari amb la brúixola en mà i va ser l'etapa en què els participants van tenir més penalitzacions.

Després d'esmorzar venia el tram d'orientació, que feia passar els participants per can Valldaneu, des d'on havien d'anar a trobar el grau de la Baga, un dels més oblidats dels cingles de Bertí. Un cop al capdamunt de la cinglera, l'abundor de senders feia dubtar els participants sobre el camí correcte. S'arribava, així, a la vora de la cinglera, des d'on es dominava can Valldaneu, l'ermita de Sant Pere i les cases de l'Abella. Resseguint la vora de la cinglera amb la presència del massís del Montseny, a l'altra banda del riu Congost, els participants deixaven el grau de les Avellanedes i arribaven davant de can Rajadell, on començava el tram de regularitat.

Com en l'edició anterior, el tram de regularitat era «lliure», és a dir, no hi havia un temps determinat per l'organització i cada participant podia anar al seu aire. En un tram que els participants desconeixien es prenia el temps que servia com a referència per extrapol·lar-lo a tot el tram de regularitat. En aquest tram els marxaires baixaven pel grau de la Trona, un magnífic exemple de camí empedrat. Al peu del grau, agafaven un camí planer que els feia arribar al peu dels Castelletts, des d'on se seguia la carena fins que es girava per baixar a la font de Valldaneu i la casa, per on ja havien passat. Un camí diferent al de pujada duia els partici-

pants, en baixada, fins a sortir a la pista, uns metres abans de Sant Pere de Valldaneu. Aquí hi havia cinc minuts de neutralització que permetia que els participants poguessin visitar l'ermita. De nou en marxa es prenia la pista que pujava el coll de Sant Pere i es baixava cap a l'Abella. Es deixava la pista principal i tallant un carrer de la nova urbanització s'arribava a les piscines de l'Oller. Aquestes piscines van ser unes de les primeres d'ús públic a Catalunya, a principis del segle passat.

Al costat del roure monumental que hi ha a l'entrada de les piscines, començava el darrer tram de la marxa, aquest cop d'orientació per descripció, en què els participants havien de trobar els senders per uns petits boscos abans de sortir al carrer de l'Abella. Un cop a l'Ajuntament, un aperitiu que oferia la FEEC feia una mica més entretinguda l'espera fins a l'hora del lliurament de trofeus i obsequis.

Una novetat introduïda en el reglament de la Copa Catalana de Marxes Tècniques Regulades i que es va aplicar en la marxa d'enguany, va ser la participació individual; dels 56 equips, tres eren individuals.

Els guanyadors de la marxa foren en Lluís Solà i l'Ester Sanclemente, del Foment Excursionista de Barcelona, que també van ser els campions de Catalunya; la Marta Vila i en Jordi Planas, del Club Excursionista de Ripoll, van quedar en segona posició, i en Lluís Mayoral i l'Elena Huguet, del CE Els Blaus, van obtenir la tercera plaça.

FOTOS: FERRI MARCO

Jovellanos, 9, 4t. 2a.
Cantonada Pelai
(Plaça Catalunya)
Barcelona
Tel 93 317 08 52

Aragó, 406
Esc. A, 1r. 5a.
Cantonada Nàpols
Barcelona
Tel 93 265 82 55

Centres Implantologia i Estètica Dental
Clíniques Dentals
Dr. Eugenio Cánepa Sánchez
Col. n. 1982

1a. visita i
1a. Profilaxi
gratuïta

Més avantatges per a
socis i familiars directes del CEC

Descomptes especials
25% en tots els tractaments
30% en implantologia i ortodòncia
Especialistes en Implantologia i Estètica Dental

Acceptem totes les mútues
Finançament: 12 mesos sense interessos i fins a 5 anys

La cursa Pierra Menta.

Per entitats, el Club Centre Excursionista d'Avinyó fou el guanyador, tant de la marxa com del campionat. Cal agrair la participació dels socis del CEC que van fer les tasques de controls i de les empreses col·laboradores (Editorial Alpina, la Butxaca de Muntanya, Cerclesport, Salgot, Braseria-Acampa-da La Maña i el Bar del Poble). Finalment també cal reconèixer el suport i les facilitats que ens va donar l'Ajuntament de Sant Martí de Centelles.

La comissió organitzadora

Crònica d'esquí

La cursa Pierra Menta

El passat 9 de març, en Joan Maria Vendrell i en Xavier Freixinet vam anar conjuntament a córrer la mítica Pierra Menta per segona vegada, la cursa d'esquí de muntanya amb més renom i prestigi dels Alps, tot un referent mundial d'aquesta especialitat. És una cursa de quatre dies que té lloc a la vall de Beaufort, situada just per sobre d'Albertville, i en què s'acumulen uns 10.000 m de desnivell positiu, amb un recorregut d'arestes aèries, canals abruptes i baixades tècniques, sempre sota la tutela d'uns organitzadors i traçadors que arrossegueu molts anys d'experiència. Aquest any se celebrava la 20a edició, fet que va modificar el transcurs de l'esdeveniment perquè fos encara més especial. El nostre equip va poder dur un ritme sempre homogeni, tot escapant-se de les indesitjables *pàjares* tan presents en curses d'aquest tipus, en què l'esforç màxim es pot perllongar durant gairebé cinc hores en condicions dures. Un bon entrenament, una acurada hidratació, una bona alimentació durant la prova i, sobretot, molta il·lusió són les claus per evitar de «caure en combat». Sense grans errors i amb petits encerts vam poder creuar per quarta i darrera vegada la línia d'arribada, i vam acabar en la 37a posició de la general. Després de quatre dies de competició, els guanyadors absoluts van ser els francesos campions del món Stéphane Brosse i Patrick Blanc, que van refusar l'oportunitat de disputar els campionats europeus per afrontar amb garanties la Pierra Menta. En dones, les germanes suïsses Christina Favre i Isabella Crettenand van ser les grans dominadores d'aquesta disciplina. En els tres darrers anys no han recollit altra cosa que triomfs.

Xavier Freixinet i Joan M. Vendrell

El control 6 (tram orientació) de la IV Marxa Combinada, situat a la vora de la cinglera.

Exposicions

Valentí Almirall: del federalisme al catalanisme

El passat 26 d'abril del 2005 es va inaugurar al Museu d'Història de Catalunya l'exposició dedicada a Valentí Almirall, que culminava els actes que enguany s'han dedicat al centenari de la mort de l'il·lustre polític i soci del Centre. Aquesta exposició comptava amb el patrocini de la Generalitat de Catalunya, el Museu d'Història de Catalunya, la Universitat Pompeu Fabra, la Biblioteca Arús i el Centre Excursionista de Catalunya.

La commemoració d'un centenari és una bona excusa per recordar els nostres consocios que van establir les bases de l'excursionisme català. Aquest és el cas de Valentí Almirall, l'ideòleg del catalanisme polític, amb qui tenim un deute especial, ja que ens va fer dipositar el manuscrit *Lo catalanisme*. Almirall, com molts altres intel·lectuals del seu temps es vinculà a l'ideal de catalanisme i de cultura que proposava l'excursionisme, i en el nostre Centre trobà alguns dels més íntims col·laboradors. Potser perquè, des de la seva fundació, la nostra entitat utilitzà de manera natural el català com a llengua oficial en tots els actes i publicacions. Els comissaris de l'exposició han estat: Francesc Olivé i Guilera (Centre Excursionista de Catalunya), Lluís Willaert i Garcia (Centre Excursionista de Catalunya), Josep Pich i Mitjana (Universitat Pompeu Fabra), Santi Izquierdo i Ballesster (Universitat Oberta de Catalunya), Josep Boya (Museu d'Història de la Ciut

tat) i Isabel Giner (Biblioteca Arús).

L'exposició s'inaugurà amb els parlaments institucionals de les persones següents: Ferran Bello (director general de Cultura Popular i Tradicional de la Generalitat de Catalunya), Ignasi Doñate (director general d'Esports de la Generalitat de Catalunya), Santiago Sobrequès (director del Museu d'Història de Catalunya) i Josep Manel

Puente (president del Centre Excursionista de Catalunya).

A la inauguració de l'acte també assistiren, a banda d'un grup de trenta socis del CEC, els familiars de Valentí Almirall: la Sra. Adela Mora i Almirall, baronessa del Papiol, el Sr. Joaquim Almirall i Pérez i la Sra. Mercè Masdèu d'Almirall.

F. A.

Parlament del president del CEC, J.M. Puente, en l'acte d'inauguració de l'exposició.

		www.factorfisic.com Tel. 932 023 197
CENTRE MÈDIC factor Físic		Medicina de l'esport i muntanya Revisions mèdiques i esportives Medicina general i pediàtria Traumatologia
Muntaner 231 2n 08021 Barcelona Fax 932 022 435 info@factorfisic.com		
Treballem amb mútues Condicions especials per als socis del CEC		

EXPOSICIÓ PERSONATGE A LA VISTA!

LLIBRES QUE
FAN LECTORS

Hi ha llibres que ens converteixen, per sempre més, en lectors.
Vine a veure'ls tots junts a l'exposició **PERSONATGE A LA VISTA**,
al Palau Robert, del 21 d'abril al 30 de novembre.

2005
ANY DEL
llibre
I LA LECTURA

Generalitat
de Catalunya